

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Thesaurus paroemiarum germanico-iuridicarum

in quo mille et quod excurrit Germanorum dicteria ... recensentur ;
rationibus, legibus ac declarationibus illustrantur

Centvria Secvnda Et Tertia

Pistorius, Georg Tobias

Augustae Vindelicorum, 1715

Textblock

I.

Was einer angefangen, oder zuge-
schnitten, soll ein anderer nicht aus-
machen. Opus ab uno inchoatum ab altero
absolvi non debet.

2. R. quia statutis opificum id prohibitum. Ratio
rationis, quia nemo se immiscere rei alienæ, aut pro-
ximum suum in artis suæ exercitio turbare, & illi e
fancibus eripere debet bolum.

3. Contrariatur Jus Civile & quidem l. un. C. de
Monop. & convent. neg. ill. Add. policey-ordnung de
A. 1548. & R. A. de A. 1594. §. und als auch 2c.

4. Declaratur, scil. invito illo, qui opus aliquod
incepit.

5. Limit. nisi necessitas aliud suadeat.

6. An autem ejusmodi statutum prohibitivum in-
troduci potuerit ab opificibus, quæritur? Neg. hoc
Berens in Diss. Acad. 13. p. m. 311. ex hac ratione, quia
contra illa, quæ jure communi prohibita sunt, qua-
lia sunt monopolia, statuta facere non licet; cui
& ego tanto lubentius meum addo calculum, quia
non parum irrationabilitatis continet hæc opificum
prohibitiva consuetudo. Vid. Berlich. decis. 26. n. 5.
Siruv. Exercit. 23. t. b. 67. in f. & Petri Mulleri dissert.
Acad. de Absurdo concl. 7. p. 16. Dn. Textor in dissert.
de juribus opificum P. 1. §. 18. Stamm de Servit. Per-
son. L. III. p. 594. Ventura de Valentis in Parthenio
litigioso L. i. c. 13. n. 11. p. 194.

T

II.

II.

1. **Austräge** (a) sind austräge. (b) **Austregæ** sunt austrægæ. Est verbum, quod Carolo V. suam debet originem, qui ita dicere solitus fuit.

2. (a) **Austräg**, **Austregæ**, nomen suum habent ab austragen, *Blumius in Process. Cam. t. 27. §. 1. Schubhardus de Austregis c. 1. n. 2. p. 5.* Quia scil. coram certis Judicibus electis lites Principum, atque immediatorum nonnullorum terminantur. Weilen ihrs händel rechtlich werden außgetragen, Scil. quoniam status imperii; & certo modo Nobiles immediati, olim statim in Camera vel Judicio Aulico conveniri poterant, & sic beneficio primæ instantiæ carebant; ideo introductæ sunt austrægæ, ut ibi primum convenirentur, & lites deciderentur antequam ad Cameram vel Judicium Aulicum provocaretur. Quando autem locus eisdem sit vid. *Blumius d. l. & Schubhardus d. l. c. 3. 4 & 5. de forma Judicii Austrægarum c. 6. & Dn. Hoffmannus in Selectiss. Juris responsis inf.*

3. (b) Hic in alia significatione vox austräge accipitur, quatenus nimirum idem est, ac hinaustragen exportare. Sic v. c. dicitur: pecuniam exportare extra regionem, das geld auß dem lande tragen, ita, ut sensus sit: *Austregæ consumunt jus partium mediantibus sumptibus, qui liti impendendi.*

4. Ratio, quia **Austregæ** cum multis difficultatibus sunt conjunctæ, & valde sumtuosæ. Unde etiam est, quod actores quovis modo judicium austrægarum evitare studeant.

5. Declaratur, quod procedat interdum: hinc Carolus V. notanter adjecit particulam offerens, dicendo: Daß die austräge offerens das recht der parteyen auß dem lande tragen.

III.

1. **W**enn der Bacchus (a) das Feuer schüret, so siset die Venus (b) beym ofen. Quando Bacchus ignem fodit, tunc Venus adfidet fornaci. h. e. vinolentiam sequitur lascivia, vel, cum vinolentia conjungitur lascivia.

2. (a) Unde nomen hoc descendat, & quod Bacchus habeatur pro vinearum inventore vid. *Rosinus in Antiq. Rom. L. 2. c. 11. p. m. 136.* Metonymice hic usurpatur pro vino.

3. (b) De Venere conf. eundem *Rosin. d. l. c. 10. p. 130.* Hic dixisse sufficiat, quod & Venus metonymice ponatur pro amore lascivo.

4. Ratio quia, sicut sine *Cercere & Libero* friget *Venus*, secundum dictum *Terentii in Eunuchio Act. 4. sc. 5.* ita quoque *Ceres & Liber*, h. e. cibus ac potus, conducunt ad lasciviam, conf. *Consult. Dn. D. Reibelt in Corp. Jur. Misc. p. 197.* Gut essen und trincken macht geil. Hinc illud S. Scripturæ dictum: *Wartet des leibes, doch also, daß er nicht geil werde. Rom. 13.*

5. Exceptio, nisi quis summe ebrius sit; tunc enim neque pes neque manus, neque mens, neque aliud aliquod membrum, suum facit officium. Magnum hoc vitium vino est, pedes captat primum, luctator dolosus est, inquit *Plautus in Pseud. 5. 1. & Lucretius L. 3.* dicit: consequitur gravitas membrorum, præpediuntur crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens. Hinc nota, si stuprans se ebrietate excuset, & ignorantiam concubitui prætendat, (uti plerumque evenire solet) quod illi non statim fides habenda sit a Judice.

IV.

1. **M**an muß das Kind nicht mit dem bad ausschütten. Cum aqua non simul labro ejiciendus est infans. Latinius diceret: Cum luxuria frondium radix arboris non excindenda. h. e. cum malo non etiam simul tollendum bonum est.

2. Ratio, quia malum avertendum, & bonum retinendum. (2) quia pauca dantur bona, quæ non malum habeant admixtum. Nihil igitur boni remaneret, si quis e medio tollere vellet omnes illas res, quæ malis mixtæ & obnoxix sunt, vid. Zeilerus in *Opere Epistol. Cent. 3. Ep. 96. p. 874. & ibi adlegatur Fabius Quintilianus L. 2. Inst. Or. c. 17.*

3. *Confirm. per L. ut profanos 4. C. d. pagan. & sacrific. & c. neque enim 9. caus. 14. q. 5.*

4. E. g. in Nov. 9. præscriptionem nominat Imperator impium præsidium, quia homines mali illa abuti solent; ea propter tamen illam non statim e rep. exterminatam esse, sed abusu tantum medelam parare, & usum ejus retinere voluit, vid. *Beierus in Logic. Jur. c. 7. n. 888. p. m. 272.* Quoad præscriptionem debitorum pecuniariorum singularem sententiam fovet *Celeberr. Thomastius in Diss. Acad. de Præscriptione debitorum pecuniariorum Halæ sub ejus præsid. habita per tot.*

5. Limit. nisi abusus tam ingens sit, ut magnum inde detrimentum accrescat Reipublicæ, & tamen salvo usu illud averti nequeat: sic enim ex duobus malis minus eligendum, & cum abusu usus etiam abrogandus venit. Exemplum solenne superiori seculo in Beanis habuimus mit denen penâlen, de quibus vid. *Giffenius de Vita Academica P. 2. disp. 5. §. 31. sqq. p. 127.*

6. Applicari proverbium nostrum ad illos etiam potest, qui his imprimis moribus & temporibus abusus ab usu, sacris in rebus, discernere nesciunt, & v. g. sacramenta, confessionem privatam, ministerium ecclesiasticum, ob abusus quosdam, haud sane exiguos, circa ea agnitos, ex nimio in hypocritas fervore ejiciunt & damnant.

V.

1. **W**er ertappet wird, muß das bad austragen. Qui deprehenditur, ille poenam luit. h. e. quando duo vel plures delictum aliquod perpetrarunt, & unus ex illis deprehenditur, tunc deprehensus de eo respondere tenetur; Man hält sich an denselben.

2. Ratio, quia una omnium censetur obligatio, siue quia delictum a pluribus commissum obligationem in solidum habet. *Carpzov. Prax. Crim. P. 2. §. 78. n. 35. n. 35. sqq. Add. L. 1. C. de Condict. furtiv. l. 21. §. 9. ff. de furt. §. 11. Inst. de Injur.*

3. Declara, illum, qui ex pluribus delinquentibus deprehenditur, teneri quidem ad poenam pro suo merito, & quoad ipse peccavit, non tamen pro suis sociis. Quod vero poenam civilem & reparationem damni ex illo delicto emergentis concernit, de hoc uterque indistincte, & sic etiam intuitu sociorum tenetur, & si solus illud non causatus sit *Carpz. d. l. n. 40.* hinc etiam tam diu detineri potest deprehensus, donec pro reliquis sociis solutionem præstiterit. Habet tamen solvens contra illum, pro quo solvit, regressum, *L. 2. C. de duob. reis. Add. Excell. Strykius apud Barbos. in Thes. Loc. Com. sub voc. solvere ax. 21. & B. Struvius in Diss. Acad. de Juribus a pœna laquei immunibus c. 7. §. 9.*

4. Ampliatur, etiamsi deprehensus damnum istud solus non intulerit nec sciverit suum correum, modo non latuerit istum, ab aliis antea jam tum ibi damnum fuisse datum. E. g. Wenn einer weiß, daß in einem garten gegraset, und dadurch dem herrn des garten schade zugefüget worden, gehet hinein, und graset auch, wird aber darüber ertappet, der muß vor alles, und also auch vor den erstern schaden stehen, so ein andrer gethan hat. Ratio quia præsumtio est, quod & damnum prius dederit, (2) Colligitur hoc etiam ex tacita ejus voluntate, denn sonst wäre er ja wol heraus geblieben. Sed si dicendum, quod res est, ampliatio hæc aliquid iniqui habet, & hinc ad probationem contrarii admittendus, qui in delicto a pluribus commissio deprehenditur. Aliud plane dicendum, si quis putet rem aliquam diripiendam fuisse concessam, adeoque in bona fide versetur.

5. Exemplum solenne in S. Scriptura nobis præbent Judæi, qui tempore judicii divini deprehendebantur interfectores Prophetarum, diese mußten recht das bad austragen, quia pœnas dederunt omnis effusio sanguinis prophetici. Es kam über sie alles gerechtete blut Matth. 23.

VI.

1. **E**s ist besser einen bärn los lassen, als einen bärn anbinden. Melius est vinculis solvere, quam colligare ursum.

2. Paræmia hæc paradoxon continere videtur, quia ursus, seu bestia valde ferox, facile nocere potest, si e custodia effugerit domini, adeo ut eapropter etiam ædilitio Edicto prohibitum sit, ursum ibi habere, qua vulgo iter fit, §. 1. *Inst. si quadr. paup. sec. dic.* Sed enim notandum, quod vox bär potissimum in duplici capiatur significatione: (1) denotat rapacem

cem illam bestiam, de qua *Imperator d. l.* loquitur, & exaudiendum illud adagium est: Je, daß dich der bär herge! Cujus originem refert *Dn. Tenzel in der monatly. curiöfen Bibliothec d. Anno 1704. p. 243. 2)* zs alienum, die schulden, hinc phrasis, die bäreit brummen, idem significat, ac si diceret: creditores interpellant, & monent debitorem de solvendo. Einen bärn anbinden idem est ac schulden machen, & imprimis usurpatur de studiosis, hospites suos fallentibus, symbolum non solventibus, vid. *Spate in dem teutschen sprachschatz sub v. Bär p. 79. Besöldus in Thes. Pract. sub v. Steuer p. 902. in addit. & Dn. Schvwendendorffer in Diss. Lipsiæ de Collectis 1677. habita th. 4* ubi plures invenire licet vocis hujus significatus. Hic vox bär in posteriori sensu accipitur.

3. R. quia zs alienum non tantum inquietum reddit debitoris animum, eumque in varias distrahit sollicitudines, sed etiam instar tabis est, quæ insensibili modo debitoris bona absument, & istum ad incitas redigit.

4. Exceptio est, quando cum majori damno ac incommodo conjuncta est debiti solutio, quam ejus continuatio.

VII.

1. **M**antel Godes de bärn klau vlinet werlle, h. e. secundum mentem *Dn. Lucae in dem uralten grafen-saal P. 1. p. 329.* Glieg niemals du mantel Gottes von denen bärnklauen. Sed enim neque vocabula explicat, neque sensum satis eruit. Latine redderes hoc de verbo ad verbum ita: Pallium

Dei, ne avola ab urfinis pedibus, h. e. ne desere quæso Deus Hoyensem Comitatum.

2. Scilicet erat hoc dictærium *Ottoni*, Hoyensium Comiti, valde familiare, quo ipse se suamque domum Deo commendabat & committebat: Insignia enim ejus, quæ adhuc hodie Luneburgenses Duces in scuto suo habent, nigri pedes urfini erant bårnflauen oder tagen, qui per Metonymiam adjuncti pro subjecto h. l. rem signatam h. e. Comitatum Hoyensem significant.

3. Confirmat sententiam nostram prælium istud Anno 1388. in Saxonia inferiori, prope wiesen uppe der alseren, Luneburgenses inter & Brunsvicenses, commissum (de quo vid. *Chron. Schauenburg. p. m. 42. ibique Henr. Meibomius in Not. p. 81.*) ante cuius initium Comes *Otto* vulgatum suum dixisse scribitur: Mantel Godes ic. *Dn. Luca d. l. add. Magnus beate mem. Theologus Dn. D. Spenerus in Opere Herald. Part. spec. p. m. 400.* Utinam & hodie ita cogitarent Christiani Principes, & pallio huic unice se involverent!

VIII.

1. **G**ulte banketirer (a) geben gute banketrottirer. (b) Eximii epulones eximios agunt fallitos & nebulones.

2. (a) Vox banketirer descendit a banket, quod convivium solemne denotat, & hoc a bank, scamno, ita ut banketirer metonymice significet comessatorem, asotum, einen, der da gerne ist, wo man die stühle und bänke rückt, *Dn. Casp. Stielerus alias Spate dictus. im teutschen sprachschatz sub. voc. bank p. 93.*

3. (b) Est vocabulum hybridum, ex germanico bank & latino, raptor, conflatum, ita, ut banketrottirer

rer idem sit ac bancæ ruptor, decoctor, fallitus. Spate d. l. p. 94. Sensus ergo talis est: ex decoctoribus ac comestatoribus tandem bancæ ruptores evadunt, vel: Decoctores abeunt in bancæ ruptores. add. *Mevius ad Jus Lubec. L. 2. C. 15. n. 12. seqq. & L. 1. t. 5. art. 20. n. 24.*

4. R. quia splendidam luxuriam nihil aliud sequi potest, quam paupertas & miseria, ita enim *Poeta*:
Est luxus populator opum, cui semper adherens
Infelix, humili gressu, comitatur egestas.

Conf. Dn. Hertius in Select. & Rar. ex univ. Jurisprud. Arg. L. 1. par. 90. p. 548. Zu sehr naschen macht leer die taschen. Aus einem schlechter wird ein armer lechter. Gut schmecken macht bettel-säcken.

5. Notent id ipsum juvenes & omnes illi, qui genio nimis indulgent. Notent id quoque pii Magistratus, quorum officium est, comestationibus modum facere, & metam figere. Sed proh dolor! in plurimos ipsum hoc dictetium non raro cadit. Herzog Ernst von Lüneburg sagte einst zu Luthero: Wir wollen alle gute Christen seyn, und können doch des freßens und sauffens nicht müßig gehen. Lutherus antwortete: Da sollten die herren dazu thun (seil. durch abschaffen). Herzog Heinrich von Mecklenburg aber sagte: Freylich thun wir das, Herr Doctor! dann wann wir herren nicht darzu thäten, so wäre es längst abgangen. *D. Geyer in seiner zeit und ewigkeit. p. 683.*

6. Procedit nostrum adagium maxime quoque ad nostrates Germanos, de quibus Melanchthon dicere solebat: Wir Deutschen freffen und sauffen uns arm, krank und in die hölle, contra illud *Salomonis Prov. 23. v. 20.* Sey nicht unter denen säuffern und schlemmern, denn die säuffer und schleimmer verarmen. Quod ipsum insigniter insimul confirmat nostram paræmiam.

IX.

1. **W**er sich in dem bart grasen läſſet/ dem
hofieret man zulezt auf das mau.
Barbam qui sibi velli patitur, illius facies de-
mum confpurcatur stercore. h. e. Injuriarum
toleratio parit contemptum & vilipendium.

2. R. quia nobiscum ita comparatum est secun-
dum naturam nostram corruptam, ut licentia sta-
tim deteriores fiant omnes. *Terent. in Heauton. Act.*
3. *Sc. 1.* Quo faciliorem & patientiorem quis se præ-
bet, eo magis provocat malorum insolentiam. Ma-
xima illecebra peccandi, impunitatis spes est, *Cice-
ronis* verbum est.

3. Declara procedere dictum nostrum imprimis
quoad Magistratum, & imperium bellicum, ubi le-
nitate nimia tollitur auctoritas: Duces enim faciles
& mites vilescunt, severi autem æstimantur. *Lipſius*
Lib. V. Pol. C. 15. n. 37. seqq. nec pudori obsequuntur
subditi sed metui, & salutaris severitas vincit ina-
nem speciem clementiæ, *Idem L. 4. C. 9. n. 15.* No-
tante dictum: salutaris severitas: nec enim indi-
ſtincte omnis, sed saltem intempestiva, damnatur
facilitas, in tempore lenem esse ac benignum maxi-
me conducit.

4. Decl. (2) quando res nobis est cum hominibus
brutis & ferocibus, qui nil nisi vim metuunt, leni-
tatem vero proterve contemnunt, & ea insolentio-
res fiunt.

5. Declar. (3) Quod intelligenda sit parcemia de
lenitate & patientia nimia. Confirmat id ipsum ra-
tio loquendi a barba desumpta, quæ olim apud Fran-
cos adeo sancta habebatur, ut pacem & amicitiam
pacturi, barbas tetigerint. Adfert exemplum ali-
quod in *Alarico & Clodoveo Dn. Tenzel in seinen mor-
nath.*

natl. unterredungen A. 1691. p. 9. & ex 2. Sam. 10. constat, daß da Hanan, der Amoriter könig, Davids gesandten die bärte verschneiden, und verstümmeln lassen, solches als eine schreckliche beschimpfung angesehen und gerochen worden, und daß selbige auch die bärte wieder wachsen lassen müssen ehe sie vor David kamen. Also hat auch kaiser Otto I. den von Rämpten, so ihn angetastet und übel tractiret hatte, weiln er ihn nicht hören, sondern gleich verdammen wollen, am ende zwar absolviret, anbey aber befohlen, daß, weiln er ihn den bart ausgerupfft, er unter sein angesicht zu kommen, eine zeitlang sich enthalten sollte. *Lehmann Chron. Spir. L. 5. C. 6. p. 391.* ita, ut omnino intempestiva moderatio sit, quando quis barbam velli, adeoque tam manifestam injuriam sibi inferri patiatur. Quid? quod *Menochius* barbam habet pro membro humano, & hinc illum, qui barbam alicui vellit, eadem poena dignum esse censet, qua ille adficiendus, qui membrum alicui abscindit, *Prælaudatus Menochius L. 2. de Arbit. Jud. Quæst. Cent. 4. Cas. 392. n. 32.* Sed mira ac singularis hæc sententia est, quia abscissio barbe damnum infert reparabile; facile enim illa renascitur: membra vero nequiquam, diese wachsen nicht wieder wie die bart-haar, oder krebs-sche. en. Conf. omnino hic *Dn. Zeilerus in Opere Epist. P. 1. p. 41.*

7. Declar. (3) quod remedia licita adhibenda sint adversus illum, qui barbam nobis vellit. Vindicta enim privata, utpote verbo divino contraria, vix hic inveniet locum. vid. tn. proverb. Auf eine lägen gehöret eine maulschelle. Minimum theologice loquendo illa interdicta est. Cæterum ex hisce insinuat illud vulgatum intelligi potest: In dem bart steckt viel Reputation. Quapropter etiam multi, tunc alius valde rerum suarum sint tenaces, tunc tamen operam mercede sufficienti pensant.

X.

1. **H**ört up liefmann! (a) Kennt gy nit de grote konig Basan? (b) Abstine amator! annon magnum Regem Basanum nosti?

2. (a) Liefmann est vox inferioris Saxoniz, & idem ac liebmann, ein Courtisan, ein buhler.

3. (b) *Basan Sicambrorum Rex fuit, qui filium suum, Sedanum, adulterii postulatum, secundum legem a se latam capitali addici jussit pœna, intercedentibus vero & supplicantibus pro juvene Proceribus respondit: nolite, o viri nobiles! contra justitiam militare, & leges, quas vobis, mature consentientibus, decrevi, quia facilius est ventum, in arc stantem, manu constringere, quam Basani Regis animum deflectere ab equitatis executione. Auditis hîsce subticuere Proceres, pater vero, non ego te, dixit, fili! occido, sed lex patria, quam sciens prævaricatus es, adprehensumque propria truncavit manu. vid. Diss. de Jure aggratiandi sub Præsid. Wurmseri Tubingæ olim habita §. 20. p. 68. & Lohenstein in seinem Arminio P. 1. L. 5. p. m. 533. Abele in Metamorphosi telæ Judiciariæ P. 1. p. 733. Cas. 137. Hinc quando quis alterum, incaste cum aliena uxore viventem, advertit, cœptum fuit dici: Hört up liefmann! h. e. Cave, ne similia tibi contingant, quæ Magni Regis Basani filio contigerunt.*

4. Exempla, quæ nostris acciderunt temporibus, allegationibus non inferniunt. Ex antiquitate solemne est illud *Ottonis*, ultimi Ducis Moraviæ, exemplum, qui in alieno thoro deprehensus, de vita sibi donanda frustra oravit adgressorem:

Nich laß mich leben.

Ich will dir Voreit geben,

Und Blassenburg das neue,
Daß dichs nicht gereue.

vid. Zeithopff in tract. de Jure occidendi prebensum in
adulterio n. 7. p. 20. Miror, quod Dux ille mori-
bundus valuerit componere rhythmos. Certe! aut
fuit alter Naso, cui, quidquid dicebat, versus erat,
aut ultima verba post mortem demum ejus, nume-
ris similiter desinentibus, nexa sunt. Basanum quod
concernit, factum ejus heroicum, nec inde capietu-
dum exemplum est. Hodie non adeo crudeles sunt
parentes; Sed in liberorum maximis etiam sceleribus
connivent. Illud sævitiam, hoc vero lenitatem
vitiosam sapit. Cogitent tamen adulteri, & scor-
tatores, quod alius sit, cujus timere debeant justiti-
am. Die ehe, inquit *Apostolus Ebraeorum* 13. soll ehr-
lich gehalten werden, bey allen, und das ehe-bett un-
besleckt, die hurer aber und ehebrecher wird Gditt
richten.

Hört auf ihr hurer und ehebrecher,
Kennt ihr nicht den höchsten sünden-rächer?

XI.

1. **N**eine mutter trägt einen bastart. (a)
Nulla mulier bastardum edit. Belgæ di-
cunt: Een wyf maakt geen bastart.

2. (a) Bastardum nonnulli dici putant quasi bōse
art, vel ut Batavi dicunt, boos art. conf. *Brōnchorsti*
Miscell. Controv. Cent. 1. adfert. 22. quia juxta S. Au-
gustini effatum, ejusmodi liberi, dum a patre suo
contemnuntur, nec recte educantur, cæteris ple-
rumque deteriores evadunt. Unde Gallorum ada-
gium:

Bon batard c'est d'avanture

Mary mechant c'est de nature.

Besold, in Thef. Pr. sub v. Bastart p. 31. Dn. Stielerus
vulg o

vulgo *Spate dictus* vocem hanc pro hybrida habere videtur, ex gallico nimirum *bas* & germanico *Art*, quia bastardus ipsi dicitur, quasi ex infima plebe natus vid. *ejus teutschen sprachschatz sub voc. Art. p. m. 58.* Alii derivant eam a græco *Βασταρτς*, *Βασταρτα* vel *Βασταρτα* quod mulierem prostitutam significat. *Besold. l. c.* quæ derivatio reliquis melior esse videtur. Synonymum ejus est *liebkind*, it. *bandert*. Sicut autem nomen bastardi omnibus, illegitime natis, commune est *Palæotus in Tr. de Nothis c. 17. n. 7.* ita etiam paræmiz sensus huc redit: Quoad matrem nullus partus illegitimus est.

3. Ratio quia mater semper certa, ex quocunque ille etiam coitu natus sit.

4. Convenit hoc adagium cum Jure Rom. & quidem cum *L. 1. §. 2. ff. ad SCtum Orphit.*

5. Hinc est, quod a legitimis liberis ratione successione maternæ, non differat bastardus *§. novissimè 3. l. d. SCto Orphit. Dn. Stryk de success. ab intest. diff. 1. §. 54. Palæotus d. l. c. 38. n. 6. & quod jus habeant retractus in bonis maternis a matre alienatis Dn. Stryk. d. l. Diff. 6. c. 2. §. 29.* unico verbo: bastardi & legitimi liberi quoad jura, a matre provenientia, sibi invicem æquiparantur.

6. Ampliatur, ut non noceat bastardo, utut ipsa mater confiteatur, illum *nothum* s. *spurium* esse, cum nemo suam turpitudinem allegare possit in tertii præjudicium, *L. Imperatores 29. §. 1 ff. de Probat. & Præsumt. ibique Sonnemannus in LL. Notabil. conf. Barbosa in Thef. Loc. Com. sub voc. turpitude ax. 5.*

7. Ampliatur (2) ut bastardus succedat matri, licet ad sint liberi legitimi, *Richter d. l. §. 1. m. 3. n. 7.*

8. Limit. (1) nisi mater sit illustris persona; huic enim, liberos legitimos habenti, spurii nec ex testamen-

mento, nec ab intestato, succedunt, *L. si qua illustri* 5. C. ad SCtum Orphit. ne ignominia quædam concilietur ejus familie Dn. *Stryk d. l.* Aliud tamen esse creditur, quando nullos plane legitimos relinquit liberos, sic enim a contrario sensu colligitur, matri etiam illustri succedere illegitimos. *Brunnem. in Comment. ad h. l.* Et quamvis communiter argumentum a contrario sensu non facile admittatur in Codice, illud tamen obtinere in rescriptis tradit *Everhardus a Middelburg in Loc. leg. loc. 82. n. 32. p. 462.*

9. Limit. (2) nisi bastardus natus sit ex coitu damnato, cujusmodi est incestuosus, adulterinus, nefarius &c. hoc enim casu ille succedere nequit matri, *Richter de Success. ab intest. S. 1. m. 3. n. 1. & 2.* & vice versa, nec natis, ex ejusmodi coitu damnato, succedere possunt parentes, *Richter. d. l. S. 2. m. 3. n. 4.* De Jure tamen Can. quod in hac parte receptum, deberi alimenta, docet idem *Richter d. l. prim. loc. n. 3.* In Palatinatu bona, a bastardis relicta, cedere fisco, tradit *Webnerus in Obs. Pr. sub voc. königslute, und dieses sind die bastards-fälle.* Sed restringit hoc quantum videtur *Besoldus d. l.* ad casum, quando nec mater, nec ad lineam maternam pertinentes, succedunt.

10. Lim. (3) ratione feudi, quippe in quo bastardus itidem non succedit matri, *Richter S. 1. m. 3. n. 8.* Ratio, quia sine labe curiæ domini in ea stare non potest. *Joh. Helvicus Sinoldus dictus Schurz, Coll. Jur. feud. C. 5. p. m. 68. sq.* Quid statuendum de fidei-commisissis familie? In his puto admittendum esse bastardum, ea propter, quia dum semel fidei-commissum ad illius pervenit matrem, illud evanuit, & in primævam suam h. e. liberam naturam resolutum fuit, ita ut deinde etiam in quoscunque alios transi-

transire queat. Conf. *Illustris Dn. Stryk d. succ. ab Int. diff. 7. c. 2. §. 17.*

II. Fallit e contrario sensu quoad patrem, cujus quippe intuitu liberi, ex illegitimo coitu nati, utique bastardi, & hinc ab hæreditate exclusi sunt. *arg. §. 4. Inst. de success. Cognat. l. 2. 4. & 8. ff. unde cogn. Conf. Nolden de hereditatibus, quæ ab intestato deseruntur p. m. 59. seqq.*

XII.

I. **E**t ist bäter in de wiede welt, of in de enge beick. Guesthphalorum diæterium. Nostra dialecto diceret: *Es ist besser in die weite welt, als in die enge beuche.* Melius est crepitus emittere in vastissimum mundum, quam retinere eos in angustia ventris.

Ratio (1) quia naturalia non sunt turpia, (2) quia crepitus, sive flatus, in ventre retenti, varios excitare possunt dolores ac morbos. Exemplo nobis est *Joannes Baptista*, Concordiensis Episcopus, qui ex suppressione flatuum mortem sibi causatus est. *Zeilerus in Opere Epist. P. 1. p. 3. unde Owenus:*

Lingua loquacior est, culus taciturnior aquo.

Ille loquendo homines, iste tacendo necat.

3. Declat. (1) Quod valeat dictum hoc secundum regulas sanitatis, non vero civilitatis. Utra autem, inquis, vincit alteram? Non dubito adserere, quod sanitas præferenda sit civilitati, eo casu, ubi ob retentionem flatuum in discrimen venit sanitas, cum primis quando abest lædendi & offendendi animus. Nec enim flatum emittere, actus in se turpis & moralis est, sed per circumstantias saltem talis fit. Quapropter etiam legem aliquam de non suppressendis in convivio flatibus olim Imperator *Claudius* medietatus esse scribitur, *Suetonius in Claudio c. 32.*

4. Decl.

4. Decl. (2) quod quoad male moratos homines indistincte fere valeat, siue sanitas periclitetur, siue non, imprimis in collegiis fumatoriis, ubi ex incensa nicotiana fumus, & ex amphoris cerevisia hauritur, libertasque pedendi cuique tribuitur, nec loci, nec temporis, nec personarum habita ratione. Sed enim veluti sordida ejusmodi conventicula merito exosa sunt honestioribus; ita etiam injuriarum conveniri potest, qui, presente digniori aliqua persona, crepitum emittit in ejus vilipendium, L. 15. §. 27. ff. de Injur. conf. Facetia facietiar. p. m. 18. sqq. & 87. ubi quaestio similis resolvitur, utrum nimirum is, qui evomendo alterius faciem vel vestes conspurcavit, injuriarum aut L. Aquiliae actione conveniri queat?

5. Ampliari quoque potest proverbium hoc per elegantem metaphoram ad carcinomata illa, quae in vastissimum mundum rectius relegantur, quam in corpore societatis civilis tolerantur.

XIII.

1. **W**er bauet, findet geld. Qui aedificat, ille invenit pecuniam, Est vulgata paroemia, qua illos consolamur, & excitamus, qui aedificaturi, vel ab initio statim, vel in progressu aedificationis demum, pecunia destituntur.

2. Sed enim miserum hoc solatium est, cum factum istud admodum rarum sit, ut inter fodiendum inveniatur thesaurus. Quod uni vel alteri forte fortuna evenit, id non omnibus accidit. Ex iis, quae ἐπὶ τὸ πλεῖστον & frequenter, non vero, quae raro fiunt, formanda regula est. arg. L. 3. ff. d. LL. Servator noster dixit: Wer ist unter euch, der einen thurn bauen will, und sitzt nicht zuvor und überschlägt die kost.

ob er es habe hinaus zu führen? *Luce 14. v. 28. & 30.*
 Nummos ergo prius in promptu habeas, quam circumspicias de artifice, *Dn. Beierus de Artificibus Palatinis P. 2. c. 6. §. 9. p. 73.*

3. Quid vero si quis spe fretus, fore ut thesaurum inueniat, opus aliquod exstruendum aggreditur; deinde vero animadvertit, spem illam cadere in irritum? an hoc casu, quando conductor operarum, der baupherr, non solvendo est, locatores illarum, die handwercks-leute, bau-meister und hand-langer, tamdiu expectare tenentur, donec iste solvere potest mercedem? Rf. minime gentium, imputet enim sibi ipsimet, quod umbram Junonis consecratus fuerit. Oportet ergo ipsum vel paratam curare pecuniam, vel ædificium ipsum dare in solutum vel venale exponere & in pretium redigere quo satisfieri possit creditoribus.

XIV.

1. **W**er an den weg bauet, hat viel tadler.
 Qui juxta viam ædificat, multis culpationibus & reprehensionibus obnoxius est.
 Vel:

Wer bauet an die strassen,
 Der muß die leute reden lassen.

2. Ratio quia ad judicandum & vituperandum proni homines sunt, etiam non intelligentes; cum primis quod res novas attinet & quæ cujusvis conspectui se exhibent, unde quoque addi solet:

Können sie nicht alle dichten,
 Wollen sie doch alle richten.

Conf. Zeilerus in Op. Ep. P. 1. p. 437.

3. Declara ita hanc paræmiã, ut valeat narrative, maxime in illis locis, ubi multi otiosi dantur homines.

4. Idem

4. Idem contingere solet Eruditorum libris, vid. Döpler in der vorrede seines getreuen rechnungsbeamten/ qui simul ac in publicum prodierunt, statim & Zoili & Momi iudicium subeundum habent. Optimum hac in re solamen est, quod calumnias ferre, non vero effugere possimus, & quod citius aliquis carpere, quam imitari queat.

XV.

1. **W**er will in das arm geschlechte,
Der maure, baue viel und rechte.
Litiget, edificet, qui vult cito pauper haberi.

Vel:

*Edificare domos, & pascere corpora multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.*

2. (a) Latherus dicit: bauern-geschlechte, L. 2. c. 5. n. 38. de Censup. 259. Idem facit Zeilerus in Opere Ep. P. 1. p. 299. Sed minus recte, cum rusticum esse & divitem, sibi non contrariantur. Alii usurpant vocem *pauvre*, quæ gallica est, & pauperem significat, ita, ut quoad sensum eodem recidat cum voce *Arm.* Ventura de Valentis in Parthenio Litigioso L. 1. c. 4. n. 7. pro ea ponit *pauvre*.

3. Ratio, quia ædificare & litigare multas exigit impensas, quibus facile quis suum potest exhaurire patrimonium, vid. Montanus de Jure tutela §. 33. n. 261. Sed sero sapiunt Phryges, & veritas hujus rei prius non sentitur, quam in fine. Das end trägt die last, bauen ist eine lust; nur daß es so viel geld kost, hab ich nicht gewußt. Unde aliud natum proverbium: Wer häuser bauet, der bauet sich frölich arm; und wer weinberge bauet, der bauet sich traurig reich. Ratio est, quia illud initium habet jucundum, sed finem tristem; hoc vero initium triste, sed finem jucundum,

dum commodum excedit sumtus. Nec obstat, quantum ad litigia attinet, *Nov. 1. c. ult.* Leges nimirum neminem in paupertate vivere, neque in anxietate mori permittere. Præterquam enim, quod *Ventura de Valentis l. c.* Novellam hanc ad Adseffores, Procuratores, Advocatos, restringat, exclusis litigatoribus; illa insuper plane alium habet intellectum. *conf. Wildvogel in Elect. Jur. dec. 2. p. 150.*

4. Decl. valere dicterium hoc quoad temerarios litigatores & ædificatores, die die rechnung ohne den wirth, und keinen überschlag mit dem beutel machen. *Vid. Reinking in der biblischen policey L. 3. ax. 49. p. m. 839. Geyer in spicilegio Speidelio-Besoldiano sub voc. bauen p. m. 17.* live loquitur de excessu Zeilerus d. l. Pertinent huc rhythmus illi ab eodem p. 91. allegati:

Rechten, spielen und groß bauen,
Bürg werden und viel vertrauen,
Über seinen stand sich zieren,
Gastrey halten und bandetiren,
Unnütze roß, viel hund und wind
Und dann viel übrig haus-gefind,
Deßgleichen löffeln, bublen und naschen
Macht leere küchen, keller und taschen.

Add. idem Zeilerus d. l. p. 165.

XVI.

1. Bürger und bauer

Scheidet nichts als die mauer.

Vel, ut veteres dixerunt: Bürger unde buern
scheidet nichts wann die muern. Cives &
rusticos nil nisi murus distinguit.

2. Sensus esse potest duplex: (1) quod civium jura
muris terminentur, (2) quod nulla alia differentia
inter cives ac rusticos sit, quam quod isti muris cir-
cum-

eumdati, hi vero illis destituti sint. In posteriori sensu capit parœmiam nostram *Johannes Agricola in der auslegung allgemeiner sprichwörter n. 244. p. 147.* In priori vero Ictorum vulgus.

3. Ratio ejus in hac ultima significatione est, quia muri sunt terminus istorum jurium, quibus cives gaudent. Conf. *L. 1. §. 1. C. de Agric. & Censit. L. 1. C. ne rustici Add. omnino Dn. Nic. Hieron. Gudlingii Schediasma de Jure oppignorati territorii §. 101. p. 81.*

4. Ampl. in tantum, ut ne suburbarii quidem jurium, quibus cives intra mœnia gaudent, participes sint. *Mevius P. 3. Def. 165. n. 1.*

5. Nisi aliud lege vel pacto constitutum sit, quæ tamen exceptio ab allegante probanda, *Præclariss. Dn. Hertius in Select. & Rar. ex Univers. Jurisprud. Argum. de Parœmiis Germ. L. 2. par. 10. p. 607. Add. Magnus Dn. Fritschius in Tr. de Jure suburbiorum c. 4. §. 1. n. 2. & §. 2.*

6. In priori sensu acceptam parœmiam declara, valuisse quondam istam etiam apud nos in Germania, imprimis *Henrici Aucupis* tempore, qui oppida in Germania hinc inde noviter condere, & munire cœpit, ac nonnum quemque virum ex agro & pagis, cum tertia frugum, ad eos spectantium, parte in prædicta transtulit oppida. Exinde discrimen oriebatur inter plebem urbanam & rusticam, inter bürger und bauern, quarum hæc von bauen, illa vero von burgen, burgis h. e. mœnibus munitis, dici cœperunt. *Burgoldensis ad Instr. Pac. Osnabr. Monaster. P. 1. disc. 21. §. 10. p. 382.*

7. Effectus, quod quoad illa jura, quæ civibus intra mœnia habitantibus, qua talibus, non propria, sed cum aliis communia sunt, nulla illos inter & rusticos facienda differentia sit. Hinc in judiciis non

deterioris conditionis esse debent quam cives, eadem protectione digni sunt ac cives, eorundem liberi & que ad gradus honoris promoveri debent, ac liberi civium. Städte machen keinen lasterbafften groß, und dörffer keinen tugendbafften verächtlich, & si statum paganum illis quis objicere vellet, possent cum *Anacharsis* respondere: *mihi probro est patria, tu vero patria*; pro eorundem salute æterna & que ac pro salute civium vigilandum. Ein frommer bauer ist besser als 100000 böse bürger. Haben sie keine steinerne mauern, so sollen sie desto frömmere seyn, daß der engel des herrn sich um sie lagere. *Psalm. 34.*

8. Declara valere proverbium imprimis quoad illos pagos in Franconia, qui mœnibus quidem circumdati sunt, sed nullis peculiatibus juribus ordini civico propriis gaudent, & tamen cives audire volunt, von diesen mag man wol recht sagen: Bürger und bauer scheidet nichts als die mauer. Nulla enim alia inter illos & alios rusticos est differentia quam murus.

XVII.

1. **B**orchard (a) ist Leonhards (b) knecht.
Burchardus est Leonhardi servus.

2. (a) Burchardus est nomen proprium, compositum ex Burg & hart, ita, ut secundum nomenclaturam idem sit ac castellum forte, eine feste Burg. Per allusionem vero ad Germanorum borgen, mutuo accipere, h. l. Borchard significat sinen, der da borgen get.

3. (b) Est itidem nomen proprium ex Latinorum voce leo & German. hart conflatum, ita ut ratione originis idem sit, ac löwen-art, h. l. vero per allusionem ad vocem leihen, mutuo dare, denotat sinen, der da leihet, qui mutuatur, credit &c. ubi tamen infirmum

mul notandum, vocem *lehnen*, promiscue saepe capi, sc. pro mutuo dare, & pro mutuo accipere, *Spä- te in teutschen sprach=schatz sub voc. lehnien p. 1123.* non aliter ac vox *lernen*, quam vulgus hominum & pro docere & pro discere accipit. Sic dicitur: *Er hat michs angelernt*, pro angelehrt. Sensus igitur paromix huc redit: Mutuo accipiens sive debitor est mutuo dantis, sed creditoris servus.

4. Ratio quia, si debitor non ad nutum & voluntatem creditoris per omnia se accommodat, hic statim exigit suum creditum, vel exprobrat officium, *Er kündigt ihm sein capital auf, oder wirfft ihm seine dienste vor.* Ne vero hoc usu veniat, pauper debitor quidvis potius sustinet, quam ut ullo modo offendant creditorem.

5. Idem habetur in Scriptura S. vid. *Proverb. c. 22. v. 7.* Der reiche herrschet über die armen, und wer borget, ist des lehners knecht.

6. Declar. ita, ut procedat improprie saltem, & prout servus ille etiam dicitur, qui alicui obligatus est, aut sibi ab aliquo metuit.

7. Decl. (2) ut procedat quoad illos imprimis debitores, qui non solvendo, aut parata pecunia instrudi sunt.

8. Declar. (3) ut procedat enunciative, non dispositive.

9. Effectus est, quod debitor non possit esse testis in causa creditoris omni exceptione major. *L. 3. pr. ff. d. Test. Campegius de Testibus reg. 102. p. 639. vid. tamen Famigeratiff. Ictus Dn. Hertius in Select. & rar. ex Univers. Iurisprud. Argum. L. 1. de Paromix Germ. par. 61.*

XVIII.

1. **B**orgen und jucken thut nur eine zeitlang gut. *Mutuatō & fricatio ad tempus delectant.*

2. R. quia sicuti fricationem dolor corporis; ita mutuationem dolor animi insequitur, imprimis tunc, quando terminus solutionis appropinquavit.

3. Declar. imprimis tunc, quando pecunia mutuo sumpta male collocata fuit, denn da heist es insgemein: Viel borgen und leihen ist eine vergiffnung deines erbschicks, und hat eine stieffmutter, die heisset: verkauf deine güter, die gebieret dir eine tochter, die heisset: gib sie wolfeil, dieselbe hat einen bruder, der heisset: zum thor hinaus. vid. *Pellerus ad Politicum Sceleratum* c. 32. p. m. 352. *Latberus de Censu* L. 1. c. 8. n. 2. p. 56. *Ventura de Valentis in Partbenio Litigioso* L. 1. c. 13. n. 29. p. 202.

4. E. quoad potest, quilibet sibi caveat ab ære alieno. Hüte dich vor borgen, so schläffst du ohne sorgen.

XIX.

1. **E**r will verderben,
Der borge geld und kauffe erben. (a)
Qui ad inopiam vult adduci, ille pecunias sumat mutuas, & emat hereditates.

2. (a) Erb est vox ambigua, quæ nunc in concreto significat heredem, einen erben, nunc in abstracto hereditatem, eine erbschafft, nunc partem aliquam hereditatis, ein erbsstück. Sic datur ein halber erbe, ein viertel erbe, qui termini imprimis in hac nostra regione ulitati sunt, & de prædiis modicis usurpantur, quæque olim cum aliis partibus totum aliquod & integrum constituerunt prædium, nunc vero jus de-

notat

notat heredi circa relicta defuncti quæsitum. vid. *Almers in Man. Juris sub voc. hereditas p. m. 553*. Secunda significatio hujus loci est.

3. Ratio prioris est, quia usuræ, quæ de mutuo data solvuntur pecunia, ita consumunt pedetentim nostras facultates, ut ante perniciem nostra præsto sit, quam illam animadvertimus. Quapropter etiam phthisi comparantur usuræ. Ratio posterioris est, quia jus hereditarium sive hereditas est universitas quædam, quæ & damna & lucra continet, adeo, ut, si quis heres sit in uno obulo, omne æs alienum solvere teneatur. vid. par. *Wer einen heller erbet, muß einen thaler bezahlen*. Tacendo, quod emtor plus sæpe debeat infumere pecuniæ, antequam possessionem acquirit hereditatis, quam fere bona hereditatis valent. Nec est, quod dicas: emtorem nunquam fieri heredem, *L. 2. C. de hered. l. act. vend. Resp.* enim, quod vicem tamen heredis obtineat emtor *L. 2. §. 18. ff. d. t.* & in effectu neque plus neque minus juris habere debeat, quam heres, *Lauterb. in Comp. Jur. d. t. lit. c. p. m. 325.* & eapropter quoque fert onera hereditaria. *ibid.*

4. Decl. quatenus nempe pecunia mutuo sumpta non satis bene collocatur, vel usuræ de ista solvuntur immodicæ & mordentes. Experiuntur id ipsum audaculi isti rustici, qui emacitate laborantes alienis nummis prædia sibi comparant, atque illa se ipsa esse redemptura putant; Sensim autem ad incitas rediguntur, quia eo non cogitant, quod onera quoque, scil. census, collectæ, decimæ &c. de illis præstari deberent. Conf. *Mevius in Discuss. le-tam. inop. debit. c. 5. n. 77. p. 418.*

5. Ampl. etiamsi mutua exiguæ sint quantitatis, denn man soll sich hüten vor kleinen gläsern, kleinen schulden, und kleinen regen.

U 5

6. Ampl.

6. Ampl. (2) ut procedat etiam quoad mutuo dantes, ſiquidem & hi ſibi ſæpe damnum conciliant pecuniam ſuam mutuando, vid. *Sirac. c. 29, 10.*

XX.

1. **B**otmäſſigkeit (a) iſt nicht flugs gerichtbarkeit. Potestas non ſtatim jurisdictio eſt.

2. (a) Alias Botmäſſigkeit eſt nihil aliud quam jurisdictio, vid. *Speidelius in Spec. Juridico-Politico ſub voc. jurisdictio p. m. 672. h. l. v.* ſignificat illam delegatam poteſtatem, quam habent officiales, v. g. amtsleute, richter, landgrafen. Gerichtbarkeit autem h. l. denotat jurisditionem, vid. *Spate im teutſchen ſprachſchatz ſub voc. Rechte p. m. 1559.* & quidem eam, quam quis proprio jure habet, non delegatam, quam exercent modo dicti officiales, ita, ut ſenſus hic ſit: qui poteſtatem aliquam habet, vel officialis eſt, ille non ſtatim Magiſtratus ipſe eſt.

4. R. quia proprie loquendo ille Judex & Magiſtratus eſt, qui proprio jure jurisditionem exercet, qualis non eſt officialis, eam non niſi ex delegatione, ceſſione vel adminiſtratorio nomine habens.

5. Hinc conſequenter ſubditi non ſunt officialium, ſed Magiſtratus ſubditi, utpote qui inſtar correlativorum mutuo ſe reſpiciunt, non vero ſubditi & officiales, quippe quorum amts-anbeſohlene ſaltem ſunt, utut plerumque vulgo dicere ſoleant: meine unterthanen; non enim niſi abuſive hoc ſit.

XXI.

1. **W**enn man ſelbſt gehet, ſo betriegt er ſich ſelbſt. Qui ipſe iter ſuſcipit,

cipit, & negotium suum gerit, illum decipere nequit nuncius.

2. Scilicet eo processit hominum malitia, ut paucos invenire liceat nuncios, qui officium suum legitime expediunt, h. e. debito tempore, loco & modo. vid. *Lauterb. in Diff. de Nuncio th. 51. p. m. 54* Quando igitur de fidelitate nunciorum non satis certi sumus, tunc optimum consilium est, ut ipsi quoad commode fieri poterit, ministerium nuncii expediamus; ubi tamen probe notandum, quod proprie hoc non faciamus ut nuncii, utpote qui qua tales semper *aliena* nunciant, sed ut tabellarii, *Lauterb. d. l. th. 24. p. 24*. Improperie hoc proverbium etiam id vult, daß wir unsere verrichtungen selber, und nicht durch andere thun sollen, deun so wissen wir, wie sie geschehen. Wer aber mit fremden augen siehet, und mit fremden ohren höret, mit fremden händen schreibt, mit fremden maulern redet, der wird oft betrogen werden und fehlen. Elegantiissima sunt hanc in rem verba Imratoris Nov. 82. pr. *Non posse per se nosse, quod justum est, sed aliunde emendicare judicandi bonestatem, quomodo non maximum vitium erit Reipubl.*

XXII.

1. **B**rauen und backen geräthet nicht allezeit wohl. Qui panem coquit & cerevisiam, eadem non semper utitur sorte.

2. R. quia non tantum tempora, eorumque constitutio sunt diversa, sed & facile aliqua admitti potest culpa.

3. Hinc Zythopeptr & pistores culpam tantum levem præstare solent; & recte quidem secundum L. 13. §. 6. & 5. ff. *Locat.* utpote ex qua probatur quod quilibet artifex teneatur ad culpam levem præstandam.

dam. Ratio, quia & ejus, & operam ejus conducentis utilitas hic versatur. conf. *Leyserus de Jure Georgico* L. 3. C. 21. n. 27. p. 706. Unde Zythopepta & pistor de damno, casu fortuito accidente, minime respondere tenentur. *Leyserus d. l. Bude de Jure Braxandi* P. 1. C. 3. n. 39. p. 40. Modo illum probare possint.

XXXIII.

1. **B**rauwerck ist manufactur (a) und keine Kauffmanschafft. Braxatio sive coctio cerevisiaria res opificiaria est, non mercatura.

2. (a) Manufacture est vox ex manu & factura composita, latinis plane incognita, also daß manufactur proprie anders nichts ist, als eine mit der hand verfertigte sache, ouvrage de main, cujusmodi omnia opificia sunt. Manu factum equidem, vocabulis separatis, apud Latinos occurrit, & opibus, natura factis, opponitur; sed non manufactura vid. *Clariss. Dn. Beierus in Tr. de Manufacturis*, C. 1. §. 1. p. 4. Synonymon ejus est in jure vocabulum species §. 25. I. d. R. D. quæ tale opus significat, quod mechanicus manu sua per introductionem formæ pro conditione artis suæ, in materiam substratam, extra suas elicit causas, atque conspectui sistit, sive suis id fecerit auspiciis, cujuslibet postmodum desiderio propositurus, sive domino materiz addixerit operas, id ad ipsam fabricationem non attinet. *Idem Dn. Beierus d. l. p. 9. §. 8.* Abstractum est manufacturatio, melius formatio & fabricatio speciei novæ ex præexistente materia, latinius specificatio, quæ tamen prout Justinianus vocem hanc usurpat, rem alienam præsupponit. §. 25. I. d. R. D.

3. R. quia mercatores ipsi res non conficiunt manibus suis, sed emunt ac vendunt, forma eapropter non mutata. vid. *Hayneccius de mercatura th. 35. 36.*

4. Declara, quatenus vox mercaturæ stricta hic capitur, & der handel-und Krämerschafft opponitur, idemque notat, quod ἐμπορία apud Græcos *Herrius in Select. & Rar. ex Univ. Iurisprud. Arg. de Paræm. Iur. Germ. L. 1. par. 41. p. 452.* Vox vero manufacturæ latius sumitur, omne opus, quod manu fit, denotans.

5. Effectus est, quod braxatores in numero opificum, non vero mercatorum habeantur, *Mevius P. 5 d. 116. n. 3.* & consequenter non horum sed illorum juribus gaudeant, quemadmodum etiam apud nos in Comitatu Castellano idem collegium cum victoribus constituunt, sie sind mit denen büttern in einer Junfft.

XXIV.

1. **W**enn es auf das euserste Kommet, so brichts. Ad extremum cum ventum est, inclinatio proxime imminet.

2. R. quia nullum extremum diu durabile est; extrema elevatio sicut ulterius extendi nequit, denn wenn man die saiten zu hoch spannet, so springen sie, und mer die nase hart schneuet, zwingt blut heraus. *Prov. 30. v. 33.* ita nec extrema depressio inferius remitti potest, lässt man sie zu weit herunter, so geben sie keinen laut oder klang. Et eatenus illud Jctorum brocardicum intelligendum: extrema omnia vitiosa sunt. *L. Solent 6. §. f. ff. de off. Procons.* Allzu scharff macht schärtig, und allzu stumpff schneidet nicht.

3. Nota hinc morale, quod moderata optima sint, & diutissime duratura. Media via tutissima est, & ex duobus contrariis medium sit optimum. *Barbof.*

in Thef. Loc. Com. sub voc. extrema ax. 7. Potest enim hic pro re nata extendi & remitti. conf. Diff. Acad. de Extremis sub Præsidio Celeberr. Dni. Beieri, præceptoris quondam fidelissimi habita th. 39.

4. Decl. quia imprimis in rebus politicis & ad regimina pertinentibus valeat: regnum enim nimis durum abit in tyrannidem, & sua sponte corrui, cum nullum violentum diuturnum sit; intempestiva vero clementia subditorum mores corrumpit, cum pauci amore boni, plurimi vero formidine pæne pareant. conf. Lipsius Lib. 4. Polit. c. 6. n. 6. §qq. & Lib. 5. c. 20. n. 13.

5. Exemplum luculentum Rex Galliarum, Ludovicus XIV. nobis præbuit, qui postquam ad summum felicitatis adspiravit fastigium, ante pacem ultrajectinam tandem labascere incepit, ita ut in istum dictum fuerit:

Qui modo magnus erat, parvus factus, Ludovicus.

6. Ampl. ut procedat etiam in calamitatibus a DEO nobis impositis, cum & hic illud Theologorum valeat:

Wann das creus ist am höchsten,

So ist Gottes hülf am nächsten.

Psal. 37. v. 39. Deut. 32. v. 35.

XXV.

1. **B**riefe sind besser, denn zeugen. Instrumenta testibus præstant.

2. Probatur per Jus Allemannicum. L. i. c. 48. §. 5.

2. Ratio (1) quia probatio per testes majoribus difficultatibus obnoxia; quam si illa per instrumenta fiat. (2) Quia instrumenta diutius duratura sunt, quam testes, quippe quos mori oportet. Quod aut diutius & constantius est, id magis quoque eligendum

dum est, quam id, quod est minus tale. Vid. *Dial. Juris Pottii c. 3. q. 4. p. 58.*

4. Declar. quatenus nimirum instrumenta habent sua solemnia, & valida sunt, ita, ut nihil, quod relevet, opponi queat.

5. Declara (2) maxime in materia hereditatum, instrumenta testibus potiora esse *Hertius in Rarior. & select. ex univ. Jurisprud. arg. de Param. Jur. Germ. L. 1. par. 27. p. 436.*

6. Declar. (3) quatenus nimirum & cætera paria sint.

7. Decl. (4) procedere imprimis nostram parcmiam quoad instrumenta guarentigiata, h. e. illa, quæ liquida sunt. *Illustris Dn. Stryk apud Barbos. in Thef. Loc. Com. sub voc. instrumentum ax. §. quippe quæ paratissimam executionem in dorso secum ferunt.*

XXVI.

1. **D**ie älteste brief (a) gehen vor. Antiquissima documenta novioribus præferuntur.

2. (a) Per literas h. l. ejusmodi documenta vel instrumenta intelliguntur, in quibus creditori simul aliqua hypotheca constituta, ita, ut quodammodo conveniat cum illo: *Wer ehe kommt, der mahlt ehe, de quo infra.*

3. Ratio, quia qui hypothecam accipit, jus in tota rei substantia & in solidum habet, ut perinde alteri in eadem idem jus constitui non possit. *Hertius in Sel. & Rar. ex Univers. Jurisprud. arg. param. 49. p. 488.*

4. Prob. per *L. 10. L. 11. pr. qui pot. in pign. L. 2. l. 7. C. eod.*

5. Extenditur, ut valeat (1) etiamsi prior horæ aut momenti unius intervallo præcedat. *Sande L. 3. tit. 12. dec.*

12. *dec. 16.* Hodie tamen id usu raro obtinere, cum instrumentis dies tantum, non horæ aut momenta apponantur, recte tradit *Hertius d. l. §. 2.*

6. Extenditur (2) etiam si priori hypotheca pacto tantum constituta, posteriori vero tradita, cum jure prætorio sola conventio pignoris rem afficiat. *Id. Hertius d. l. §. 3.*

7. (3) Quamvis res primo ex certo die vel sub conditione obligata fuerit, *Id. d. l. §. 4.*

8. (4) Ut ut hypotheca prior sit tacita, subsequens expressa. *Id. d. l. §. 5.*

9. (5) Etiam si hypotheca anterior sit generalis, posterior vero specialis. *Id. §. 6.*

10. (6) Etsi fiscus, cui ob contractum initum hypotheca competit, cum alio, cui eadem bona pignori sunt data, concurrat. *Ibid. §. 7.*

11. (7) Quamvis hypotheca prior sit conventionalis, posterior vero judicialis. *Id. §. 8. Dissentit. Metius P. 8. Dec. 447.*

12. (8) Etiam si hypothecæ, quibus prælationis privilegium est annexum, concurrant. *Id. §. 9.*

13. (9) Etiam si privilegium exigendi personale simplex cum hypotheca concurrat. *Id. §. 10.*

14. Fallit in pignore prætorio in specie ita dicto, idque sive unus, sive plures custodiæ causa in possessionem mittantur. *Id. §. 12.*

XXVII.

1. **D**ie in eines brod seyn (a), müssen auch in seinem besten seyn. Qui de pane alicujus vivunt, etiam commodum illius promovere debent. Eodem plane recidit: Deß brod ich esse, deß lied ich singe. Origo exinde est: Veteres videlicet Germani, majores nostri,

nostri, omnes fere res suas gestas rhythmis comprehendebant, & deinde in conenticulis suis recitabant, quod imprimis illi facere studebant, qui in alicujus victu erant, & gratiam aucupari volebant.

2. (a) h. e. Domestici, quorsum Jure Civ. pertinent servi, liberti, mercenarii & liberi homines bona fide servientes. *Prænobiliss. Dn. Hertius in Rar. & Sel. ex Univ. jurispr. arg. de Paræm. Germ. Lib. 1. par. 42. p. 511. Add. Reuberus in Methodo de Testibus P. 2. n. 12. p. m. 794. Matthæi de Probationibus c. 5. n. 84 p. 364.*

3. Ratio quia secundum animam vita nihil possumus pretiosius in hoc mundo: E. qui victum nobis suppeditat ad illius conservationem, is sibi nos totos devincit, & quasi acquirit. *Viden' otium & cibum quid facit alienus, inquit Parmenio apud Terent. in Eunuch. A. 2. sc. 2.*

4. Effectus, (1) quod ejusmodi domestici a testimonio pro dominis suis & Patronis ferendo, repellantur. *Reuberus d. l. (2) quod eo gravior habeatur offensio, a domestico nobis facta, der mein brod aß, tritt mich unter die füße. Psalm. 41. v. 10.*

5. Decl. ita, quatenus præter domesticam consuetudinem & convictum etiam jus sive potestas quædam in domesticos competit. *Reuberus d. l. n. 13. Fallit E. in illis, qui convictum pecunia redimunt, die kossigänger. Conf. tamen Ordin. metall. Elect. Sax. art. 43.*

6. Decl. (2) modo sint adhuc in domo producentia; secus ergo, si tempore gesti negotii saltem ibi fuerint, *Hertius c. l. nisi opera producentis tantisper mutata sit conditio, donec testimonium dictum ibid. Foret enim hæc mutatio simulatio, & consequenter nihil prodesset.*

7. Ampliatur quoque ad alios beneficio quodam nobis devinctos, v. g. Vassallos. Vid. *Dissert. inaug. Dn. Christoph. Elia Velhafens Altdorfi habita de Vassallo celante c. 2. th. 3. p. 10.*

XXVIII.

1. **G**leiche brüder, gleiche kappen. (a) Fratribus æqualibus æqualia debentur capitia.

2. (a) Kappe (1) significat mitram sive capitium, (2) colaphum : hinc einem eine kappe, oder dötsch-kappe geben est, colaphum alicui dare sive alapam infligere. Vtraque significatio huc adplicari potest. In priori sensus paræmiæ est, quod æqualibus æquales debeantur portiones ; in posteriori, quod peccantibus, qui sibi æquales existunt, æquales quoque infligendæ pœnæ sint. Mit gestohlen, mit gebentst : So ihr euch nicht bessert, werdet ihr auch alle also umkommen. *Luc. 13, 5.*

3. Ratio quia ipsa natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti *Grotius de I. B. & P. L. 2. c. 12. § 8.*

4. Idem dicit Imperator in *l. inter filios 11. C. fam. hercise.*

5. Declar. procedere hoc, quoties illa, quæ privatorum sunt, in alium transferenda, & ex delicto agitur ad id, quod læso debetur, seu ad pœnam civilem; uno verbo: quando iustitia commutativa obtinet, & consequenter proportioni arithmeticæ locus est. Vid. *Hoppius in Com. Inst. ad pr. d. Iust. & Iur.*

6. E. g. quando parentes ab intestato decedunt, bona eorum pro virilibus portionibus æquali jure inter liberos dividi oportet. *d. L. 11.* quia præsumtio est, quod æqualitatem parentes maxime inter eos servare voluerint. *L. illud. 20. inf. C. d. Collat. Conf. Tr.*
bor

bor ap. Barbof. in Thef. Loc. Com. sub voc. *aqualitas ax.*
 4. Etiamfi liberi ratione ætatis, dignitatis, fexus aut
 alius qualitatis fint inæquales, modo fint germani
 five ex utroque latere fibi juncti. Exceptio tamen
 eft, quando Lex civilis intercedit, & uni v. g. primo-
 genito plus adfignat, quam alteri, add. *Celeberr. Dn.*
Hertius in Select. & Rar. ex Univerf. Jurisprud. Arg.
de Param. Iur. Germ. L. 1. par. 82. p. 534. qui eapro-
 pter etiam æqualitatem de jure naturali aliter non
 concedit, nifi quod eft pro certo rerum ftatu tale.

7. Fallit in illis rebus, quæ reip. funt, & privatis
 applicanda, nec non in pœnis criminalibus, utpote
 in quibus omnibus iuftitia diftributiva, & hinc pro-
 portio geometrica obtinet, modo, quod pœnas atti-
 net, illæ fint in arbitrio Reip. nec jure divino mora-
 li præfcriptæ, *Hoppius d. l.*

XXIX.

1. **W**enn man den brunnen verstopffen
 will, muß man die quelle fuchen.
 Fontem obftructurus quærat fcaturinginem.

2. Ratio, quia fons eft caufa putei, qua non fublata
 vix impediatur effectus. E contrario caufa fublata
 ceffat quoque effectus. *L. adigere 6. §. quamvis 2. ff. de*
Iur. Patr. Barbofa in Thef. sub voc. caufa ax. 12.

3. E. G. qui vult impedire lites, ille fomenta & oc-
 cafiones litium tollere debet. *L. 13. §. 3. ff. d. Ufuf. c.*
finem §. X. de dol. Alias enim ficut malum oritur ex
 malo; ita quoque lis parit litem. Porro qui vult
 destruere ac evertere ædificatum, evertat fundamen-
 tum. *L. nam origo 8. ff. quod vi aut clam. Barbofa in*
Thef. Loc. Com. sub voc. fundamentum ax. 4. Nam col-
 lapsa ruunt fubductis tecta columnis.

XXX.

1. **E**inmal burgermeister, allezeit burgermeister. Qui semel fasces consulares habuit, ille semper Consul est, h. e. Qui semel munere Consulis functus est, muneris consularis titulo semper gaudet.

2. R. quia consueti sumus in honorem & memoriam officii vel muneris gesti conservare & retinere ejus titulum.

3. Decl. valere hoc secundum verba sive titulum, non vero rem ipsam, sive officium.

4. Ampliatur quoque ad illos, qui aliud officium sive munus ornarunt, in tantum ut & qui reges fuerunt, & exreges facti, regis salutentur axiomate. Sic v. g. Carolus V. etiam postquam sceptrum imperiale in manus dederat fratris, Imperator, & Jacobus II. postquam throno eiectus fuerat, Rex fuit dictus.

5. Limit. modo quis aliud munus post consulatum non obeat: hoc enim casu axioma novi officii praefertur. Comparatum fere est, sicut cum statu viduarum, quae, defunctis maritis, retinent axioma illud honorabile, quod vivis ipsis debebatur, quousque nimirum statum viduitatis non mutant, in so fern sie ihren stuhl nicht verrucken, oder die hand verbrochen, vel ipsae munera obeunt, wenn sie selbst sich in dienste begeben. conf. *Brunnem. ad L. ult. C. de incol.*

XXXI.

1. **W**o der burgermeister selbst ein beck ist, da backt man das brod zu klein. Ubi consulatus penes piftores est, ibi panes conficiuntur nimis parvi.

2. R.

2. R. quia Consulem nemo vult habere sibi inimicum & accusare eum, etiamsi legi contraveniat. Interea iste fiducia Magistratus studio privati commodi debitus est, nec audet animadvertere in alios ejus delicti reos, quia alias ipsum audire oportet: *Clodius accuset machos, Catilina cethegum.* vid. *Schilter. ad Wehneri Obs. Pract. sub v. beck p. 44.*

3. Decl. imprimis in istis locis, ubi Consul aliquam habet auctoritatem.

4. Ampliatur & extenditur etiam ad alia opificia, v. c. si Consulares fasces lanioni deferuntur, non mirum est, si justo carius caro vendatur. Hinc Lauterbeck in seinem Regentenbuch P. IV. c. 5 p. 192. laniones addit:

Wo der burgermeister schencket wein,

Die fleischer mit im rathe seyn,

Und der becker wiegt das brod,

Da leidet die gemein groß noth.

Qui lanius, pistor, caupo danistaque regnat,

Qua miseri illa civibus urbe salus.

Tam felix horum Respublica crescat, oportet,

Quale quod esuriens curat ovile lupus.

XXXII.

1. **N**immerthun ist die beste buße. (a) Amplius non peccare optima pœnitentia est.

2. (a) Buße est vox æquivoca. Proprie idem est ac büßung, emenda; specialius vero denotat pœnitentiam. Spate in teutschen sprachschatz sub v. Buße p. 261. Secundum jus Sax. ab emenda, der buße, differt adhuc die gewette, multa, & quidem ita, ut per emendam homini læso satisfiat; per multam vero Judici præstitam placetur Deus offensus, *Thomæ de Noxia animalium C. 25. n. 13. p. 244.*

3. R. quia exinde contritio cordis ac dolor peccati commissi colligitur.

4. Decl. quatenus omissio peccati cum vera cordis contritione & fide conjungitur, utpote quæ erigit, sustentat & vivificat contritos. vid. *Dn. Lutheri Tischreden* p. 142. juxta illud: justificati ex fide pacem habemus apud Deum propter Christum Dominum Nostrum. *Rom. 5. v. 1.* conf. omnino *Meisnerus in widerlegten bösen Sprichwörtern* n. 68. p. 75. Aliud E. quando formidine pœnæ aliquid omittitur.

5. Quodsi vero vox Buße sumatur pro emenda vel etiam mulcta, unico verbo: pro pœna, ita ut sensus sit: optima emenda est, peccatum non amplius committere velle; tunc ratio parcemiæ nostræ hæc dari posset, quia finis pœnarum est emendatio hominis delinquentis; si finem hunc obtinere possumus absque infligenda pœna, ab hac interdum desistere licet. Notanter autem diximus *interdum*: nec enim tam crude hoc, sed cum grano salis accipiendum, probe attentis omnibus circumstantiis; Imprimis vero eo respiciendum, num pœna sui natura talis sit, ut remitti queat, num poenitentia res reduci possit in pristinum statum? num delictum notorium, grave & enorme sit, nec ne? Nam si homicida v. g. ad dictum nostrum provocare & cavere vellet de homicidio non amplius committendo, iudex propter tale nimmerthun non posset delinquenti remittere pœnam mortis. Poenitentia non abolet reatum *l. 65. ff. de furt. & l. perult. ff. de Vibon. Rapt.* conf. *Granzius in Defens. reor. c. 8. m. 2 n. 238. p. 976.* & *Joannes Vaudus Quest. Jur. Civ. L. 1. Q. 35. n. 3. p. 46.* Aliud quoad Deum dicendum: Wer seine missthat läugnet, dem wirds nicht gelingen, wer sie aber bekennt, und lästet, der wird barmherzigkeit erlangen, *Proverb. 28, 13.* Conf. *Hieb. 39, 38.*

XXXIII.

1. Bylbrief (a) gant voor bodmerie-brief. (b) Nos in Germania superiori diceremus: Ein bielfrief geht einem bodmerie-brief vor.

2. Bylbrief significat instrumentum pecuniae creditae in navem exstruendam vel instruendam, *Schottel. von unterschiedl. Rechten in Teutschl. C. 22. §. 20. p. 425.*

3. (a) Bodmerie-brief significat instrumentum pecuniae creditae in bodmeriam. Bodmeria autem non tantum usuram maritimam, sed & ipsum periculi pretium denotat. *Dietrich in Cont. Besold. sub v. Bodmer p. m. 123.* & oritur, quod sub spe majoris lucri certa pecuniae summa persolvitur navis patrono, hoc pacto, ut salva navi reduci facta tantum cum scenore reddatur. *Spat in teutschen sprachschatz sub v. Bod.* inter ea vero hypothecae loco relinquitur navigii fundus, quo perditio & capitale sive fors interit. *Schottel d. l. p. 418. n. 3.* ubi n. 2. analysin quoque hujus vocis tradit. Hinc quia creditor contra naturam mutui pericula crediti in se recipit, in compensationem pericula centesimas usuras sibi stipulari potest. *ibid. §. 3. & 4. Fritsch in suppl. Besold. sub v. Bodmerie-Recht.* Sensus igitur est, quod in concursu creditorum illi, qui in navem ex-vel instruendam aliquid crediderunt, praeferrantur illis, qui in bodmeriam crediderunt.

4. R. quia per pecuniam in navem creditam conservatur navis, sine cujus conservatione nullum sperari posset lucrum.

5. Fundatur hoc in Jure Holland. & consuetudinario.

XXXIV.

1. **C**antores amant humores, h. e. potulentia, uno verbo: Cantores libenter potant, sie sind durstige brüder.

2. Quia frequens cantio causatur raucedinem in faucibus, ita, ut hæc siti semper sicca sint, cui malo melius inderi se non posse credunt, quam si largiore vino aut cerevisia utantur, & ductim bibant. Quicquid hujus sit, mihi id potius pravæ consuetudini inter musicam tractantes receptæ, quam cantioni adscribendum esse videtur.

3. Unde universalis paræmia nostra non procedit, sed tantum particularis, & imprimis præsumptio contra illos est, qui profundum insonant. Denn es rüßet sich der grobe Bass, daß er trocken sey aus einem groben Bier-saß. De cantatricibus dicitur: Cantatrices (die nemlich Profession davon machen) sunt meretrices, denn sie verführen sich und andere mit ihrer angenehmen stimme. *Fistula dulce canit, volucres dum decipit aucens.* Die lippen der huren sind süße wie honigsein, und ihre fähle glätter dann oel, *Proverb. 5. 3.* Gewöhne dich nicht zur sängerin, daß sie dich nicht fahet mit ihrem reizen, *Sirac. c. 9. 4. conf. Constantini Germanicus in Epist. ad Iustum Sincerum p. m. 265.* De paræmia: Er ist verloschen, wie Cantoris sackel, vgl. *Ernest Meisnerus in widerlegten teutschen Sprichwörtern n. 64 p. 69.*

XXXV.

1. **D**ie cangeley (a) ist eines Fürsten herrg. Cancellaria cor & anima Principis est. Est locutio impropria & allegorica a *Lymæo allata L. 2. de Jure Publ. c. 14 n. 31. p. 165.* & Duci Fri-

Friderico Electori Saxoniae suam debens originem. *Richterius in Axiom. Polit. ax. 128. p. 301.*

2. Cancellaria h. l. per metonymiam adjuncti pro subiecto denotat Consiliarios sive illos, qui nomine Principis clavum imperii tenent. Dicitur a voce Cangel, hæc autem a cancellis. Spate in teutschen Sprachschatz p. m. 928.

3. R. quia, sicuti cor principium illud est, unde vita naturalis suum habet motum; ita etiam Cancellaria sive regimen vitam movet civilem, ut subsistere possit resp. cujus caput Princeps est. conf. *Servius in Diss. Acad. de Cancellario Principis Fene 1675 edit a c. 5. n. 37. p. 30. add. Generos. Dn. a Seckendorff P. 2. des teutschen Fürsten-Staats c. 6. per tot.*

4. Declara, quod ita sit secundum saniora principia politica, & Principes pios, sive in thesi, fallit vero quandoque in hypothese.

5. Decl. (2) quatenus nimirum Cancellaria ex viris integris, conscientiosis & rerum peritis ac doctis constat, denn sonst wird die Cansley ein wagen, worauf des Regenten wohlfahrt ins verderben geführt wird. In der losenden welt 1704 p. 143. ist diese inscription einer Cansley oder Rathes-stuben zu lesen:

Ist einer, der ihm traut ein rechter Rath zu seyn,
Der tret ohn alle scheu in dieses zimmer ein:
Ihm stehet unser dienst, der hof und pallast offen;
Doch hör er erst, was wir von einem solchen mann,
Der uns recht dienen will, vor qualitäten hoffen.
Belehre ist nicht genug, weil diß auch mancher kan,
Der seines Fürsten pest und schädlicher verräther,
Des landes satan ist: Mein solcher übelthäter
Verlang ich nimmermehr. Der rath, den ich begehrt,
Soll jedem, der es sucht, ertheilen gut gehör.
Des Fürsten herge sey, der ihn von herzen liebet,
Dhn ansehen der person, ohn furcht und ohne scheu,

Wie sein gewissen ihm es auf die zunge giebet,
Entdecken, wie dem land und Herrn zu helfen sey.
Auf seines Fürsten ehr und nutzen einig sehen,
Nicht achten, was gefahr und noth daraus entstehet,
Und ihm erwachsen mag; geschenke weisen ab,
Verschweigen, was er weiß, bis in das dunckle grab.
Conf. quæ habet B. Dn. Fritschius Part. alt. Syllog.
varior. tractat. juridico- Polit. p. m. 356.

XXXVI.

1. Heute haben wir einen feyertag, aber
zu Castell (a) mistet man die ställ. Hic
dies a nobis celebratur, a Castellensibus vero
stabulum expurgatur; h. e. Hic dies Herbipo-
lensibus festus, Castellensibus vero nefastus &
ater est.

2. (a) Denotat h. l. arcem, quæ in monte a præci-
pitio suo der steigerwald dicto, apud nos in Franco-
nia sita est, & nomen dedit antiquissimæ Castellano-
rum Comitum, originem suam Franconix Ducibus
debentium, familix: vocat quidem assertionem
hanc de eorundem origine in dubium Clariss. Tenze-
lius in Bibliotheca Curiosa de anno 1704. p. 919. & qui-
dem eapropter, quia Melchior Adamus Pasterius, cu-
jus Franconiam redivivam ibi recenset, sibi ipsi non
constaret, dum Laudatorum Dominorum Comi-
tum communem stipitem p. 516. Marquardum, p.
157. vero Meningaudum nominaret. Sed salva res
Pastorii est. Meningaudus enim, vel ut ab aliis adpel-
latur, Meningardus, & Marquardus fuerunt Castel-
lani Comites, nec sibi opponuntur, sed alter ab alte-
ro descendit; ille Comitem a Rotenburgo Endsee
& Castello se nominavit, hic vero Comitis de Castell
nomen speciale primus assumpsit. Meningaudus
com-

communis parens & plantator Comitum Rotenburgi, Endse & Castellānorum est, Marquardus veropetuliarem lineam, Rotenburgensibus & Endsensibus contradistinctam, Castellānam nempe, constituit. Ille est stipes mediatuſ, hic vero immediatus, uterque a *Gosberto* Franciæ Orientalis Duce descendit. Conferri possunt hanc in rem *Tabula Genealog. Rittershusii. Bucelinus in Germania topochrono-stemmatographica Partis II. part. 3. Spenerus Histor. Insign. L. 2. c. 12. §. 1. p. 413. Imhoff in Notit. Procer. Germ. L. 8. c. 1. §. 2. Auctor des Europäischen Herolds p. m. 401. Luca in dem uralten Grafen-saal P. 2. p. m. 889.* qui ad unum omnes conveniunt cum chronicis manuscriptis Castellānis. Nugas ergo profert & fabulam *M. Hieronymus Zieglerus* in brevi de Comitum Castellānorum origine & tractatione scribens, *Majores Castellānorum Comitum ex Italia originem duxisse.*

3. Originem hujus proverbii quod concernit, illa talis est: Anno Domini 1268. (prouti refert prædictus *Zieglerus*) „Berchtoldus a Sternberg successit „Conrado Episcopo, & concorditer electus est per „Capitulum in Episcopum Herbipolensem. Erat „tunc temporis inter Canonicos Ecclesiæ Cathedralis Herbipoli Berchtoldus, Comes de Henneberg, „qui Episcopatum adfectans, in electionem Berchtoldi a Sternberg consentire nolebat, imo ipse Episcopus esse præsumebat. Quare, ut compos voti fieret, anno proxime insequente post electionem „domini de Sternberg, in Hennebergensis Canonici „auxilium venerunt Hermannus Comes de Henneberg, & Henricus Comes ac Dominus in Castell. „Dicti igitur Comites ex parte Berchtoldi de Henneberg adversus Canonicos Capitulares expeditionem instituunt: infesto exercitu ditionem Eccle- „siaz,

„*fr* Wurzburgensis ingressi recta Wurzburgum
„tendunt, Berchtoldum de Herneberg, Canoni-
„cum, invito etiam ipso Capitulo Episcopum &
„Ducem Franciæ Orientalis inducere & facere co-
„nantur. Quibus Decanus Ecclesiæ Cathedralis
„cum suis intrepide occurrens, apud Hizingen im-
„providos, & nihil suspicantes, adoritur, castra op-
„pugnat, hostem cædit, sternit, fugat & victor glori-
„ose evadit. Facta est hæc clades A. D. 1269. in
„ipso die S. Cyriaci. Ex parte Capituli fuere Fri-
„dericus & Craſto Comites de Hohenlohe, & Con-
„radus de Weinsberg, qui Ecclesiam & Canonicos
„Capitulares fortiter defenderunt. Occisi sunt ea-
„die ab hora primæ usque ad sextam plus quam
„quingenti viri: ducenti captivi abducti sunt,
„cæteri fuga sibi salutem quæſiverunt, &c.
„Hinc Ecclesia Herbipolensis diem S. Cyriaci so-
„lennem & festum esse jussit, feriat quippe etiam
„hodie Herbipoli eo die, celebranturque festa am-
„burbialia annuatim, sicuti in festo Corporis Christi,
„& fere celebrius propter gratiarum actionem pro
„parta illa victoria. Hinc proverbium habent eo-
„die Herbipolenses, & dicunt: hodie Herbipolen-
„sibus dies festus est, Castellensibus nefastus & alter.
Huc usque *Zieglerus* qui A. 1548. hæc ipsa publici
juris fecit. Concordant cum eo chronica manu-
scripta Castellensia & Herbipolensia, quæ causam
huius cladis fervori Castellanos Comitum tri-
buunt, quippe qui prælio se commiserunt, antequam
Comes Henneberg. suas cum illo conjungere potuit
auxiliatrices copias. Et hic dies Cyriaci hodiernum
Herbipoli ita celebratur, ut solennis aliqua processio
illa die habeatur a civibus & clericis, vexillum illud
das pannier circumferentibus, quo in prælio hoc,
Comitatui Castellano exitioso, usi fuerunt Herbipo-
lenses.

lenses. Conf. Lorenz Friesens Würzburgische chronick, so in finden unter denen von Herren Ludwigen edirten geschichtschreibern vom Bisthum Würzburg. p. 586.

XXXVII.

1. **D**Es Keyser Carls warmes bad
Ist eines nutzen, des andern schad.
Thermæ Carolinæ uni nocent, alteri vero
profunt.

2. Ratio quia sicuti subjecta humana valde sunt
diversa; ita etiam diversis laborant morbis, & affe-
ctibus: nec enim virtus panaceatica, ut ita loquar,
illis tribuenda erit. conf. *Dr. Tenzelius in Bibliotheca
Curiosa anno 1704. p. m. 67.* Quidam medice non
vivunt, nec bonam observant diætam. Quidam
immodice thermis utuntur, & eatenus utique ve-
rum est:

Imminuunt vitæ ambalnea, vina, Venus.

Quidam denique destituuntur benedictione divina,
Wem es helfen soll, der nehme in acht, was über dem
Döpliger warmen bad geschrieben steht:

Ad lavantem:

Dium munus habes, cæca tellure, reclusi
Gurgitis, huc propera, qui male-cunque vales,
Funde preces, Jovaque fidem, certumque levamen
Expete, opem tepidis invenies in aquis.
Inde DEI memor immensæ virtutis, in istam
(Hæ thermæ ut videant) ære repone thecam.
Non quisquam hoc urget, pietas te cogat, & ipsa
Gratia, quam debes pro bonitate DEO.

vid. *Misander in Del. Bibl. V. T. 1691. p. 1084.* ubi infi-
mul originem thermarum Carolinarum ita recen-
set: A. 1370. besand sich Keyser Carl IV. auf der jagt,
indem nun die windhunde hin und her lieffen, tritt ein
hund

hund ungefähr in das sehr warme wasser, und fängt an zu schreyen, da nun der Keyser mit andern hinreitet, und das siedend-heisse wasser gefunden, es auch nebst seinen Medicis heilsam befunden und an seinem eigenen schmerzen probiret, hat er darauf befohlen, man sollte den Ort säubern, bauen und bewohnen, wie auch geschah. Et hæc ratio quoque est, quare thernæ ita nomen suum habeant a Carolo.

XXXVIII.

1. **C**lausula codicillaris (a) ist ein Kraut (oder pflaster,) das alles heilet. Clausula codicillaris herba sive emplastrum est omnia sanans. Hinc quoque dicitur medicina, emplastrum universale, herba betonica.

2. (a) Clausula codicillaris est nihil aliud, quam enixa voluntatis testatoris expressio, in testamento ideo facta, ut si illud non possit valere ut testamentum, valeat tamen ut Codicillus, *L. ex ea scriptura 29. §. 1. ff. qui test. fac. poss.* Formulam solennioremi vide apud Zepperum de Codicillis c. 4. n. 9. sqq. p. 30. & in Hoppii Com. Inst. tit. de codicillis p. 548.

3. Ratio, quia illa vitiis, propter quæ testamentum per se valere aut subsistere non potest, ita medetur, ut testamentum alias in se invalidum, habeat effectum, & quidem causam testati redigendo ad causam intestati, dum scil. heredes ab intestato, vel in priori testamento scripti, rogati censentur, ut hereditatem cæteraque relicta restituant iis, qui in testamento, clausula codicillari subnixi, heredes sunt instituti, vel quibus aliud quid relictum. *L. 3. ff. de Test. milit. L. 41. §. 3. de vulg. & pupill. substit.*

4. Declaratur, quod clausula codicillaris illos tantum suppleat defectus, qui in testamento circa solenn-

lennia aut heredis institutionem sunt commissi. *L. ult. §. f. C. de Codicill. conf. Carpz. P. 3. c. 1. d. 42. C. 4. d. 39. Struvius in Jurisprud. Rom. Germ. For. tit. de Codicill. aph. 4.* E.g. quando priori casu quinque tantum, aut etiam plures adhibiti quidem testes, non tamen rogati; posteriori vero si nullus heres institutus; si filius præteritus, aut non recte exheredatus, *Hoppius d. l. p. 549.* Dissentit quoad præteritionem & exheredationem *Wisenbach. Disp. Jur. Civ. de Codicillis 29. n. 21. p. m. 305.*

5. Effectus inter testamentum per se subsistens, & clausula codicillari valens, hic est, quod illo modo tota hereditas devolvatur ad heredes in testamento scriptos; hoc modo vero Trebellianica ipsis detrahitur ab heredibus ab intestato succedentibus, quippe qui rogati censentur, ut heredibus scriptis hereditatem restituant. *Hoppius d. l. p. 550.*

6. Fallit Regula nostra quoad illos defectus, qui voluntatem aut habilitatem testatoris concernunt. *L. n. §. 1. de Leg. 3.* quod quidem ad Codicillum nihil amplius requiritur quamabilitas personæ & voluntas testatoris coram quinque testibus exposita, *Excell. Strykius ap. Barbos. in Thes. Loc. Com. sub voc. Codicillus ax. 4. & Hoppius d. l. p. 549. Zepperus d. l. c. 4. n. 84. p. 51. Strausius Wittenbergensium Ictus in Diff. de Clausula codicillari sub ejus præsidio habitata h.* E.g. quando non satis constat de voluntate testatoris, quando impubes, filiusf. testamentum condit. *Carpz. P. 3. C. 4. d. 29. n. 2.*

7. Fallit (2) quando non adsunt debita Codicilli requisita v. g. quando ille actu continuo non fuit factus, aut quinque testes eidem non interfuerunt, scil. in tali casu, ubi in testamento solenni septem alias adhibendi testes; quoties enim minori numero testium testamentum valet, toties etiam ad codi-

codicillum pauciores quam quinque sufficere certum est, de quo vid. *Hoppius d. l. p. 545. Strykius d. ult. l. ax. 1.*

XXXIX.

1. **T**res faciunt collegium. (a) Est quidem proverbium idiomate latinum, sensu tamen lippis ac tonforibus notum.

2. (b) Collegium est plurium personarum ejusdem potestatis & muneris, rerumque ad id pertinentium societas, Principis auctoritate firmata. *Almeri in Manuali Jur. sub voc. Collegium.* Deinde vox collegii accipitur pro certo corpore, universitate, conventiculo, qualia sunt illa Ictorum, Opificum & artificum collegia. *Wegnerus in Com. ad tit. de V. S. l. 85. p. m. 220.* quæ ultima significatio hujus loci est.

3. Ratio, quia in duabus personis non invenitur major pars, unde id, quod debet expediri per universitatem, non potest expediri per duos discordantes vel dissentientes. *Jacobus Rigos a Malosco in Com. ad t. ff. de V. S. l. 40. §. 5. p. 174. conf. Reysen de Reipub. constitutione c. 8. p. m. 67.*

4. Probatur paræmia nostra per *L. Neratius 85. ff. d. V. S.* ita enim ibi habetur: *Neratius priscus tres facere existimat collegium.*

5. Decl. ut procedat ratione constitutionis, ubi minimum tres requiruntur personæ, *Rigos a Malosco ad d. l. 85. §. 2. p. 268. Wegnerus d. l. n. 2. Vigelius in Methodo juris Cont. L. 3. c. 10. n. 59. p. 611. Liebenthal. Exerc. Pol. 5. n. 67. p. 247. Stypmannus de Referendaris c. 7. n. 62.*

6. Fall. quoad collegii conservationem, quandoquidem ejus jura per unum etiam conservari queunt. *L. sicut 7. §. ult. ff. quod cujusque Univ. nomine. Wegnerus d. l. Stypmannus d. l. n. 63. & ibi allegatus Carpz.*

Carpzov. P. 1. C. 26. d. 3. Berlich. 1. Conf. 42. n. 10.

7. Fallit (2) quoad Christianorum Collegia. Ita enim habet *Matth. c. 18. v. 20.* Wo zwey oder drey versammelt sind in meinem namen, da bin ich mitten unter ihnen, adeo ut etiam duo ad constitutionem sufficiant. Conf. omnino *Guid. Papa decis. 258. p. 171.* Quamvis, si dicendum quod res est, hoc ipso, dum Christus in medium duorum accedit, numerus binarius in ternarium mutatur.

XL.

1. Laß dich in kein compromiß (a)
Du verlihrst die sache, das ist gewiß.
Non compromittas, causa certo cadas.

(a) Est compositum ex præpositione *cum* & voc. *promissum*, ita ut ratione derivationis nihil aliud sit, quam simultanea partium promissio, qua sua sponte ad alicujus arbitrium suam remittunt controversiam, qui deinde arbitri compromissarii dicuntur, *schieds-richter*. Græci nominant eos *ἀιςτῆς*, *ἀιςτῆς*. Differunt isthinc arbitratores, *μεσιτέοντες*, die *schieds-männer*, theilungs-leute, qui id solum agunt in controversiis, ut, an possint partes componere per modos, quos istis suggerunt, experiantur. De quo vid. *Dd. ad tit. ff. de Recept. arb.*

2. Ratio quia in judicio compromissorio ita lis deciditur, ut illi apices juris, quibus alioquin vitiligator vel Judicem vel adversarium decipere potest, susque deque habeantur; quandoquidem finis compromissi est, ut abbrevientur lites, *Lauterb. in Comp. Juris tit. de Recept. arb. lit. F. p. m. 90. Winther in Parthenio litigios. l. 2. c. 4. n. 23. p. 310.*

3. Declara ergo, quod illis tantum, qui malam
CENT. III. Y fovent

fovent causam, compromissum non conducatur. *Herzianus in Tract. de Select. & Rar. Jurispr. argum. & quidem de parem. Jur. Germ. l. 1. par. 15. p. 420.* aut de bono animo arbitri non satis certi sunt. Quænam cautelæ alioquin circa compromissum adhibendæ sint, vid. *Stryk in Introd. ad prax. for. c. 2. §. 3. Brederodius de Cautelis p. m. 18. & 34. Tenning. in tr. Cautelarum caut. 136. n. 4. p. 605.*

XLI.

1. **C**redit ist besser denn baar geld. Fides melior est præsentī pecunia. Alias ita: Melius est nomen bonum quam divitiæ multæ. Est dictærium, quod in omnium fere ore versatur, & cuius mentionem facit *Dn. Adrian Beier in Diss. Acad. de Dissimulatione th. 36.*

2. Ratio quia ille, cui fides habetur, mutua non tantum pecunia, sed & quibusvis mercibus, etiam si pecunia præsentī destitutus sit, potiri potest: ille v. cui fides non habetur, nil sibi comparare potest, nisi præsentī pecunia interveniente, man trauet ihm nicht weiter, als er geld hat. Marsupio exenterato, nullus locus deinde consilio est.

3. Declara, imprimis hoc quoad mercatores valere. Conf. *Anonymi curiosæ Speculationes p. 207. seqq.*

XLII.

1. **E**ines Creditors vorlauf (a) soll dem andern nicht schaden. Vnius creditoris præventio alteri nocere non debet.

2. (a) Per hanc vocem intelligitur præventio, die prævenirung, wenn einer dem andern zuvorkommt, & quidem non ratione prioritatis obligationis, sed im-

immissionis sive pignoris prætorii, quod tantum servandæ rei causa, & ut ejus tædio debitor eo citius satisfaciatur creditori, decernitur, ita, ut prius immittatur, quam alius creditor, forte antiquiorem obligationem habens. Sensus igitur paræmiz huc redit: quando creditor quidam immittitur in bona debitoris, & hic plures habuit creditores, tunc per hanc immisionem impetratam, reliquis creditoribus non præjudicatur.

3. Ratio, quia decretum talis immisionis semper intelligitur salvo jure tertii, & si preces veræ fuerint. Vnde quoque tale pignus prætorium revera non pignus est, sed effectus tantum quosdam pignoris habet. *Hertius in Tr. de Sel. & Rar. ex univ. Jurisprud. Argum. de paræm. Germ. L. 1. par. 49. §. 12. p. m. 495.*

4. Fundatur in *L. cum unus 12. ff. de Reb. Auct. Jud. Poss. L. 15. cui 5. §. si plures & §. 4. qui prior ff. ut in poss. legator. & c. L. 1. C. de Divers. Rescr.*

5. Declara, regulam procedere, si tantum nudæ custodiæ causâ aliquis creditorum immittatur, *Mevius P. 5. d. 3. n. 2.* Aliud ergo est, si ex secundo decreto fiat immissio, quæ & possessionem & usum rei pro credito creditori concedit, *Id. Mevius c. 1. Effectus*, quod si debitor excutiendus sit a creditoribus, qui sibi de ejusmodi immissione prospexerunt, pignora ad concursum conferri debeant. *conf. Diss. de Casibus in foro controversis sub illust. Dn. Stryk Halle Magdeb. habita Disquis. 3. p. 4. sqq.* ita, ut hic nihil dicere relevet: *Jura a vigilantibus scripta.*

6. Fallit in Belgio, vid. *Hertius d. l. obstat L. 15. C. de R. V.* quod semper ejus causâ potior, cui res prius tradita. *Conf. paræm. Wer ehe kommt, mahle ehe.*

XLIII.

1. **C**reiſtäge (a) creuſtäge. Diætæ circulares diætæ cruciabiles, h. e. Conventus Statuum circulares valde excruciant ſubditos.

(a) Ita dicuntur conventus illi, quos Status ad circulum ſive regionem quandam provinciarum, ex diverſis conſtantem vicinis ditionibus pertinentes, quandocunque neceſſitas poſtulaverit, inſtituunt de liberaturi de pacis publ. conſervatione, & præſentibus circuli neceſſitatibus. vid. *Wehnér in Obſ. Præſt. Beſold. in Theſ. Pr. ſub voc. creiſtag. Speidelius in Speculo ſub voc. creiß.* Opponuntur conventibus imperii, denen Reichs-tägen, in quibus de rebus ſalutem totius imperii concernentibus deliberatur, ut & conventibus Comitum, denen Grafen-tägen, in quibus de negotiis dignitatem & utilitatem Comitum recte tuendam attinentibus conſultatur. add. omnino *Diſſ. Inaug. Dn. Funckii. De Imperii circulis eorumque conventibus Altdorffii 1670. habita.*

2. Originem quod concernit, hæc illis temporibus debetur, ubi poſt pacem Oſnabrugenſem conventus circulares pro hoſpitandis Suedicis militibus, ipſorumque ſatiſfactionibus ſæpius repetiti & reiterati. *Burgoldenſ. ad Inſtr. Pac. P. 3. d. 7. ſ. 2. p. 56.*

3. Ratio quia conventus circulares non tantum in ſe ſunt uoſi ſunt, ſed & natura negotiorum inibi tractandorum, aurum exigit & argentum, da werden in einem jahr öftters mehr denn hundert Römermonate außgeſchrieben, quod ſubditum valde excruciare ſolet, ſo, daß auch jener bauer geſagt: Er wolte, die Römer behielten ihre monate, deren ſo viel auf ein jahr giengen, und lieſſen den Teutſchen ihre alte und gezeichnete 12. monate, deren 12. ein jahr außmachten, vi

uti testatur *Speidelius in Speculo sub voc. Rómerzug* p. 1081.

4. Decl. ergo, ut imprimis procedat quoad negotia extraordinaria, quæ circuli necessitates respiciunt, & calamitates bellicas: de ordinariis enim quæ pacis publicæ conservationem, mandatorum imperialium executionem, reique monetariæ curam pro objecto habent, aliud dicendum.

XLIV.

1. **A**rme leute haben arme creuze. Pauperibus hominibus pauperes, h. e. viles & exiles præferri solent cruces. Meminit hujus *Dn. Adrian. Beier in Tr. de Conviciis Opificum* P. 2. §. 7. p. 41. Scilicet apud Catholicos & in nonnullis locis Germaniæ apud Augustanæ Confessionem additos, (ut hic in Franconia & in Saxonia;) quando celebrantur exequiæ, ante Scholares præferri solet crux aliqua elevatior, hæc observata plerumque distinctione, ut pro qualitate defunctorum differat quoque qualitas crucis. Hinc natum videtur esse proverbium: *Arme leute haben arme creuze*, quo nihil aliud vult indicari, quam quod pauperes, & vilioris notæ homines, contenti sint simplici & tenui apparatu, *sie brauchen keines staats*.

2. Ratio quia, qualis persona, talis quoque esse solet adparatus: Talia sunt prædicata, qualia permittuntur esse a suis subjectis.

3. Declara, quod non tam de Jure, quam de facto intelligendum sit hoc proverbium. *Conf. Jacob. c. 2. v. 1. g.*

4. Optime etiam quadrat præsens nostra paroemia ad cruces istas auro & gemmis distinctas, quas collo pendentes habere solent foeminae; quo enim opulentiores istæ sunt, eo preciosioribus etiam se ornant crucibus, & quo pauperiores sunt, eo vilioris etiam pretii crucibus gaudent.

5. Deinde notandum, quod paroemia hæc a nonnullis etiam ita intelligatur, ut sub crucis nomine veniant calamitates, hoc sensu, quo vilioris homines sunt conditionis & fortunæ, eo vilioribus quoque obnoxii sunt calamitatibus. Regibus regia, divitibus dives & vilibus vilis crux est. De illo dictorio: Die pfaffen tragen die kleinen creuzlein hinten nach, die bauern die großen voran, vid. *Lausius in Consultat.* p. 233.

XLV.

1. **E**s wäre alles gut, wenn nur das und das nicht wäre. Omnia recte se haberent, nisi hoc & illud esset, uno verbo: Das Nisi: Est dictum, quo tunc utimur, quando aliquid affirmatum vel negatum, probatum, promissum aut laudatum est cum restrictione & limitatione, nec non quando aliquid factum est ex omni parte haud perfectum.

2. Ratio, quia, sicuti minima circumstantia variat rem; ita etiam *to das und das*, vel *das Nisi*, regulariter ponit contrarium ejus, quod universaliter antea dictum est. L. 2. §. f. ff. de Custod. & Exhib. reor. Richter in Tr. de significatione adverbiorum sub v. *Nisi*. p. 489. Hinc

*Si Nisi non esset, perfectus quilibet esset,
Sed pauci visi, qui caruere nisi.*

3. Declar. quod *τὸ nisi*, *Es wäre denn das und das* nicht, excipiat, & vim habeat negationis, si affirmativa præcesserit oratio, præcedente vero negativa, subsequens particula nisi importet affirmationem. *Webner in Obs. Pract. sub voc. Es wäre denn p. m. 97. Richter d. l. Strauchius in Lexico particularum Juris sub v. nisi n. 3.*

4. Ampliatur, ut idem dicendum sit de dictione: *Sinon*: paria enim sunt, *nisi* & dicitio *si non*, quia excipiunt ab iis, quod præcedunt, *Richter d. l. & particula nisi composita est ex si & non. Strauch. d. l. add. Zeilerus in Opere Epist. t. 1. Ep. 29. Cent. 2. p. 380.*

XLVI.

1. **M**An soll einen degen 60. jahr lang tragen um einer einzigen bösen stunde willen. Ensem sexaginta annos propter unam horam malam gestare debemus, h. e. vigilare semper, & ad arcendam vim, quæ accidere potest in tam longo tempore, parati esse debemus. conf. omnino *Hertius in Select. & Rar. ex Univ. Jurisprud. argum. L. 3. par. 3. p. 631.*

2. R. quia accidit in puncto, quod non speratur in anno. Præcavenda ergo sunt futura pericula *c. de syracusana 13. dist. 28. c. designata 2. dist. 51.* Nec unquam culpabilis vigilantia est. Sapientis enim est, non tantum id, quod ante pedes, sed & quod futurum est, prospicere. *Terent. in Adelph. A. 3. sc. 3.* In tempore malo parare medicinam omnium rerum primum est.

3. Ampliatur quoque ad omnes cautiones necessarias, quæ nunquam omittendæ, cum incidere queat tempus, in quo earum usus esse potest, *Hertius d. l.*

d. l. adeo, ut ille, qui eas negligit, & sic damnum causatur suo domino, eo nomine conveniri queat. Hinc ipse Apostolus fideles etiam hortatur: Ergreiffet den harnisch Gottes, auf daß ihr, wenn das böse stündlein kommet, widerstand thun und alles wohl ausrichten, und das feld behalten möget.

XLVII.

I. Es ist viel an einem guten Deuter gelegen. Bonum interpretatorem habere multum refert.

2. R. quia actus dubii, imo & mali, accedente benigna interpretatione, verti possunt in bonam partem. Nihil est, inquit Terent. in Phorm. A. 4. S. 4. quin male narrando possit depravari.

Si bonus interpret, nunquam mala verba nocent;

Sin malus interpret, nunquam bona verba juvant.

Germani dicunt:

Es sey gleich etwas böß oder gut;

Nur alles am Deuter liegen thut.

vid. Zeiler P. 1. Epist. 62. p. 174 ab initio. Imprimis autem tunc benigniori opus est interpretatione, quam alicui ex imprudentia verbum quoddam lapsum est. Denn es entschähret oft einem ein wort, und meint es doch nicht also. Sirac. c. 19. v. 16. & c. 6. v. 5. vid. Schilter in Not. ad Wehner. Obs. Pract. sub v. Deuten p. 82.

3. Exempli loco referendarios allegabimus, qui relationibus suis Principum animos occupare, remque & male & bene, prout scientia vel affectus hoc illis suggerit, explicare, adeoque etiam subditis & omnibus illis, quorum interest, nocere possunt. Quid? quod ipsum etiam verbum Dei per male fer-

ria.

riatos interpretes sæpe detorquetur in sensum minus genuinum.

XLXIII.

1. **D**en dieb soll man hängen,
Und die hur erträncken.

Fur laqueo & meretrix aqua suffocari debet.

2. Ratio prioris, quia constitutione Friderici Imperatoris & Carolina criminali, & quidem art. 169. seqq. expresse ita dispositum est; ratio rationis, quia crescente delicto furti, pœna quoque ejus exasperari debuit, ut alii inde caperent exemplum. Ratio posterioris, quia ab Imperatore Justiniano pœna suffocationis infanticidis statuta est. De furibus etiam hæc circumfertur parœmia: Stehlen ist bey hengen verboten. vid. Beieri Log. Jurid. L. 3. C. 11. §. 7. p. 299. Pertinet huc quoque illud dictum: Die fischer sind nirgends besser, als im wasser, die diebe als am galgen, die mönche als im closter. Beierus in Architect. Jenens. C. 35. p. 406. Quare autem fur præcisè laqueo suspendi, infanticida vero aquæ suffocatione puniri debeat, cum & alio ultimo supplicio adfici queant, non satis liquet. Ratio infanticidii pœnæ finalis extat in §. 6. 1. de Publ. Jud. ut sc. infanticida omnium elementorum usû vivus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, terra vero mortuo auferatur. Sed de hac in præsentia non est quæstio. Conf. tamen Nerium in Diss. de parricidio & infanticidio sub ejus præsidio Witteb. habita per tot.

3. Pœna laquei furibus dictanda probatur per Landrecht Lib. 2. art. 13. ubi expresse habetur: den dieb soll man hengen. Quoad summæ determinationem vero quod sc. fur strangulationis pœna adficiendus veniat, si ultra quinque solidos furetur, pœna hæc

hæc a *Friderico* Imperatore, deinde a *Carolo V.* confirmata fuit in *Const. Crim. art. 160.* add. *Arumeus Exerc. 17. Inst. §. 7. p. m. 1017.* *Cludius de Condiçione furtiva c. 50.* Pœna vero infanticidii fundamentum suum habet in supra all. §. 6. *I. de Publ. Jud. ut & in Const. Crim. art. 131.*

5. Declaratur quoad furem ita, ut procedat, quatenus furtum ad pœnam laquei satis est qualificatum, h. e. omnes circumstantiæ ac requisita adfunt, quæ poena ista præsupponit. vid. *Schneidevv. in Com. l. tit. de furto §. f. n. 7. p. m. 1023.* Nimirum si res furto subtracta debet valore excedere quinque solidos aureos, und also mit der Lagio 20. fl. Kaysers. oder Rheinisch, und noch so viel groschen darüber, als auf einem ducaten über die 4. fl. heut zu tag auffgegeben werden. Ratio, quia poenalia odiosa, & hinc restringenda sunt, quod fit, quando ad verum valorem & pretium alicujus solidi respicitur, conf. *Dn. D. Berger in Elect. Jurisprud. Crim. c. 2. §. 7. p. 43.* E contrario non relevat, si fur viliori pretio rem furto subtractam vendiderit, adeoque quinque solidos non acceperit, modo dominus illius desuper juraverit, & rem illam pluris æstimaverit. Id. *Dn. D. Berger d. l. p. 44. (2)* Furtum factum esse cum effractura vel per loca insolita, vel ab armato, vel etiam, si illa cessaret, magnæ esse qualitatis, wenn er gar zu malitios oder gar zu groß wäre. *Stephan. ad Const. Car. V. art. 160. p. m. 192. seqq.* Sola ergo pecuniz summa etiam si quinque solidos aliquantum excedat, non sufficit ad laquei supplicium *Stephan. d. l. ad art. 159 p. 191.* Quid vero in furto reiterato juris est? Resp. quando quis secunda vice furatus sit, nec tamen aliquid effregit, rupit &c. prudentum consilio standum, utut furtum utrinque quinque solidos excedat. *Stephanus d. l. p. m. 193.* Aliud si quis tertium furatus sit: Sic enim sine distinctione ultimo affici debet supplicio, siue illa

illa tria furta magna vel modica sint, (modo non sint nimis parva aut cum magno dolo non conjuncta) si ve pro duobus prioribus furtis fur poenam sustinuerit, si ve non; *Stephani d. l. p. 194. Dn. Berger in Elect. Jur. Cr. C. 2. §. 6. p. 39.* Sed an effractio requiritur? Resp. non, modo de corpore delicti constet. *Blum-lacher ad Const. Car. V. art. 162. n. 4. seqq.* ubi simul deducit, quam difficile sit corpus delicti demonstrare, si effractio non præcesserit. Quicquid autem horum omnium sit, usus fori Germ. in furto simplici, eodemque tertio, poenam capitis vix aliter admittit, quam concurrentibus tribus his requisitis: (1) ut quantitas rei furtivæ quinque solidos excedat, (2) eadem non sit restituta, (3) fur jam semel a iudice sit punitus *Bergerus d. l. p. 40.*

5. Declaratur quoad meretrices, ita ut illas tantum concernat, quæ innocentes interficiunt infantes.

6. Fallit laquei poena in foeminis furantibus, quæ aquis æque ac infanticidæ suffocantur *art. 159. Const. Crim. Car. V.* Quamvis & foeminam ob furti crimen laqueo punitam fuisse, hic in Franconia meminim, quod forum Saxonicum redolet. Plures fallentias ac exceptiones vid. ap. *Struvium in Diss. sub ejus præsid. von ungehangenen dieben lenæ habita per tot.*

7. Fallit poena suffocationis aquæ in illis foeminis, quæ partum contra figuram humani generis creatum e medio tollunt, *Stephani c. l. art. 131. p. m. 161.*

XLIX.

1. Der müller mit der mezen,
Der weber mit der grezen,
Der schneider mit der scheer,
Wo kommen die drey diebe her?

It.

Ein schalck und müller,
Eines meisters schüler
Sind sters gesellen,
Geschickt zum stehlen.

2. Molitor enim mensura decipit, und ist das beste in der mühle, daß die säcke nicht reden können; Textor subducit glomos eosque projicit in corbeim animo sibi habendi? sartor vero fornice rem contrectat alienam, & ea plerumque ita discindit pannum, ut majora saepe sint segmenta, die abschnitte, quam partes, ex quibus conficienda vestis. conf. *Beierus de Artificibus Palatinis* P. 1. c. 10. p. 89.

3. Hinc est, quod molitorum & textorum liberi olim adeo exosi & indigni, qui in aliorum opificum reciperentur collegia, fuerint habiti, donec per reformationem *Pol. de A. 1551. t. 37. & Ord. Pol. de anno 1577. t. 38. §. 1.* id mutatum, ac prohibitum, adeo ut hodie ne quidem pro levi macula notatis sint habendi, *Struvius in Jurispr. Rom. Germ. For. L. 1. t. 14. §. 9.* conf. *Beierus de Collegiis opificum* C. 5. n. 225. p. 65. quamvis hodiernum in nonnullis locis ab opificiis excludantur *Dn. Beier in Tyrone* n. 284. p. 60. (2) quod plerumque in patibulis exstruendis & furibus suspendendis operam suam præstare teneantur, sie misseu gemeiniglich die leiter tragen. (3) quod si frustum panni apud sartorem inveniatur, illud furto ablatura esse præsumatur, *Crusius de Indiciis delictorum* c. 26. P. 1. p. 136. n. 19.

4. Decl. quod valeat plerumque, & quoad majorem partem, ita ut pauci excipiendi sint; unde etiam illi, qui interrogabat: Warum man die diebe nicht henge? responsum fuit: damit nicht das ganze handwerck untergehe, & Mantuano Duci, Nobilem aliquem

quem interroganti: ob er ihme nicht einen feinen müller, den er iezo brauchte, zuweisen könnte? respondebatur: er wüßte einen frommen, denn gestern hätte seines müllers weib einen sohn gebohren, den hielte er noch vor ehrlich. *Misander in Del. Bibl. V. T. 1695. p. 702. seqq.*

5. Ampl. ut idem de omnibus fere illis artificibus & opificibus dicendum sit, qui ex re nostra sive materia opus nobis aliquod efficiunt, wenn man denen handwercks-leuten die materiam geben muß, woraus etwas gemachet werden solle, wird man insgemein betrogen, und machen sie es nicht besser, als die müller, weber, und schneider.

Quomodo puniendi sint molitores & eorum confortes in furto deprehensi, vid. *Diff. B. Struvii de furtibus a pœna laquei immunibus c. 4. §. 17. add. Carpz. in Prax. Cr. P. 2. q. 95. n. 46.* Qui molitorum poenam ad suspendium usque extendi posse tradit. Plura de molitoribus eorundemque fraudibus vid. *apud Dn. Misand. d. l.* ubi & hoc adfert, daß, als einmahl einer gefragt, warum kein storch auf einer mühl sein nest habe? ihme diese antwort geworden: weiln sie sich fürchteten, daß sie möchten von denen müllern gestohlen werden. Conf. *Mylerus ab Ehrenbach in Metrologia c. 16. p. 344. seqq.* ubi molitores fures esse præsumi asserit.

L.

1. **G**legenheit (a) macht diebe. *Occasio facit furem.*

2. (a) *Occasio h. l. significat causam impulsivam externam, quæ etiam incipiens, irritatrix, provocans ac primitiva dicitur, die veranlassung zu einem ding.* conf. *Schilteri Prax. Anal. P. 3. c. 4. §. 6. Berta-zolius de Claus. instrum. claus. 27. gl. 15. n. 2. Hartnung Met. Jur. 6. 7. §. 21. in f. p. 255. add. Tabor ap. Barbof.*

bof. sub voc. occasio ax. 3. Opponitur causæ impulsivæ internæ, quæ est v. g. avaritia, concupiscentia vel alius pravus affectus, *Hartung d. 1.* Sensus est: res male custodita sæpe provocat hominis pravam affectum ad committendum furtum.

3. Ratio, quia natura nostra depravata ad peccandum prona & proclivis est, adeo, ut nisi coerceatur Spiritu Sancto, non facile occasionem peccandi omanibus patiatur elabi homo.

4. Confirmatur nostrum dictærium *L. 1. §. 11. C. d. Lat. Libert. toll. L. f. §. 3. C. de furt.*

5. E. g. quando quis pecuniam suam in mensam reponat, & abeat, interea vero aliquis in hypocauftum veniat aliquid ibi expediturus negotii, etiam pecuniam conspiciens eo abripiatur, ut illum auferat, ille fur occasione factus esse dicitur.

6. (2) Ex. est in inventoribus alienarum rerum, qui eas lucrandi animo retinent *§. f. l. d. R. D. & L. 43. §. qui alienum 4. ff. d. furt. vid. proverb. einen fund verholen ic.*

7. Ex. (3) in emtione rerum furtivarum scienter facta.

8. Ex. (4) in administratoribus rationariis est, bey denen verrechneten dienern, oder rechnungs-beamten, welche, wann man ihre rechnung nicht abhöret, öftters untreu werden spe freti, fore, ut nunquam rationes eorum revideantur *Döpler in seinem getreuen rechnungs-beamten. P. 2. c. 13. n. 8. p. 494.*

9. Effectus est, quod horum furum, quia eorum contractatio non adeo deliberata & odiosa est, poena arbitraria, non vero ultimi supplicii sit. Quod tamen fallit in furto a famulantibus commisso, quia fures domesticos nemo potest effugere. *Philippi in Vsu Pract. L. 4. ecl. 5. n. 9.* De illis, qui furti facienti causam & commoditatem eo animo ostendunt, ut furtum fiat, vid. *Althusius in Dialectica L. 1. c. 35. n. 13.*

13. Ampl. ut parcemia hæc etiam ad alia extendi queat peccata; hinc illud: Qui vult vitare peccatum, vitet occasionem.

LI.

1. **K**leine diebe hancet man / große läßt man lauffen. Furum minores suspenduntur, majores vero dimittuntur. Poeta canit:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

2. Ratio (1) quia multi Judices personas respiciunt, potentes ac divites metuunt, aut eorum gratiam ambiunt, (2) quia fures majores non tam viquam alio modo illicito & dolo res alienas contrectant, v. g. usurarii, die verbotene zinsse nehmen, und sich damit bereichern, (3) quia fures tanti sæpe sunt, ut ob eorum potentiam & eminentiam minime possint puniri. conf. *Esaïæ c. 1. v. 23.*

3. Confirm. per *L. tres tutores §. 1. ff. de pericul. & Administr. tut.*

4. Declara, valere parcemiam hanc magis enunciative, quam approbative, & quidem non tam ratione quantitatis, quasi scil. illi immunes sint, qui magnam furantur quantitatem, quam qualitatis personæ, quæ furatur, hoc sensu, quod furibus in dignitate, potentia & honore constitutis, parci soleat in infligenda pœna laquei. Plures declarationes vide apud *Sonnemannum in Legib. Notab. p. 472. in f.*

5. E. g. Administratores, Quæstores, Publicani, tutores, quando res fidei concreditas intercipiunt, & subvertunt, a pœna laquei immunes sunt. *Hoppius in Com. Inst. t. de Obl. q. ex del. §. 6. p. 795.* Sed sine omni omnino solida ratione, cum quo plus fidei exigatur in Administratore, eo gravius vindicanda veniat

niat ejus perfidia, *Dn. Io. Sam. Strykius Exerc. alt. Inst. th. 28. vid. tamen paratam. proxime preced. Gelegen- heit macht diebe. Quapropter etiam Legibus parti- cularibus plerumque contrarium statutum reper- tur, vid. Habnii ad Wesembec. t. de furt. n. 12. Sonne- mannum d. l. p. 473. Carpz. P. 4. c. 41. d. 21. Schulz in synops. Inst. t. de pub. Iud. lit. l. 5. Hoppius ad eund. tit. p. 1305. Struvius in Diss. de furibus a pœna laquei im- munibus c. 4. Add. Richteri Axiomata Politica ax. 377. p. 803.*

LII.

1. **E**s ist besser einem Herrn dienen, der ei-
ne herrschafft verthun, als der eine ge-
winnen will. *Melius est tali servire domino,
qui bona sua perdere, quam nova acquirere
allaborat.*

2. Ratio quia hic rerum suarum apprime curio-
sus & tenax, ille vero negligens & ad eas minus at-
tentus est, hinc ibi plus compendii & lucri, quam
hic faciendum est. *Es giebt abschnitte bey dem geld-
aufnehmen, bezahlen, güther verkauffen und verpfän-
den.*

3. Decl. verum hoc esse quoad ministros ad lu-
crum hiantes, quibusque ex re qualibet bonus odor
est, diese mögen es bey Keyser Nerone gut gehabt ha-
ben, der da, wenn er geld gebrauchet, zu seinen amtleu-
ten gesagt: Scis, quid nobis opus est? fac, ne quis
quicquam habeat.

4. Fallit e contrario quoad conscientiosos & ho-
nestos, qui lucro honorem præferunt & gloriam.

LIII.

1. **H**erren dienste sind kein ehe-gelübde.
*Ministeria dominis addicta non sunt
nexus*

nexus matrimonialis. Affine, si non plane simile, est illud: *Herrn = dienst erbet nicht.* Sensus autem huc redit: Nexus, qui dominum inter ejusque ministrum intercedit, dissolubilis est, ita, ut iste huic & hic isti repudiare & resignare possit officium.

2. Ratio, quia ligantur tantum contractu. *Mylerus ab Ehrenbach in Hyparchologia c. 4. §. 2. n. 4. p. 175.* Cujus ea natura est, ut tamdiu duret, quamdiu id concedenti libuerit, *Lauterb. in Compend. Jur. tit. de Precario lit. d. p. m. 605. Molenbecius divis. Jur. Cent. 2. div. 6. lit. a. n. 3. p. m. 234.*

3. Declar. modo resignatio fiat iuste & sine injuria domini, *Mevius P. 2. dec. 12. n. 7.* nec certum sit præfixum tempus, cujus lapsus utique expectandus. Alias enim ancillæ & servi nostri conductitii ante lapsum termini abire, & nos deferere possent pro lubitu. Hinc si nullum tempus certum præfixum est, Judex ex æquitate aliquod tempus indulgere solet, quo de alio officiali, vel etiam servo conductitio nobis prospicere possimus.

4. Ampl. ut non tantum officialis abdicari queat ex beneplacito domini, *Mylerus d. l. n. 6. p. 176.* sed & vicissim officiali integrum sit resignare in manus inviti domini, *Mevius d. l.*

5. Limit. nisi ex contractu vel jure feudi officium aliquod concedatur. *Hertius in Select. & Rar. Jurisprud. Argum. de Paræm. Jur. Germ. L. 2. par. 9. p. 606.* Hoc enim casu etiam perpetuo manere potest apud aliquam familiam dignitas vel officium Magistratus.

6. Limit. (2) nisi propter infame crimen fiat remotio, utpote quo casu non satis est, remove aliquem ab officio, & deinde ministrum hujus & illius

incusare criminis, non! sed præcedere debet causæ cognitio, ne officiali fiat injuria. *Hertius d. l. & ibi allegatus a Sande L. 5. t. 10. dec. 2. Brunnem. ad L. 51. ff. de Manumiss. Testam.* Nec rem conficiunt hic calumniæ malevolorum, indignatio ipsius Domini, collegarum simultates, minime gentium! sed causæ omnino relevantes & coram DEO in foro conscientiæ valentes requiruntur, v.g. ineptitudo, negligentia & socordia, inobedientia, perfidia, pravi & Christianum indecentes mores, siue mala ratio vivendi, eine böse Conduite, virium ad officium rite administrandum defectus, unermöglichkeits, quo casu tamen gratitudo pro præstitis operis testanda est emeritis. Vid. *Arnold. Mengerling in Infor. Consc. Evang. p. 675.*

Exinde tale morale derivat Autor gemeiner auslegung teutscher sprichwörter p. m. 166. § 238. Quod nemo nimium fiduciæ in dominos suos collocare debeat.

LIX.

1. **E**In ieder dinget so genau als er kan.
Quilibet licetur vel contrahit quam minimo.

2. Ratio quia quilibet commodum suum promove studeat: hinc licuti Venditor cariori pretio mercem distrahendi; ita emtor viliori eam comparandi votum gerit. *L. & C. Rescind. Vend.*

3. Declara, modo dolus absit, & cuilibet libera voluntas maneat, nec contractus læsionem enormem ultra dimidium veri pretii contineat *L. 2. C. d. Resc. Vend. Hertius in Select. & Rar. ex Univ. Jurisprud. Argum. de præmissis Jur. Germ. par. 44. p. 489.* Aliud ergo dicendum quando emtor intelligit, venditorem in necessitate constitutum, & hinc ad rem vel

vel minimo pretio distrahendam coactum esse: hoc enim casu agendum cum eo ex æquo & bono, nec afflictio addenda afflictio est. Magis expedit, mercede illa plane carere, & tranquillum esse in conscientia, quam potiri illa, & mentem habere conscientia exagitata. Quam grave enim peccatum sit, eum armem, der auß noch etwas verkauffen muß, solches abschweigen, vid. *Gerbers unerkannte sünden der welt P. 1. c. 5. p. 48.* Idem dicendum, wenn einer seine sache gar zu theuer verkaufft, und meiner, es möchte ein ieder seine sachen so theuer verkauffen, als er könnte, Vid. *Luther. Tom. II. Jenens. Germ. tract. von Kaufs handlung p. 466.*

LV.

1. IN Institutis, comparavos brutis,

In Digestis nihil potestis,

In Codice scitis modice,

In Novellis comparamini asellis,

In des Reichs abscheid seyd ihr gar nicht
kommen weit,

Famigeratissimus Dn. D. Kestner, Rintheliensis-

Antecessor meritisissimus, in dissert. de fatali-

bis §. 2. p. 4. subjicit: In jure Naturæ docetis im-

pure, In jure Gentium estis instar flentium.

Ego vero addo: In jure Canonico und Lehn-

recht Seyd ihr beschlagen schlecht.

Et tamen creamini Doctores, o tempora o

mores!

Est vulgaris lusus in doctorellos illos, die des

macherlohns nicht werth sind, de quibus vid.

Giesenius de vita Academica P. 2. disp. 6. §. 40. p. 186.

Vbi procyronibus notandum, intelligi h.l. per

Instituta elementarem istam Corporis Jur. partem, quæ studium juridicum inchoantibus explicatur: per *Digesta* systema illud, in quinquaginta Libros divisum, & veterum Ictorum scita complectens; per *Codicem* Imperatorum constitutiones a Justiniano collectas; per *Novellas* illas constitutiones recentiores, quibus vetera loca emendantur, explicantur & suppleantur; per *Lehn-Recht* consuetudines illas Longobardicas, quæ Corpori juris accesserunt, de quibus omnibus vid. *Molenbec. Divis. Jur. Cent. 3. Divis. 99. n. 1. sqq. p. 675. Kleinschmid in Præcognitis Jur. tr. 4. Sect. II. reg. 13. p. 328. sqq.* Per *Reichs-abschied* constitutiones communibus Imperatoris & Statuum sponsonibus, in variis comitiis, successive conventas, & in volumen nunc redactas; per *Jus Canonicum* vero libros illos a Pontificibus collectos, ex decretis eorum, ut & canonibus, ac regulis patrum constantes, de quibus vid. *Molenbec. d. l. div. 100. p. 684. & Kleinschmidius d. l. p. 346.*

2. Ratio, quia hodie solennia Doctorum & Licentiatorum non professione vel eruditione, sed pecunia quærantur, *Dn. Giesenius d. l.*

3. Exemplum luculentum præbet ille Batavus idiota, qui Pontamussi creatus fuit Doctor: Denn als dieser zum Doctor creiret worden, verwunderte er sich selbst darüber, indem er wol wußte, daß er der größte, ungeschickteste ignorant war, moquirte sich derowegen mit denen Professoren, und ließe sie fragen, ob sie nicht auch sein pferd, so er bey sich hätte, vors geld zum Doctor machen könnten? welche ihme aber zur antwortige
ben

ben ließen: Nein! Esel könnten sie wol vors geld zu Doctorn machen, aber keine pferde. Paulo aliter recenset historiolum hanc *lesuita Engelgrave* in seinem *Panth. P. 2. p. 393. citatus a Misandro in Delic. Bibl. V. T. 1693. p. 923.* Also wird auch erzehlet von denen Bürgern zu Jngolstatt, daß, als sie einst den Professoreibus nicht zu lassen wolten, daß sie ihre kühe mit auf die gemeine weyde treiben sollten, diese ihnen sagen lassen: daß wofern sie ihre (der Professoren) kühe nicht auf die gemeine weyde mit nehmen würden, sie auch ihre (der bürger) esel oder söhne nicht mehr in das Collegium gehen, weniger zu Doctoren creiren wolten.

3. Declara, valere paræmiam nostram imprimis hodiernis moribus ac temporibus, ubi pecunia omnia venalia sunt, indignus æque ac dignus simpliciter promotionem adsciscunt.

4. Ampliatur, ut valeat, etiam quoad Doctores Theologiæ, Medicos, (ita enim studioso cuidam Medicinæ, interroganti, an honores doctorales in Facultate Medica multi constarent, in antiquissima quadam Germaniæ nostræ Universitate respondebatur:

Date modo nummos, pulvis & umbra sumus:
& Philosophiæ Magistros, qui itidem præter titulum sæpe nihil possident, & in Bibliis Philosophorumque scitis rudes admodum hospites sunt. Hinc etiam est, quod hodie Nobiles titulum doctoralem & magistrisalem non amplius adsciscunt, illum dignitate sua inferiorem esse putantes. Conf. *Paullini zeitk. erbauliche lust P. 1. p. 440. sq.* Sed enim quam grave peccatum sit, indignos ornare titulis honorum Academicorum, vid. *Misander d. l.* Decipitur enim & Respubl. & Ecclesia, und ist ein solcher ungelehrter Doctor wie ein falsches camisol, oder unter-rock, der von aussen sammet und seiden sehen läs-

set inwendig aber von zwilch oder Futtertuch ist. Hars-
dörffer in dem anhang seines großen schauplazes
lust und lehrreicher geschichte p. 387.

LVI.

1. **W**er von drohen stirbt, dem soll man
mit esels-nüssen zu grabe läuten. Si
moriere minis, asini tumulabere bombis,
h. e. Viri constantis est, minas non timere.

2. Ratio, dantur enim multi homines, qui statim
ignem & ferrum minantur, nec tamen aliquid mo-
liri audent. Canis timidus vehementius latrat quam
mordet, Curtius Lib. 7. p. m. 196.

Infirmi & timidi est nimirum multa minari.

Verbaque femine & vires sunt facta virorum.

Ridiculum ergo est, & metus plane injustus, quando
quis ad aliquid faciendum quibuscunque minis se
compelli patitur. Aliud, si minæ cum præparatio-
ne quadam conjunctæ sint, utpote quæ formidabi-
les habentur. Vid. Tabor apud Barbosam in Thef. Loc.
Com. sub voce minæ ax. 1. aut minas denunciatus solitus
fuerit illas exequi, Brunnemannus ad L. 7. C. de his
quæ vi met. n. 7. in specie vero incendiorum minæ,
wenn man einem einen rothen hahn auf das haus zu se-
hen drohet, justum metum incutiunt, & animo no-
cendi conceptæ pœna mortis luuntur. Conf. Const.
Crimin. Caroli V. artic. 176. & Damhouderus in Pra-
xi Criminali C. 103. n. 11. Notandum tamen, quod
illi, qui minis coacti delinquunt, aliquo modo excu-
sentur, Carpzov. Praxi Crimin. P. 1. Q. 18. n. 50. Add.
Blumacher in Comment. ad Constitut. Criminal. Ca-
roli V. art. 176. p. m. 397. De remedio adversus minas
proferentem, quod scilicet in carcere detinendus sit,
donec præstiterit cautionem de non offendendo;
vid. Carpzov. P. 4 C. 15. d. 5. Also sollen auch die from-
men

men der gottlosen drohen im glauben und in der furcht Gottes verachten, 1. Petr. 3. v. 14. Fürchtet euch vor ihrem trogen nicht und erschreckt nicht, heiligt aber Gott den Herrn in eurem herzen. Trogen enim ibi idem est ac drohen, cum in græco textu extet vox φόβος, quæ proprie metum significat. Aliud dicendum, quando Deus suam minatur iram, denn da heisset es: Er ist ein Gott, der täglich drohet, will man sich nicht bekehren. Psalm. 7. v. 12. Facit huc etiam egregie exemplum *Rabsacke* Esa. 36. 2. per tot. c. 37. v. 6. 7. 8. 28. 29. collat. cum 2. Reg. 19, 6. 7.

LVII.

1. **D**er treue Eckart (a) warnet jedermann. Fidelis monitor est Eccartus.

2. Eccartus est nomen proprium, quod edidisse olim senex ille traditur, qui agmen ducebat in cohorte illa bacchante, quam vulgo das wütende heer adpellabant, quæque olim quotannis proximo a bacchanalibus Jovis die Islebiam, & reliqua Comitatus loca transiisse scribitur a *Bunone in Nat. ad Cluverii Introd. in Geograph. L. 3. c. 17. §. 3.* add. omnino *Speidelius in Speculo sub voc. wütend heer p. 1372.* & *Hilscheri Dissert. de Exercitu furioso*, quæ nuper in vernaculam translata, & sub titulo: M. Paul Hilscher's curiöse gedanken vom wütenden heer denuo prodit. Vulgo res ita referri solet: nimirum cohortem illam furiosam antecedeat senex quidam, album baculum manu tenens, & fidelem Eccartum se nominans, qui homines spectatum venientes e via cedere, & domum interdum redire jubeat, nisi damnum incurrere mallent. Hunc senem ipse exercitus insequatur: partim pedestris, partim equestris, & varias easque ridiculas ac monstrosas species

hominum demortuorum æque ac viventium representans.

3. Adplicata olim fuit hæc parœmia ad Auctorem speculi Sax. qui *Ecco de Repkau* nominabatur. *Ventura de Valentiis in Parthenio Litig. L. 2. c. 5. n. 16. p. 321.* Vel prout *Arthurius Duckius de Auctoritate Juris Civil. Rom. L. 2. c. 2. §. 12. p. 169.* habet: *Eccardus a Repichavv*, sine dubio ideo, quia ille in speculo Saxon. dehortatur homines, ne delinquant, & in damnum se conijciant. Aliam rationem denominationis Eccarti fidelis adfert *Justus Georgius Schotelius von der teutschen Haupt-Sprach p. 1139.* & *Dn. Meyerus in Museo Ministr. Eccles. P. 2. p. 298.* *Mollerus in Continuatione Allegor. c. 40. §. 694. p. 848.* & *Aventinus L. 1. Annal. Bojor. fol. 38.* Utinam quilibet Christianus indolem haberet Eccarti, & prius non convolaret ad judicium, quam suum amice interpellasset debitorem. Facit huc *Exod. 21. 29. ibi:* und seinem herrn ist's angesagt: *Add. Agricola in der auslegung gemeiner teutscher Sprichwörter p. m. 256.* *Zeilerus in Opere Epist. P. 1. Ep. 96. p. 538.* qui ab *Aegcaro*, Bavariz Rege, fidelem Eccartum derivat, & *Dn. Tenzel in monast. unterredungen de anno 1689 p. 1056.*

LVIII.

1. **M**an lasse denen Edelleuten ihr wildpret, denen bauern ihre kirchweyh, und denen hunden ihre hochzeit; so bleibt man ungerausst. Nobilem in jure venandi, rusticum in encæniorum celebratione, & canem in catulitione non turbes, si vis abire salvus, h. e. immunis esse a vexationibus & damnis.

2. Ratio,

2. Ratio, quia Nobilibus venatio, rusticis vero encaniorum festivitas, & canibus catulatio adeo curæ cordique est, ut quidvis potius, quam horum exercitiorum turbationem patiantur, vid. *Joh. Agricola in gemeinen Sprichwörtern P. 2. n. 425. p. 84.* Hinc venationum turbationes pœnas, encaniorum turbationes plagas, & catulionis turbationes morsus pariunt.

3. Declara, per Nobiles intelligi h. l. non tantum Nobiles in specie sic dictos ac Barones, sed & Comites atque Principes, quibus omnibus plerumque adeo curæ cordique est venatio, ut gravissime inferarum, imprimis majorum, fures animadvertere soleant, de quo vid. *Besold. in Thef. Pract. sub voc. wilderer p. m. 1006.* Notabile exemplum refert *Zeilerus Epist. 72. P. 1. p. 202. de viro quodam*, den der Erzbischoff Michael zu Salzburg, weils er einen hirsch, so ihm zu schaden gangen, niedergemacht, und mit denen seinigen gefessen, in die hirschhaut stecken, auf den markt jagen, und von denen hunden zerreißen lassen. Quam inteliciter autem crudelitas hæc & poena Christiano indigna, ipsi ceciderit, ibidem legi poterit. Venationis abusum ex *Sebastiano Brandio Gumpelshaimer in Gymnasmate de exercitiis Academicorum P. 4. Sect. 1. p. m. 220.* ita describit:

Jagen ist auch ohn schwachheit nicht,
Viel zeit vertreibt man unnus mit;
Wiewohl es seyn soll ein kurzweil,
So darff es dannoch kostens viel:
Den leithund, wind, rethalen und bracken,
Ohn kosten füllen nicht die backen.
Deßgleichen hund, vögel, federspiel
Bringt allß kein nus und kostet viel.
Kein haasen, rebhun fâhet man,
Es steht ein pfund dem jäger an.

Darzu darff man viel harter zeit,
 Wie man ihm nachlauff, geh und reit,
 Und sucht all berg, thal, wald und heck,
 Da man vor hag wart und versteckt;
 Mancher verschleicht mehr, dann er erjagt,
 Das macht, er hat nicht recht gejagt.
 Der andre fäht ein hasen oft,
 Den er hat auf dem marckt gekaufft.
 Mancher der will gar freudig seyn,
 Bagt sich an löwen, bären, schwein,
 Oder steigt sonst den gemsen nach,
 Dem wird der lohn zum letzten doch.
 Die bauren jagen in dem schnee,
 Der adel hat kein vorthail meh,
 Wann er dem wildpret lang nachlaufft,
 So hats der baur heimlich verkaufft.

Add. omnino Dn. Theodori Pauli, Professoris quondam
 Regiomontani, Dissert. de Venationibus c. 3. & 4.
 ubi inter alia etiam id pluribus deductum, an jure
 venandi subditi privari, & tam graves poenæ infer-
 rarum fures statui potuerint?

LIX.

1. Als Adam hacket (vel ut Speidelius in Speculo sub voc. Adel p. 22. habet, rütt, h. e. reutere,) und Eva spann, wo war da der edelmann?

Cum farriret Adam, sua pensaque duceret
 Eva,

Pulcer ubi titulus Nobilitatis erat?

2. Ratio, quia isto tempore jus naturale solum obtinebat, de Jure naturali autem omnes homines æquales sunt, L. quod attinet 32. ff. de R. J. Servitus enim & status civilis, sive secundarius, postea de-
 mum

mum supervenit. add. *Stephani de Nobilitate* c. 4. n. 15. p. 27.

3. Declara ergo paroemiam ita, ut intelligatur de statu naturali, quo nemo nobilis est, vid. *Hartung in Metaph. Jur.* c. 3. §. 29. p. 124. Nec obstat, quod dicamus: Er ist ein geböhrtner von Adel. Resp. enim, aliud est, natum esse ex patre nobili in statu secundo, (hoc enim significat phrasis illa: er ist ein geböhrtner von adel) & aliud nobilem esse in statu naturali & primævo.

4. Decl. 2. ut adhuc hodie ille status civiles nullam involvat differentiam essentialem, civem inter ac nobilem, sed tantum accidentalem, es ist einer so wohl ein mensch als der andere. Conf. omnino *Sirac.* c. 33. 8-14. collat. cum c. 10. 9. seqq. *Sap.* 7. 3-6. Unde quoque Imperator *Maximilianus*, cum alicubi hunc legeret rhythmum, festive reposuit:

Ich bin ein mann, wie ein andrer mann,

Nur daß mir Gott die ehre gann.

Speidelius d. l. Clemens Berg in Introduct. ad Doct. Polit. c. 6. §. 2. p. 75. *Becmann in Notitia Dignitatum Illustrium Dissert.* u. c. 2. §. 8. p. 297. add. *B. Speenerus in Opere Herald. Part. Spec.* p. 153. & *Reinking. de Regim. Sec. L.* 1. cl. 5. c. 11. n. 18.

LX.

1. **E**n Edelmann mag vormittag zu acker gehen, und nachmittags im turnier (a) reiten. Ante meridiem licet nobilibus agros colere & terram laborare, post meridiem vero ludis equestribus interesse. Sensus est: agriculturam & ludum equestrem esse compatibles in Nobilibus, sive agriculturam non dedecorare Nobiles.

2. Turnier dicitur a voce tur, vel torr quæ vicissitudinem, circuitum, ambitum significat, gallice un tour. Hinc турнир proprie denotat verſationem, circuitionem; improprie vero decurſionem, ſive trojæ ludum. (2) Improperie ſtrepitum, tumultum, das getümmel, quia torneamenta olim cum magno ſtrepitu fiebant; hinc турнирен еſt crepare & clamare; auſturnieren vero ceſſare a ſtrepitu, conſer. *Spate im teutſchen ſprachſchatz p. m. 2566.* De ludis equeſtribus ipsis, ſive decurſionibus vid. *Differtationes D. Sævi Wittebergæ, & D. Georgii Schubarti Jenæ de illis habitæ. Beſold. in Theſ. Pract. ſub voc. турнир. Carpz. P. 3. dec. 296. n. 23.* a quibus differunt illa torneamenta, de quibus loquitur *Pontifex in Cap. 1. & 2. X. de torneam.*

3. Ratio, quia agricultura eſt honeſta vitæ conditio, adeo, ut etiam Reges quondam illam exercere non erubuerint, & hodiernum Nobiles in Polonia illam exercere non pudeat. Exemplum Rex Saul præbet nobis in S. Scriptura, vid. *1. Sam. 11, 5.*

4. Declara, proceſſiſſe hoc illis temporibus, ubi ſimplicitas regnabat, da man die naſe noch an den ermel gewiſchet. *Hæpping de Jure Inſignium c. 4. n. 36. p. 189.*

5. Fallit hodie, poſtquam ratio deglubendi oves, & exinde ditescendi, ac ſplendide vivendi introducta. Conf. *Speideliuſ in Speculo ſub voc. wappen p. m. 1344 add. Hæpping. d. l. c. 5. n. 19. p. 194. Linnaeuſ tom. V. addit. ad L. 6. c. 5. p. 58.*

LXI.

1. Ein ſperling und Edelmann ſoll man nicht über 4. wochen leben laſſen. Ante ætatis ſeptimanam quartam completam nobiles trucidandi ſunt & paſſeres.

2. Ratio,

2. Ratio, quia sic damnum illud, quod ab eis postea metuendum, avertitur.

3. Declara, valde impium esse hoc dictum, & nihil aliud spirare, quam vatianum illud odium, quo nonnulli ordinem persequuntur equestrem scilicet, quia eo sæpe procedunt insolentia nobiles, ut non solum subditos suos male habeant ac duriter, sed & alios ex civico ordine oriundos proterve præse contemnant, utut vel præstantissimi sint eruditio-
ne, & magnis in remp. meritis illustres.

*Faciant otia parta negotiis paternis
Ac ignavi nobilitate gloriantur.*

Ideo vicissim adversus eos rusticorum & civium vulgus haud parvum concipit odium; imprimis autem in terris illis, ubi proprii dantur homines, utpote in quos plerumque plus justo severi esse solent Nobiles, adeo, ut etiam de rusticis in Westphalia dicatur: Daß sie vor nichts fleißiger bâten, als vor ihre pferde, denn wenn diese stürben, möchten sonst die juncfern auf ihnen reiten wollen. Sed enim, sicut dictum hoc magis aculeatum est, quam verum; ita etiam parcæmia nostra Nobilibus, virtute talibus, & qui virtutem ac merita etiam in plebeio laudant, ne cum coma sua ipsi servi sunt, nihil derogare valet.

LXII.

1. **W**enn man den Edelmann macht zum
meyer/
So bekommt der Fürst weder hûner noch
eyer.

Quando Nobilis constituitur villicus, tunc Princeps neque ovis potitur neque gallinis, h.
quando administratio bonorum conceditur

tur Nobilibus, tunc Princeps redituum suorum jacturam facit.

2. Ratio, quia Nobiles prudentia oeconomica & arte arithmetica destituuntur, adeoque non possunt non male administrare bona ipsis commissa. (2) quia fiducia impunitatis, aut spe, non exactum iri ab illis rationes, res Principis in commoda sua vertunt. An autem Nobiles a pœna furcæ immunes sint? de eo vid. *Struvius in differt. de Furibus a pœna laquei immunibus* c. 2. §. 1.

3. Procedit non $\kappa\alpha\theta\omicron\lambda\alpha$ de omnibus Nobilibus in genere, sed $\epsilon\upsilon\mu\epsilon\gamma\epsilon\iota$ de improbis, malis & ignaris Nobilibus, qui solo genere, nulla vero virtute tales sunt.

4. Exemplum solenne refert *Dn. Eyringius in Vita Ernesti Pii* c. 22. p. 153.

LXIII.

1. **D**ie ehen werden im Himmel gemacht. Connubia sunt fatalia.

2. Ratio, quia DEUS non tantum Auctor conjugii est, sed & animos conjungit, *Matth. c. 21. v. 6.*

3. Declara valere hoc quoad iusta & legitima matrimonia, quorum basis ordinatio divina est. Nec enim omnes, qui in matrimonio vivunt, DEUS conjunxit, (efficienter scil. nam permissive etiam connubia illegitima in cœlis fiunt) sed eos tantum, qui secundum præcepta Legum, consensuque parentum nuptias contraxerunt. *Oldendorp. de Aët. cl. 4. n. 26. vers. multo minus p. m. 748. Reinkingk in der bishlischen policey L. 3. c. 12. p. 747.* Binis verbis: procedit non $\kappa\alpha\theta\omicron\lambda\alpha$ de omnibus matrimoniis in genere, sed $\epsilon\upsilon\mu\epsilon\gamma\epsilon\iota$ de matrimoniis iustis, legitimis, & verbo divino convenientibus.

4. Ampl.

4. Ampl. ut procedat parcemia sine discrimine nationum christianarum. *Reinfingf. d. l. p. 745.*

5. Fallit quoad illos, qui contra legum ordinationem, in vitis parentibus, contrahunt matrimonium, quos Satanas potius quam DEus conjungit, & quorum connubia potius fatualia quam fatalia dicenda. *Reinfingf. d. l. in f. p. 748.* Pertinet huc quoque illud: Wem Gott eine frau giebt, dem giebt er auch geduld darzu; allein wem der teufel eine frau giebt, dem giebt er keine geduld darzu. Add omnino *Iob. Barthol. Herold in differt. jurid. de fato matrimonii per tot.*

LXIV.

1. Aus dem ehbett soll man nicht schwagen. Quæ in thoro geruntur, non enuncianda.

2. Ratio, quia humanitas & nexus fidei conjugalis iud non permittit, (2) quia tali manifestatione plerumque læditur verecundia; quæ autem nostram lædunt verecundiam, nec facere nos posse credendum est, *l. filius 15. ff. d. Cond. inst. Tace*, inquit *celeberr. Dn. Thomafius in instit. iur. div. l. 2. c. 8. §. 29. si per loquelam tuam offendantur alii, aut damnum præter meritum incurrant, aut humanitas, vel pactum, vel in genere pax communis taciturnitatem exigant.*

3. Procedit quoad tales res, quæ bona conscientia celari possunt: turpia enim & quæ conscientiam lædunt, utique manifestari possunt vid. *prælaud. Dn. Thomafius c. l. §. 32. dummodo conjux enuncians faciat id modo a iuribus permisso.*

4. Declar. (2) quatenus nimirum facta illa pertinent ad arcana thori.

LXV.

LXV.

1. **E**hestand ist der heiligste orden. Matrimonium omnium ordinum sanctissimus est.

2. Ratio, quia DEus ipse ordinem hunc, matrimonium scil. instituit, adeoque Auctor ejus est, cum e contrario alii ordines ab institutione humana dependeant. vid. *Gen. c. 2. v. 22.* & *1. Cor. 7. ver. 14.* & Reintingf in der biblischen policey L. 3. ax. 1. & 2. p. 710 fqq.

3. Declara, quatenus nimirum vox ordinis in latiori & impropria capitur significatione, qualem cunque civilem societatem denotante, sive secularis illa sit, sive religiosa, sive major, sive minor, sive equestris, sive ignobilis.

4. Hinc (1) *Paulus Apostolus 1. Tim. 2.* inquit, salvari mulierem per generationem filiorum, si manserit in fide. Das weib wird selig durch kinder-gebähren, wann sie bleibet im glauben und in der liebe, und in der heiligung samt der zucht, & (2) communiter dicitur: Der heilige ehestand, der stand, der heiligen ehe, quicquid etiam in contrarium blaterent Marcionitæ, Lucianistæ, Manichæi, Severiani, Hieracitæ, Adamiani sive Adamitæ, qui omnes conjugium pro opere atque ordine diaboli habuerunt.

LXVI.

1. **E**hestand, wehestand.

Status matrimonii status miseriæ est. Ach und wehe ist das tägliche brod in der ehe-orden, creug-orden. It. In der ehe ist nichts dann ach und wehe. Vid. *Bidembach in Promtuariorum Connubiali them. 29. p. 145.*

2. Ratio,

2. Ratio, quia matrimonium multa sequuntur incommoda, quæ sæpe cordolium pariunt, & animum nostrum discruciant. Qui uxorem ducit, imprimis divitem, libertatem vendit, juxta illud *Plauti*:
Argentum accepi, dote imperium vendidi,
 se suamque familiam alere, & interdum parce ac duriter vivere necesse habet.

Negotii sibi qui volet vim parare, navem & mulierem

*Hæc duo sibi comparato, nam nulla magis res duæ
 Plus negotii habent &c.*

Idem Plautus in Pænulo conf. huc Zeilerus P. 2. Ep. P. 452. p. 493.

Væ soli, sapiens Rex non sine conjuge dixit;

Nil melius vita cœlibe Paulus ait.

Væ nobis, inquit conjux; at vœ mihi cœlebs!

Væ nostrum simplex ergo, tuumque duplex!

Ovvenus L. 1. Epigram. n. 82. p. 11.

Guter muth ist halber leib,

Hüte dich, und nimm kein weib.

vel ut Bidembachius habet in d. l. them. 71. p. 334.

Ein guter muth ist eigner leib,

Drum hüt dich narr und nimm kein weib.

Add. id. them. 73. p. 344.

3. Fundatur in S. Scriptura, & quidem *Gen. c. 3. v. 16. sqq. 1. ad Cor. 7. v. 28. ibi*: Doch werden solche leibliche trübsal haben.

4. Declara, quod matrimonium minimum occulte secum habeat suas calamitates & misérias, man weiß nicht allezeit, wo einen oder den andern Ehegatten der schuh drucktet. vid. *Zeilerus d. l. Ep. 573. p. 947. nam & ad amorem conjugalem adplicari possunt, quæ Parmeno apud Terent. in And. A. 1. S. 1. dixit*: in amore omnia insunt vitia, injuria, suspiciones, inimicitia, inducia, bellum, pax rursus.

5. Declara, habere tamen matrimonium etiam sua commoda & delectamenta, bey solchen beschwerlichkeiten, inquit Reinkinge in der biblischen policey L. 3. ax. 2. in f. p. 717. gönnt und giebt Gott auch sonderliche ergelicheit und trost denen verehlichten.

6. Declara (3) matrimonium non per se, sed per accidens conjunctum esse cum incommotis.

LXVII.

1. **V**iel gaben,
Muß der ehstand haben.

Multis rebus indiget conjugium. Desumptum est ex cantico illo Johannis Casimiri Saxoniae ducis: Jesu wollst uns weisen.

2. Ratio, quia multa onera sustinenda habent conjuges: sustentatio enim familiae, conservatio sui ipsius, atque liberorum, & aliae plures subinde obvientes necessitates, casus & calamitates, haud modicam desiderant erogationem, sive innumerabiles causae sunt, ut huc verba Imperatoris §. 13. *Inst. de Testam. ordin.* applicare liceat, quae humanis necessitatibus imminet.

3. Effectus, quod multa in favorem matrimonii constituta sint a Jure; in specie vero notandum, quod dos detur ad sustentanda onera matrimonii L. *pro oneribus* 20. C. de Jure dot. & hinc quoque variis munita sit privilegiis, conf. Dd. ad rit. ff. & C. de Jure dot. vice versa, si maritus non fert onera matrimonii, nec fructus dotis ad ipsum, sed ad uxorem spectant. L. 42. §. 2. ff. solut. matrim. Brunnemannus ad d. l. 20. Add. Sonnenmannus in Legibus Notabilioribus lit. P. n. 29. p. 297.

LXVIII.

1. **E**ine frau mag ihre ehre wol fräncken.
Fœminæ prostituere possunt suum honorem, scil. admissione stupri.

2. Fundatur in Jure Sax. & quidem *L. 1. art. 5.*
Adstipulari videtur *L. 4. §. 3. ff. de condict. ob turp. caus.*

3. R. quia speciali provisione legis id dictum est mulieribus: non quasi impune illis id facere liceret, sed ut ne excludi possint a parentum successione legitima, cum delicta carnis talia sint peccata, in quæ facile quis prolabi possit.

4. Fallit, quando ita se prostituit fœmina, ut promiscuè cuivis sui corporis faciat copiam, adeoque meretricem agat.

5. Fallit (2) in fœmina nupta & maritata, quæ propter adulterium amittit dotem, donationem propter nuptias & alia, quæ a marito accepit. *Schneidewin ad §. erat. 1. de success. sublat. qu. fieb.*

6. Nec obstat brocardicum illud Juris Romani: nemo membrorum suorum dominus est. *L. liber homo 13. ff. ad L. Aquil. de quo vid. Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. membrum ax. 1. cum dicitur nostrum non tribuat fœminis facultatem se prostituendi, adeoque potestatem in membra sua contra d. l. 13. §. 1. Cor. 6. 15, 19, 20, 21. sed saltem dicat quod propter debilitationem honoris sui non indigna sit hæreditate parentum, tantum autem abest, ut id contra d. l. sit, ut potius tyronibus notum sit, quod de Jure Rom. fœmina exheredari non possit, nisi proprie meretrix sit, & commune prostibulum.*

LXIX.

1. **E**s ist besser zehen bey ehren erhalten, als einen einzigen zum schelmen machen. *Melius est, decem hominum famae parcere, eorumque honorem illibatum servare, quam unico infamiam irrogare.*

2. Ratio, quia honor pretiosissimum bonum est, & pari passu cum vita ambulat, imo a multis hodie isti praefertur. Sicut autem satius est, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare *L. absentem 5. ff. de pen.* ita quoque rectius ille agit, qui honoris alterius conservationem, quam destructionem quaerit. (2) Quia expedit, ut civitas honestis potius hominibus quam turpibus repleatur.

(3) Decl. scil. in dubio, siue ejusmodi casu, ubi certo non constat, an quis honore privandus sit nec ne? Nam si delictum sit tale commissum, & ejus quoque delinquens convictus, quod infamiam meretur, tunc regula nostra cessat, & infamia notari debet reus, etiam si delictum in se aliquantum levidense sit, & sic lex dura videatur, quia Judex ista mitior esse non debet, nisi & ipse velit fieri infamis. *L. prospexit. 12. ff. qui a quibus man.*

4. Declaratur (2) imprimis parcemiam nostram procedere quoad opifices, ita, ut illi non nimis proni sint ad convicia, sie sollen einander nicht also fort schelten. Conf. *Dn. Beierus, Praeceptor Venerandus in Tr. de domesticis opificum c. 5. n. 318. p. 72.*

LXX.

1. **G**uth (alii dicunt: Muth) verlohren, nichts verlohren; Ehre verlohren, alles verlohren. Vel: Geld verlohren, nichts

nichts verlohren; muth verlohren, viel verlohren; ehre verlohren, alles verlohren.

Omnia si perdas, famam servare memento,
Qua semel amissa postea nullus eris.

2. Conf. per L. 7. ff. ad L. Corn. de Sicar.

3. Ratio, quia divitiæ sunt recuperabiles; honor vero nequitquam, in tantum, ut nec ab Imperatore famæ quis ita possit restitui, ut non aliquid hæreat. Conf. Zeilerus Tom. 1. Ep. 100. p. m. 547. sq.

4. Effectus, quod pro fama & honore tuendo unusquisque summis viribus, summaque animi contentione laborare debeat, arg. L. 36. §. 10. ad Sct. Trebell. ita tamen, ut ne quid decedat christianæ abnegationi, conf. Luca 14. 33.

5. Declara, procedere hoc quoad vitam civilem, fallere vero quoad vitam naturalem, ejusque sustentationem, ubi illud obtinet:

Omnia si perdas, famam servare memento,

Qua semel amissa certa pericla subis.

6. Ampliatur in tantum, ut fama ipsi vitæ æquiparetur, es wäre mir lieber, inquit Paulus 1. ad Cor. 9. v. 15. ich stürbe, denn daß mir iemand meinen ruhm solte zu nichte machen. Et notum brocardicum est: Fama & vita pari passu ambulant. Scil. quoad necessitatem defensionis, non vero quoad modum defensionis, h. e. quilibet quidem obligatus est ad defendendum suum honorem, sed non statim eo modo, quo vitam quis defendere potest, licet etiam defendere suam famam: alioquin enim interficere liceret injuriantem. Improbatur ergo consuetudo illa ferina defendendi se per duella. Conf. omnino Celeberr. Thomasi Dissert. de felicitate subditorum Brandenburgicorum ob emendatum per edicta Electoralia statum Ecclesiasticum & Politicum.

LXXI.

1. **E**hrenworte binden nicht. Verba honoris non obligant. Sunt autem verba honoris, quæ quis civilitatis tantum causa facit.

2. Ratio, quia obligatio præsupponit verba considerata, & ad consensum probandum sufficientia, quæ testimonium mentis & voluntatis nostræ esse possunt, vid. *Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. verba ax. 17.* cujusmodi non sunt verba honoris, quippe quæ non animo se se obligandi, sed ut alterum non offendamus, aut auribus ejus aliquid demus, profertur.

3. Confirm. per L. 19. §. 3. ff. de Aedil. Edict.

4. Limit. (1) nisi circumstantiæ aliud suadeant. *Hertius in Select. & Rarior. Jurisprudentia argu. mentis de Paramis Jur. Germ. L. 1. p. 10. p. 411.*

5. E.g. quando quis utitur comi salutatione sive compellatione, *getreuer, gehorsamer, unterthäniger* inest, utpote quæ alteri jus non parit.

LXXII.

1. **E**igennutz, *bestreundter rath* (a)
hat verderbt der Trojer Stadt.

Privati commodi studium, & amicorum consilium magnam istam urbem, Trojam, funditus everterunt. Eodem illud recidit: *Eigennutz* ist ein böser bug, cujus mentionem facit *Bidembachius in Promptuario connubiali p. m. 162.*

2. (a) Sine dubio consilium amicorum fucatorum h. l. intelligitur, & quidem eo, quia *Sinon* erga Trojos

jos simulaverat amicitiam, re tamen vera fuerat inimicus, suo quippe consilio eo illos adactus, ut perniciem suam, equum istum Trojanum, in urbem intromitterent.

3. (c) Fuit celeberrima illa *Phrygia* civitas, quæ per decem annos a Græcis obsessa & oppugnata scribitur, donec stratagemate tandem cecidit, hæcenus nondum instaurata. Datur equidem novum Ilium, sive Troja, sed triginta stadiis a veteri distans. *Cluverius in Introd. Geogr. L. 5. c. 18. §. 3.* Datur & Troja Appennini montis radices in Italia, sed quæ plane huc non spectat, & olim Acquulanum dicta fuit *ibid. L. 3. c. 29. §. 3. p. m. 279.*

4. Nihil aliud autem dictione hoc innuitur, quam quod consilia illorum, qui privato commodo student, & amicitiam simulant, perniciofa sint.

5. Ratio prioris membri est, quia commodi privati studium fuit causa & initium publicæ calamitatis & adhuc est; ratio posterioris: quia *Sinon*, simulans amicitiam, decepit Trojos, & sic istis conciliavit interitum. Non latet quidem nos quæstio illa ab eruditis moveri solita: an & quando a Græcis obsessa fuerit Troja? Vid. *Auct. der monatlichen unterredungen d. A 1690. Mens. Mart. p. 233.* Sed enim, sicut, hoc non obstante, *equus Trojanus* abiit in proverbium; ita quoque & recte nostra retineri potest parœmia, sive fabulam sive historiam nobis recensuerit Homerus. Hoc tamen certum, stratagma illud equi Trojani magis fabulam sapere quam historiam.

6. Declara, quod imprimis illud studium privati lucri valde perniciosum sit, (1) quando Princeps vel ministri ea, quæ hæcenus communia fuerunt & publica, sua faciunt, aliis abinde exclusis, præterquam enim quod injustum hoc sit, & parum distet a furto,

insuper & discordiam parit ac odium populi: Quapropter etiam Brunsvicensis aureis literis hæc verba olim Curia inscripta habebant: *Principium discordia est commune suum facere.* (2) Quando iudices & magistratus ipsi foenus exercent & sanguisugæ sunt subditorum. contra L. 3. C. si cert. pet. L. un. C. de Contract. Iud. quod adeo absolute a Jure prohibitum, ut ne gratis quidem, sine usuris & foenore, pecuniam mutuam dare possint. L. 33. ff. d. R. C. (3) Quando donis corrumpi sese sinunt, & deinde jus flectunt privati lucri studio seducti. Coronidis loco commendo rhythmos illos Goslaria in domo Syndicatus adscriptos:

Eigennus und laster-leben,
 Dir sind die meisten leut ergeben
 Du seind aller gerechtigkeit,
 Wie tobst du doch zu dieser zeit?
 Drum weil es so ein übel ist,
 Hüt sich dafür ein jeder Christ.

Conf. quoque Groschmâusler L. 2. P. 2. c. 4.

LXXIII.

1. **W**o to Bodenwerder nich geraden
 de note,
 To Hörter de kohl/ to Alveld de hoppe,
 Und to Einbeck dat beer,
 San synd se arme stâden alle veer.

2. Mentionem hujus dicterii facit Auctor der neuen zugabe zu Herrn Zeileri beschreibung der sieben Crâyße p. 1390. Sunt autem quatuor hæc urbes in Saxonia inferiori sitæ, & quidem Bodenwerder ad Visurgim in Ducatu Brunsvicensi, Hörter in Abbatia Corbeiensis ad eundem Visurgim, Einbeck in Ducatu Grubenhagenensi, & Alfeld in Episcopatu Hil-

desiensi an der Leyn, & nihil aliud sibi vult proverbium, quam quod Bodenwerder nucibus, Hörter oleis, Alfeld lupulo, & Einbeck cerevisia se alat. Nos hic in Germania superiori diceremus:

Wo zu Bodenwerder nicht gerathen die nüsse,

Zu Hörter der kohl, zu Alfefeld der hopffe

Und zu Einbeck das bier,

So sind sie arme städte alle vier.

3. An dicterium hoc hodiernum procedat, & quousque? de eo viderint alii. Hoc certum, quod civitas Bodenvverderiana hodie haud tenuem ere cerevisiaria habeat proventum, & quod male agant Principes, quando subditos & civitates suas impediunt in ejusmodi rebus, unde suum victum quarunt & amictum, aut plane illas sibi vindicare volunt sub pallio monopolii. Vid. *Constantinus Germanicus in Epistola Politica p. m. 225.*

LXXIV.

1. **E**inbildung und furcht ist ärger als die pestilenz. *Opinio & metus peiores ipsa peste sunt.*

2. Ratio, quia mentem spiritusque animales & sanguinem mirum in modum turbant. *Dn. Leonhardus Georgius von Stötteroggen, Amicus noster colendus, in elegantissima Dissert. de hamorrhagia Vulneratorum Rostichii habita C. 3. n. 134. p. m. 88.* Quod autem ex opinione vel imaginatione femina quaedam possit fieri pręgnans, prout quondam famosa illa *Magdalena d' Avremont* hoc persuadere volebat Gallię, ego quidem non credo, utut magnum illud *Theologorum Parisiensium Collegium, Sorbonae* dictum, *calculus suum isti addidisse* scribitur. Nam si hoc possibile est, certe mysterium esse nequit, quod

Christus natus sit ex Maria virgine, sine virili semine. Conf. Kornemannus in. *Tr. de Jure virginitatis* c. 12. § 13. p. 47. seqq.

3. Hæc ipsa parœmia in tantum ampliatur, ut nonnulli Medicorum causam primariam pestis in timore & metu quærant. Vid. *D. Bartholdi Floriani Gerstmanni Tumulus pestis recensitus a Dn. Tenzelio in seiner curiosen Bibliothec de Anno 1705. p. 75. seqq.* Quicquid autem hujus sit, hoc certissimum est, quod paroemia hæc pestiferis temporibus suum debeat originem, Vid. *Anonymi curiose Speculationes* p. 222. & quod metu torturæ sæpe aliquid confiteantur inquisiti, cujus tamen minime rei sunt. Quapropter etiam prudenti judicio opus est indijudicandis ejusmodi confessionibus tortura vel metu extortis.

LXXV.

1. **E**inmal ist keinmal, sc. sündigen. Semel peccare perinde est ac nunquam peccare. Dicitur etiam: *Einmal ist nicht oft.*

2. Ratio (1) quia ex imbecillitate humana facile quis semel labi potest; (2) quia in illo, qui semel peccat, tantus imperantis & legis contemptus non cernitur, quantus in repetente delictum. *Puffendorff de Jure Nat. & Gent. L. 8. c. 3. §. 22. p. 1188.*

4. Declar. (1) quod procedat in poenis, quatenus nimirum de illis condonandis aut mitigandis agitur. *Hertius in Tr. Select. & Rar. Jurisprud. Argum. L. 1. de Paræmiis juris Germ. par. 117. p. 585.*

4. Declar. (2) quod procedat in delictis levioribus. *Puffendorff d. l.*

5. Declar. (3) quod procedat in comparatione ad illos, qui tam emotæ mentis sunt, ut vel centies pecc-

catum aliquod patrare nullatenus fugitent. In se enim etiam semel peccare, est actu peccare.

6. Fallit in delictis gravioribus. Vid. *parem*. Wer einen erwürgt, darff zehen umbringen, *sub voc. erwürgen*, adeo, ut qui unum homicidium committit, æque mortis poena afficiatur, ac qui decem vel plures interfecit. Differentia saltem in modo & specie poenæ mortis est.

LXXVI.

1. **W**er ausgiebt, muß auch wieder einnehmen. Qui dat, illum quoque accipere oportet, h. e. qui ludo & joco utitur, illisque aliquem pungit, ille æquo animo ferre tenetur, si vicissim ludo & joco respondeatur.

2. R. quia resonat clamoribus æther. Res dare pro rebus, pro verbis verba solemus, wie man in den Wald schreyet, so hallet es wieder. *Si mihi pergit*, inquit Comicus in *And. A. 5. S. 4. quæ vult dicere, ea quæ non vult audiet*.

3. Declar. modo id, quod per jocum replicatur, non injuriosum sit: injuriam enim pati non tenetur, qui jocosum aliquid dixit. Recte hinc *Plautus in Poenulo: Tusi quid per jocum dixi, nolito in serium convertere; & in Amphit. Si quid dictum est per jocum, non æquum est, id te serio prævortier*, adeo ut dubium non sit, quin actione injuriarum conveniri possit, qui jocanti injuriose respondet, cum primis si dignitate pares & æquales sint. Conf. *Dissert. inaugur. Dn. Joh. Balthas. a Staude de jure facetiarum lenæ habit. per tot.*

4. Abstineat ergo joco & ludo qui moderate & leniter illos scire recusat.

LXXVII.

LXXVII.

1. **W**ann einer zieht ein, soll man ihn helfen mit rath,
Wann er aber zieht aus, soll man ihm nehmen was er hat.

Vel:

Zum einzug giebt iedermann rath und that,
Beym auszug aber nimmt man ihm/ was er hat.

Immigrans omni consilio iuvandus,
Emigrans omnibus bonis spoliandus.

2. Ratio, quia sicut immigrans tonderi & usui esse potest; ita post emigrationem deficit occasio tondendi. Deglubendus ergo, qui imposterum tonderi amplius nequit.

3. Declara, valere hoc quoad tyrannos, subditos unice propter magistratum, non vero magistratum propter subditos esse, credentes.

4. Hinc saepe exigitur (1) collecta pro emigratione, die Nachsteuer, neglecta ratione, ob quam illa introducta, (2) vectigal de illis rebus, quae emigrans secum aufert, (3) Amtsgebühr vor die abrechnung, (4) zehlgeld, (5) so und so viel vor den schriftlichen abschied, (6) eine stiftung in die kirche, (7) ein andenden vor die frau N. N. Dann kommt auch noch der herr schultzeiß, gerichtsschreiber, gemein-knecht, welche alle ebenfalls etwas vor ihre bisherige mühe haben wollen. Das heißet wol rechtschaffen: Argento, quod mecum attuli, abiturienti emunctus fui; vel, prout illud Germanorum habet: Wer zeucht über den weg, verliert einen fleck. Arguta & acuta sunt, quae Auctor der aufgefangenen briefe 6. Paqu. 80. Corresp. p. 465. de collecta emigrationis habet:

Bon

Von allen Schindereyen in der welt ist keine ungerechter,
Als das vermaledeyte abzugs-geld. Doch hat es seine
lehrer und verfechter.

Der böse feind hats erstlich angegeben,

Denn es gemahnt mich eben,

Als eine folter-banck,

Auf welcher man insonderheit die seelen

Der wittwen und der waisen pflegt zu quälen.

Darauf so habens etliche Juristen

Von denen, so der schaum unächter Christen,

Aus einer eignen angemasten macht,

In vollen schwang gebracht.

Es wurde vor der zeit, als man es hat erfunden,

Das volck bey weitem nicht, als igt, geschunden.

Denn heut zu tage geht list und gewalt vor recht.

Bernunft und billigkeit sind gar zu sehr geschwächt.

Quæ ipsa tamen non tam de usu, quam abusu juris
detractionis, quatenus nimirum a ratione, ob quam
jus illud introductum, receditur, intelligenda ve-
niunt.

LXXVIII.

1. **E**ifern vieh (a) stirbet nicht. Pecudes
ferreæ non moriuntur. (a) Ferreæ
bestiæ appellatione veniunt illæ vaccæ, oves
&c. quæ hoc pacto locantur, ut si intra tempus
locationis-conductionis pereunt, conductor
alias in illarum locum substituat, vel æstimati-
onem præstet. *Almers in Manuali Jur. sub voc.*
socida. §. 4. p. 1159.

2. Ratio, dum enim in locum mortuorum anima-
lium a conductore statim substitui debent alia, idem
est, ac si non moriantur.

3. Declara, procedere hoc effectivè & improprie.

eo sensu, quo *Cornelius Tacitus Lib. 1. Hist. c. 84. n. 8.* Senatam Romanum dicit immortalem.

Plura, quæ huc dici possent, vide apud *Speidelium in Spec. sub voc. eiseru vieh. Webnerum in Obseru. Pract. & Besold. in Thes. Pract. sub eadem voc. eiseru vieh.* Confer porro *Dissertationes inaugurales Iuris Dni Meyeri & Dn. Homborgii, quarum illa Marburgi de Socida, hæc vero Helmstädi de contractu socidæ fuit habita.*

LXXIX.

1. **D**rey Schlösser auf einem berg,
Drey kirchen auf einem kirchhof,
Drey stadt in einem thal
Ist ganz Elsas überall.

2. Est dicterium, Alsatis solenne, quoad oppida *Reysersberg, Ammersweyer & Reysenheim*, sibi adeo invicem vicina, ut vix ad bombardæ ictum distent, alludunt, significaturi, quod ista habeant agrum summe fertilem, qui cor & medulla totius vocari possit Alsatiæ. *B. Dn. Wagenseil in Synopsi Geogr. Peræ Iuvenilis Locul. secund. p. 379.*

LXXX.

1. **E**rde gut, alles gut.
Omnia tunc bona sunt, clausula quando bona est.

Est dictum *Friderici imperatoris* teste *Richtero in Axiomat. Polit. ax. 293. p. 641.*

2. *R. Quia epilogus vitia antecedentia omnia purgat, & per fictionem ad illa retrahitur.*

3. *Declar. quod proprie intelligendum sit hoc dictum de fine non causali, sive fine terminationis, qui ipse*

ipse usus rei est. Conf. *Hartungii Metaph. Jur. c. 8. §. 1. p. 295.*

Hunc qui respicit, facile non peccabit:
Was du thust, so bedencke das ende, so wirst du nimmer
mehr übels thun, *Sirac. c. 7. v. ult.*

4. Ampl. ut procedat etiam quoad causam finalem sive intentionem, qua movetur & regitur agens in opere instituendo; juxta canonem illum moralem: Cujus finis bonus, id ipsum bonum, cæteris nimirum paribus.

5. Ampl. (2) ut valeat etiam viceversa: Omnia tunc mala sunt, clausula quando mala est: Das end trägt die last.

6. Ampl. (3) etiamsi principium fuerit malum, vid. *Ezech. c. 18; 21-24. saepe enim ex malo principio*, inquit *Terentius in Eunuch. A. 5. Sc. 5.* magna familiaritas conflata est. Il ne rit pas mal, qui rit le dernier; est dictum quo Gallorum cladem ad Gilgilim ridebant Angli, quo de vid. *Puffendorf de Rebus Gestis Guilielmi Magni L. 10. §. 4. p. 644.*

Norunt id ipsum Advocati, qui in scriptis suis præcipua argumenta primo & ultimo ponunt loco: illud ad inducendam bonam opinionem, & præsumptionem de causa illa, quam defendendam susceperant; hoc vero ad confirmandum animum judicis. Aliud exemplum præbet legitimatio per subsequens matrimonium, ubi liberi ante illud nati sunt quidem illegitimi, sed propter matrimonium superveniens legitimati sunt.

Ergo, quicquid agis, prudenter agas, & respice finem. Isthuc enim inquit *Demea* apud *Terentium* in *Adelph. A. 3. Sc. 3.* est sapere, non quod ante pedes modo est videre, sed etiam illa, quæ futura sunt prospicere. Conf. par. Wenn man einen bis nach Rom trüge, und setzte ihn ein einziges mal unsacht nieder: & *Barbosa in Thef. Loc. Com. sub voc. finis.*

LXXXI.

1. **E**ngeland ist der weiber paradeiß, der knechte segfeuer und der pferde hölle. Anglia mulierum paradyfus, fervorum purgatorium & equorum infernus est, h. e. in Anglia mulieres bene, servi vero & equi male habentur.

2. Ratio primi membri est, quia mulieres perpulchræ sunt in Anglia, insuperque perofficiose ac amanter observantur a suis maritis; secundi & tertii vero causa est, quia fervorum & equorum opera in exercitiis cursoriis, itineribus ac venationibus plerumque abuti solent domini vid. *Auctor des Euro-päischen Herolds p. m. 682.* De proverbii: Cum toto orbe bellum, sed cum Anglia pax; & Si vel diabolus in Anglia regnet, Belgis tamen amicitia ejus quaerenda, vid. *Puffendorf. de Rebus Gestis Friderici Guilielmi Magni L. 9. §. 25. & 26. p. 562. seq.*

LXXXII.

1. **I**n entschuldigungen wird es leicht niemanden fehlen. Excusationibus nemo facile destituitur.

2. Ratio, quia si actu non habentur, fingi certe possunt.

3. Declara quod imprimis hoc quoad sagaciores & ingeniosiores procedat, utpote qui defectum excusationis statim supplere possunt artificialiter, substituendo causas spurias, quas adeo eleganter colorare queunt, ut sæpe Jovis lapidem jurares, esse veras illas. Cantus igitur & prudens sit judex in earum discretione.

4. Ampl. in tantum, ut per locum narrari soleat:

Der teufel habe seinen knecht geschlagen, als er keine entschuldigung seiner losen händel fürzubringen gewußt.
Crusius de Iudiciis delictorum P. 1. c. 11. n. 13. p. 75.

LXXXIII.

1. **D**E bloedige handen (a) neemt geet
 erfenis. Est adagium apud Batavos
 receptum. Nostra dialecto diceres: Die blu-
 tige hand nimmt kein erb. Sanguinolenta
 manus hæreditariam portionem non recipit.

2. (a) Sanguinolenta manus h. l. per synecdochen
 partis integralis ponitur pro homine, cujus manus
 a vulnere, quod alteri inflictum dedit, adhuc rubent.
 Sic in *L. ult. C. de patr. qui fil. distr.* infantes sangui-
 nolenti blutige kinder dicuntur recens nati, & sangui-
 ne materno mādentes. Sensus igitur est, quod vulne-
 rantes aliquem non possint ejus habere heredi-
 tatem.

3. Confirm. hæc parœmia per *L. indignum 3. ff. de
 his quæ ut indign.*

4. Decl. modo animus vulnerandi vel occidendi
 adfuerit, vid. *Lucas van de Poll Ictus Ultrajectinus in
 Diss. de Verberatis parentibus tb. 16.* Animus enim
 qualificat actiones.

5. Decl. (2) modo de facto, ejusque qualitatibus
 omnibus satis constet.

6. Decl. (3) modo lethaliter vulneratus fuerit de-
 functus, *Illustr. Dn. Stryk de Success. ab Intest. Diss. 12.
 c. 1. §. 11. p. 963.* De quo tamen merito dubitandum
 ob *L. si inimicitia 9. §. 1. ff. de his quæ ut indign.*

7. Decl. (4) quod hereditas vulnerati non acqui-
 ratur fisco, sed reliquis vulnerati liberis vel cohere-
 dibus & consanguineis in pari gradu constitutis, *Go-
 mez Tom. 3. Resol. c. 3. n. 51. add. Brunnum. ad l. alleg. 7.
 n. 1.*

n. 1. Conf. Coll. Jur. Arg. tit. de his quæ ut indign. auf. §. 4. n. 3. Quod tamen ipsum dictus Gomez in casu homicidii tunc, quando plures cum interficiente sunt coheredes, quoad portionem sive ratam interfectoris non admittit, ob rationem, quia, utut delinquens non possit nocere coheredibus in ipsorum portionibus, possit tamen illis præjudicare in sua. Quæ ratio uti satis est speciosa, cum hoc ipso nihil, nisi jus speratum adimatur coheredibus; ita Huberus in Praelect. P. 3. t. de his quæ ut indign. auf. in f. refert, quod in Frisia hereditas occisi adjudicata fuerit fisco. Præsupponit autem sine dubio casum a nostro longe diversum.

8. Ampl. (1) nostrum proverbium, ut, si vulneratus ex vulnere fuerit mortuus, occisor neque mediate, neque immediate, neque ex testamento, neque ab intestato heres esse possit occisi. Gomez. d. l.

9. Ampl. (2) in tantum, ut nec expressa defuncti voluntate ipsi hereditas conservari possit. Dn. Stryk d. l. cum nemo cavere possit ultima sua dispositione, ne leges obtineant, *l. nemo potest 55. ff. de leg. 1.* In contrarium nititur rursus Gomez d. l. utpote qui putat, & per remissionem verbis expressam & tacite, hoc ipso, dum vulneratus intestatus moritur, vulneranti conservari posse hereditatem.

10. Ampliatur (3) ut procedat etiam in liberis, & omnibus illis, quibus alias legitima debetur. Oblat quoad liberos regula, quæ traditur ab Illustri Dno Strycio d. l. c. 2. §. 28. & ita habet: Omnis causa exheredationis, quæ impedimentum injicit parenti, quo minus filium ingratum possit exheredare, eum excludit a successione ab intestato. Ex quo sua sponte fluit, quod omni illo casu, quo verberatus parens condere potuit testamentum, nec tamen condidit, filius verberans & vulnerans admittitur ad successionem

nem ab intestato. Verum enim vero si præsupponamus vulnerantem se adeo indignum reddidisse hereditate vulnerati, ut ne ob prohibentem legem filio hæc injuria in effectum successionis remitti queat, facile videbimus, illam regulam aliquantum nimis laxam esse & generalem. Imo credo, quod, quia nullus heres talem reverentiam debeat suo testatori, qualem debet filius suo parenti, illi etiam ob levius vulnus & leviora verbera, quibus suum genitorem excipere fuit ausus, adimi queat & debeat hereditas. Si enim legatarius eapropter suum amittit legatum, quia palam testatori maledixit, *L. inimicitie 9. §. 1. ff. de his quæ ut ind.* multo magis filius vulnerando suum parentem se indignum reddet ejus hereditate intestata. Plus enim est verberare quam maledicere, plus quoque honoris exhibere debet filius suo parenti, quam alius legatarius suo testatori. Accedit S. pagina, quæ parentibus maledicentem ultimi reum pronunciat supplicii. vid. *Matth. c. 15. v. 4. & Exod. 21. v. 17.* Add. Alberti Imperatoris constitutio ibi: *ist derselbe ehrlos ewiglich, und kan zu ehren und recht nimmermehr kommen.* Accedit & hoc, quod hæc pœna praxi quoque sit recepta, conf. *Carpz. Crim. P. 3. q. 100. n. 37. Liebenthal. Exer. Pol. 4. Q. 9. p. 215.* Ratio est, quia ejusmodi detestandus conatus inducit quasi homicidium. *Althusius in Dialectolog. L. 1. c. 129. n. 41. sqq.* ut taceam, quod laudatus *van de Poll d. l.* pœnam etiam quoad liberos receptam esse adfirmet.

LXXXIV.

1. **D**ie schulden sind der nächste erbe.
Proximi cujusque heredes sunt debita,
h. e. creditores. Sensus est: quando concurrunt creditores cum heredibus aut legatariis,

tunc creditores omnibus, jus aliquod jure successione vel testamenti prætendentibus, antecedunt.

2. Ratio, quia hereditas est bonorum, bona autem non intelliguntur nili deducto prius ære alieno, *L. 39. §. bona i. ff. d. V. S.* Ratio rationis, quia bona proprie dici non possunt, quæ plus incommodi quam commodi habent, *Barbosa in Thes. Loc. Comm. sub voc. bona ax. 14.* vel ut *Rigos a Malosco ad d. l. 39.* habet, quæ nobis potius nocent, quam prosunt, cujusmodi illa sunt, quæ aliis debemus.

3. Declara, quatenus nimirum illa debita iusta sunt & demonstrabilia.

4. Ampliatur, etiam si in testamento Sancti quidam, v. g. *Paulus, Petrus*, Apostoli instituti sint heredes, quod alioquin fieri possit, dubio caret, *L. quoniam 26. C. d. S. S. Eccles.* vel legatum relinquatur ad pias causas, quia liberalitas non debet exerceri cum præjudicio tertii innocentis.

5. Ampl. (2) etiam si debitor in testamento æs alienum vel debitum neget, & sic jure competenti ipsum privare velit.

LXXXV.

1. **Erfnis ist geen winste.** Est Belgarum parcemia. Nostra dialecto diceret: *Erb schafft ist kein gewinn.* Hereditas non est lucrum.

2. Ratio, quia hereditas est successio in universum jus, quod defunctus habuit. *L. 62. ff. d. R. J.* five sit activum five passivum, *§. i. Inst. de Perp. & temp. act.*

3. Declara regulam ita, ut vera sit, quatenus nimirum quis hereditatem adit minus cautus, quæ plus æris alieni quam bonorum habet.

4. Deinde dic, eam imprimis moribus Gallorum proce-

procedere, & Belgarum', secundum quos heres ex delicto defuncti conventus ad multam pecuniariam, & ad restitutionem damni illati parti læsæ tenetur in solidum, etiam si defuncti facultates non sufficiant. *Simon van Leeuwen in Censura Forensi* & ibi allegatus *Grænevvegen de LL. abrogatis ad tit. C. ex delict. defuncti in quant. hered.* Limitat tamen prius, quoad multam, dictus *Simon van Leeuwen* eatenus, quatenus ad heredem pervenit, quod sicut de Jure Civili certum est atque expeditum, *arg. L. 1. in pr. §. 2. ff. de Priv. del. & L. 26. ff. de Pæn.* ita e contrario heres ipso Jure pro omni defuncti debito tenetur in solidum, etiam si hereditas ad exsolutionem æris alieni non sufficiat *L. 8. de Acqu. hered.* modo illa adita absque beneficio inventarii. Aliud obtinere in Saxoniam videre est apud *Colerum de Process. Excut. P. 1. c. 10. n. 327. & Carpz. P. 3. c. 14. def. 14. n. 9.*

LXXXVI.

1. **W**As die ege bestrichen (a) und die hecke (b) bedecket, das folget dem erbe. Simile est: Wer sät, der mähet, vel, ut Belgæ dicunt: Die säyert die mæyert. Illius est metere, cujus est serere.

2. (a) Quando crates dentata confito supertrahitur agro, tunc Germani dicunt: Daß das land oder die saat mit der ege bestrichen sey.

3. (b) Hæc vox juxta communem sententiam non significat instrumentum aliquod, quo terra laboratur, aut semen cooperitur, sed semen ipsum satum, sive seminarium, dicitur die hecke, weiln die saat unter der erden gleichsam ausgehecket wird, ita ut sensus sit: fructus illorum agrorum, qui occati sunt, quorumque semen coopertum, transmittuntur ad heredes. Verum enim vero nobis aliter sentiendum esse videtur,

tur, tum eapropter, quia sic verborum germanicorum constructio non cohæret, tum quia verba die heste bedecket inutiliter repetuntur. Putamus igitur, vocem heste vel per incuriam scribentium positam esse pro hacte, vel per aliam dialectum, hacte dici pro hacte, ita, ut huius parœmiæ intellectus talis sit: fructus illorum agrorum, qui occati sunt, & vinearum, quæ bidentibus laboratæ sunt, ad heredes allodiales pertinent.

4. Ratio, quia quoad agros tunc cultura peracta, *Schneiderv. ad §. 36. Inst. d. R. D. n. 3. Habnius ad Wesembec. ff. quib. mod. usus fr. vel usus amitt. P. 1. p. 425. Philippi in usu pract. L. 2. ecl. 16. n. 8. Carpz. dec. 21. n. 24. vid. tamen Heresbachius de Rustica L. 1. p. 97. ubi sarculationem & runcationem interdum post inocationem necessariam esse tradit. Quoad vineas vero ratio est, quia maximus culturæ labor nascitur hacte absolutus est, *Philippi d. l. n. 9.**

5. Reprobat hanc parœmiam Jus Civile, quippe quo fructus extantes pro parte fundi habentur. *L. 44. ff. d. R. V. l. f. §. 6. ff. quæ in fraud. cred.* Adprobat e contrario quoad agros Jus Saxonicum, *Landrecht L. 2. art. 58. l. 3. art. 76.* Ratio diversitatis est, quia Germani agriculturæ, & pecuniariæ rei dediti jus culturæ & seminis soli prætulērunt; Romani vero ad solum, veluti partem principalem, spectabant, *Hert. in Select. & Rar. ex Univ. Jurisprud. Arg. de Parœm. Jur. Germ. L. 1. par. 87. p. 542.* Quoad vineas vero adprobant eam omnes illi, qui fructus vinearum nascitur hacte deberi heredibus allodialibus adserunt. *conf. Philippi d. l. n. 9.*

6. Declar. quod hæc parœmia intelligenda sit de usufructuario, non vero de b. f. possessore, quippe de quo jam tum jure Civili satis cautum & statutum est, ut iste fructus pendentes ad heredes transmittat, fecus

secus atque usufructuarius. Plures differentias inter b. f. possessorem & usufructuarium vide apud *Schneidevv. d. l.*

7. Quoad vineas declar. (2) ita, ut non ultima cura die ruhr expectanda sit, *Philippi d. l. n. 9. Struv. Jurisprud. L. 2. t. 8. aph. 8.* sed sufficiat, maximum laborem diehactē esse absolutum, *Philippi ibid. vid. tamen Struvii syntagm. Juris feud. c. 15. §. 16. n. 4.*

8. Ampl. (1) Etiam si illi fructus nondum extent, *Schneidevv. d. l. & Philippi d. ll.*

9. Ampl. (2) ut hæc parcēmia attendatur quoque in fructibus feudalibus, *Landrecht L. 2. art. 58.* industrialibus scil. non vero naturalibus, *Struv. in Synt. J. F. l. c. n. 6.* Aliud vero de jure feudali communi dispositum est, nimirum ut, si quidam decedat post Augustum, aut ante Martium, fructus feudi non ad filias vel coheredes allodiales, sed ad agnatum & heredem feudalem, vel etiam dominum feudi pertineant; sin vero post Martium decesserit, omnes fructus illius anni percipiendi heredibus cedunt allodialibus. 2. *Feud. 28. §. hi consequenter. Schneidevv. d. l.* in Marchia rursus aliud obtinet, sc. si post diem Margarethæ ibi vasallus decedit, fructus debentur filiabus, *Illustr. Strykin Ex. J. F. c. 15. Q. 14.* Quod fructus civiles v. g. decimas, pensiones attinet, illæ cedunt heredibus, si dies venit vivente vasallo, wann die gefälle betaget, oder verfallen sind; Quod si vero dies venit post mortem vasalli, tunc de Jure Sax. ad dominum vel successorem in feudo pertinent. De Jure communi pro rata temporis inter heredes defuncti & dominum vel successorem feudalem dividendos esse fructus adserit *Struvius l. c. n. 7.*

10. Ampl. (3) ut idem procedat in marito, qui fundos dotales consevit, & ante perceptionem mortuus est, *Auctor addit. ad Schneidevv. d. l. lit. c.*

II. Ampl. (4) ad mulierum dotalitia, ita, ut si vi-
dūx fundos dotalitii conferant, & ante perceptio-
nem fructuum moriantur, eos ad heredes suos trans-
mittant, *idem Auct. ad Schneid. d. l.*

12. Quod fructus hortenses demum concernit, illi
de Jure Saxonico debentur heredibus allodialibus,
wenn der garte besäet, gerodet oder gehacket ist. *Titius*
in seinen erörterten erbfallen cas. 79.

LXXXVII.

1. **W**er einen heller erbet, muß einen tha-
ler bezahlen. In uno obulo qui he-
res est, ad thalerum solvendum obligatus est,
h. e. Quando quis hereditatem adit, ille obliga-
tus est ad omnia defuncti debita exsolvenda,
etiamsi hæc quantitate longe illam superent.

2. Ratio, ut præcaveantur fraudes illæ innumere,
quæ nostrates & Juris Rom. conditores prævide-
runt, si pro modo hereditatis æs alienum dissolvi
posset, *Hertius in Select. 5 Rar. ex Univ. Jurisprud.*
argum. de paræm. Jur. Germ. L. 1. par. 78. §. 1. p. 529.
(2) quia una eademque persona defuncti & heredis
esse censetur, ideo heres ad solvendum æs alienum
defuncti integrum obstringitur, *Nov. 48. pr. Taber*
apud Barhof. in Thes. Loc. Cam. sub voc. heres ax. 7.

3. Idem quoque constituitur Jure Rom. vid. *l. 8.*
ff. de Acquir. l. omitt. hered. l. 33. solut. matr. Nov. 1. c.
2. §. 2

4. Quatenus sc. heres adiit hereditatem sine bene-
ficio inventarii legitime confecti, *Molenbecius Cent.*
2. Div. 67. n. 19. p. 405.

5. Ampl. etiamsi creditores aut legatarii norint,
& hereditatem non esse sufficientem fateantur, *Her-*
tius d. l. §. 2.

6. Ampl.

6. Ampl. (2) ut ne quidem per restitutionem in integrum sibi consulere queat heres damnificans, cum res factæ infectæ hic fieri non possint, *Ioh. Gwd-deus Lib. 1. Conf. Marburg. 28. n. 300.*

7. Ampl. (3) ut in solidum teneatur heres omnibus creditoribus hereditariis, legatariis ac fidei commissariis, adeo ut nec falcidix beneficium heres habeat, *Molenbecius d. l. n. 19. p. 405.*

8. Fallit (1) de Jure naturali mero, quo obligatio heredis ultra quantitatem rerum hereditariarum non extenditur, *Celeberr. Dn. Hertius d. l. §. 1.*

9. Fallit (2) quando quis confici curavit inventarium ante hereditatis aditionem; Sic enim ultra vires hereditarias non tenetur heres, quia hoc ipsum perpetuo indemnem præstat ac securum, *Carpz. P. 2. Dec. 160. n. 8. 9.*

10. Fallit (3) de Jure Saxonico, ubi itidem ultra vires hereditarias nemo tenetur, etiamsi nullum confectum fuerit ab herede inventarium, *Molenbecius d. l. §. ibi allegatus Wesenb. in Paratitl. de Jure deliberandi n. 6. Matth. Colerus de Processu Execut. P. 2. c. 3. n. 384.*

11. Fallit (4) quando concursus creditorum sese exerit in persona heredis, & creditores utuntur jure separationis, h. e. petunt intra quinquennium, ut bona defuncti & heredis invicem separentur, & cui libet sua adjudicentur. *Molenbec. d. l. n. 21. p. 406.*

LXXXVIII.

1. **W**er ein erbherr, (a) ist auch ein oberherr. (b) Dominus hereditarius etiam superior est.

2. (a) Verbum erbherr emphasin hic habet, & verum ac directum dominum significat, *Wehner. in Observ. Pract. sub voc. erblich p. m. 96.*

3. (b) H. e. qui in territorio suo vere rerum potitur, der den meister absolute spielet. Sensus igitur est: dominus hereditarius in subditos suos liberius dominium & imperium habet.

4. R. quia necessario, non vero cum libera voluntate, & a certis conditionibus recipi debet. *Webnerus d.l.*

5. Decl. (1) procedere hoc in oppositione ad dominos, qui eliguntur, v. g. Episcopos, Abbates &c. item Imperatorem, qui plus potestatis in suis provinciis hereditariis quam in reliquis habet. *ibid.*

6. Decl. (2) debere tamen liberius illud imperium restrictum esse ad leges.

7. Fallit, quoad illos, qui ratione prædiorum, quas possident, erbherren dicuntur, quod in Saxonia imprimis solenne est, & significationem minus extantiorē habet: utut enim certo modo dici possint erbherren, non tamen sunt oberherren, quatenus nimirum præter Imperatorem adhuc alium superiorem agnoscunt.

LXXXIX.

1. **W**as Gott will erquickē,
Das läßt er nicht ersticken.

Vel:

Was Gott will erhalten,
Das kan nicht erhizen noch erkalten.
Quod Deus vult conservari,
Illud non finit suffocari.

Galli dicunt: Ce qui est conduit de la main de Dieu, ne peut perir.

2. R. quia Deus est Auctor hominis, curamque ejus & negotium illius gerit, *Dn. Thomafius Polyhistor*
illa

ille Halensis in Saxonia in Jurisprud. Divina L. 1. c. 3. §. 71. sqq.

3. Ampl. (1) ut procedat non tantum ratione hominis, sed etiam quoad alias creaturas 1. Cor. 9. v. 9. Matth. c. 6. v. 26. & c. 10. v. 30. Psalm. 147. v. 9. add. Becmannus in Annot. ad Hutterum L. 7. ad Qu. 1. §. 10. p. 196. & Q. 2. §. 3. p. 198.

4. Ampl. (2) in tantum, ut ne quidem consilio humano prudentissimo, nec remedio ullo divinæ providentiæ fatalis dispositio subverti vel reformari possit, Lipsius L. 1. Pol. c. 4. §. 15. Conf. Auctorem des Batailles memorables de Francois tom. 1. p. 207.

Wen der himmel will erquicket,
Den kan niemand unterdrücken;
Wen der Höchste Gott will retten,
Den mag niemand untertreten.

Conf. Zeilerus in Opere Epist. P. 1. Ep. 480. p. 583. Add. Wunsch in Memoriali Oecon. Polit. Pract. p. 12. ubi, etiam in Vocationibus diverbium nostrum obtinere, tradit.

XC.

1. **E**ine gute erinnerung kan nicht schaden.
Bona interpellatio nociva esse nequit.

2. R. quia superflua non nocent; (2) quia aliquid memoria elapsum per bonam admonitionem vel interpellationem in istam revocari potest.

3. Declara, quatenus nimirum illa opportune sit; wann ein narr schon was gutes redet, so taugt es doch nicht, denn er redet nicht zu rechter zeit, Sirac. c. 20, 22, unde quoque notanter dicitur: eine gute erinnerung.

4. Ampl. ut interpellatio non tantum non damno, sed & magno sæpe lucro sit, ita, ut optimos producere possit effectus, sic v. c. constituit debitorem in mora Tabor apud Barbosam in Thes. Loc. Com. sub
veg.

voc. interpellatio ax. 1. quando nimirum dies solutioni non est adscriptus: nam si hoc factum, tunc ipse dies interpellat pro homine, & debitor die illo elapso constituitur in mora, etiam si interpellatio ab homine non facta, *Barbos. in Thes. Loc. Com. sub voc. dies ax. 13.* Ex superfluo tamen illa facta creditori nocere inquit.

XCI.

1. ERubescit: salva res est.
 Er ist worden roth,
 Es hat keine noth.

Est commune & tritum dictum, desumptum ex *Terentio*, & quidem ex *Adelphis A. 4. Sc. 5.* ubi *Mitio de Aeschino* dixit: erubuit, salva res est. Sensus est: quando quis de facto quodam interrogatus erubescit, tunc aliquid boni exinde judicandum.

2. Ratio, quia color ruber est color virtutis & signum salutis. *Richter in Axiomat. Histor. n. 44. p. 48.* Depudit, & faciem perfricuit, qui verecundiam excussit, & non erubescit, nullumque animi motum sentit, quando aliquid, quod castas aures laedit, dicitur vel auditur. Conf. *Liebenthal in Collegio Ethico Exercit. IV. Q. n. p. 83.*

3. Declara ruborem sive pudorem esse magnam quidem argumentum, erubescientem nondum perfricuisse frontem, & omnem deposuisse pudorem, quia cum illo, qui fronte attrita & perfricta est, actum esse videtur: Perit, cui perit pudor, quem non pudet, hunc poena dignum puto. Conf. *Kirchgesner in Tribunali Justitiae P. 4. c. 7. n. 24. p. 157.* Sed potest tamen argumentum hoc fallere, & aliquis esse perfrictæ frontis, qui tamen erubescit, & aliquis esse

esse apertæ frontis, qui pallet & inconstanter loquitur. Conf. omnino *Dn. D. Thomafius in Fundam. Jur. Nat. L. 1. C. 1. §. 112. p. 37.*

XCII.

1. **E**rst wäge es, dann wage es. Prius consultandum est, quam agendum.

3. Ratio, quoniam id exigit naturalis rerum ordo. Consilium enim post factum est instar imbris post tempora frugum, raht nach der that ist zu spat. Vergethan und nach bedacht hat manchen in groß unglück bracht, prouti canticum illud: Allein auf Gott setz dein x. & quidem vers. ult. habet.

3. Declara, quod mature deliberari debeat, quod statuendum semel est: factum enim sine consilio maturo cœptum nihil aliud quam pœnitentia sequi potest, *Tabor apud Barbos. in Thes. Loc. Com. sub voc. consultum. ax. 12.* Non sufficit ergo tumultuarie rem aliquam ponderasse, sed matura debet esse deliberatio. Conf. *Zeilerus Cent. 1. Epist. 43. p. 118. Balihar Gracian dans l'homme de cour max. 151. p. 219.*

Schneller rath

Nie gut that.

4. Declara (2) ita, ut, quod semel mature deliberatum & conclusum, cum fiducia exequendum sit. vid. *Lipfius L. 3. Pol. c. 7. n. 4.* Cauti in consilio, audaces in facto esse debemus. Add. *Hippolytus a Colli- bus c. 20. in suo Principe.*

5. Limitatur, nisi circumstantiæ interdum aliud postulent: sic enim ex tempore & in arena capienda sunt consilia. *Tabor. l. c. ax. 9.* Wenn das wasser an das mauel gehet, muß man wol schwimmen lernen.

6. Hinc quoque est, quod heredi integer concessus sit annus ad inquirendum in vires hereditatis, &

deliberandum, num ipsi hereditatem adire conducat? *L. 5. pr. de Jure delib.*

XCIII.

1. **W**er einen erwürget, darff zehen umbringen. Qui unum interficit, illi vel decem interficere licet.

2. Ratio, quia æque mortis pœnam subire necesse habet ille, qui unum, quam qui decem occidit.

3. Declar. procedere hoc quoad pœnam mortis; fallere vero quoad speciem pœnæ mortis, cum ille, qui plures occidit, regulariter graviore supplicio adficiatur, quam qui unius tantum homicidii reus est.

4. Decl. (2) modo ille, qui unum occidit, animo occidendi id fecerit, hoc enim proprie est erwürgen.

5. Ampl. ut nihil referat, an delictum hujusmodi circa idem objectum semel fiat, an sæpius repetatur, quod in dubio verum est in delictis, quæ Dd. successiva vocant, *Hertius in Tr. Sel. & Rar. Jurispr. Argument. de Param. Germ. L. 1. par. 117. p. 585.*

6. Fallit ergo quoad facultatem moralem, quasi scil. ille, qui unum trucidavit, plures trucidandi potestatem habeat, *Conf. Richter in Axiomat. Oecon. ax. 30. p. 132.* ubi illud: Wer eines darff thun, der darff das andere auch thun, ita explicatur, ut sensus sit: Qui committit peccatum libidinis, v. g. adulterii, ille etiam committit cædem.

XCIV.

1. **M**an ruffet den esel nicht eher zu hof, er solle dann säcke tragen. Ad onera portanda asini vocantur in aulas, sive: Non accer-

cerfitur in aulam asinus, nisi cum facci sint por-
tandi. h. e. Schlechte leute kommen nicht
eher nach hof, als wenn man ihrer nöthig
hat. Quadrat ergo dictum hoc in eos infimæ
fortis homines, qui in aulis Magnatum in au-
xilium vocantur, aut servitia præstare debent,
absonderlich wenn sie frohnen oder schat-
zung geben sollen. Alii dicunt: Wenn ein
schlechter mann eines vornehmen herrn
freund ist, so ist er entweder sein narr, oder
sein esel. Vid. Dietherr ad Besold. Thef. Pract.
sub voc. Esel.

2. Procedit de facto, non de jure.

XCIV.

1. Esel sâcke sind des esels tod. Sub mul-
tis faccis succumbit asinus, vel: Multitu-
do faccorum asinum opprimit. h. e. Subditi, si
exactionibus & servitiis nimis graventur, ad
incitas rediguntur, & pessumire necesse ha-
bent.

2. R. quia si vires eorum sensim ita atteruntur,
ut deinde istas nunquam recipere queant.

3. Decl. imprimis verum esse proverbium no-
strum quoad contributiones, vid. *Matthias de Con-*
tributionibus c. 3. n. 9. seqq. p. 52. Boni pastoris est
tondere, non vero deglubere pecus, scheren darff
wol ein schäfer seine schäflein, aber nicht die haut über
die ohren ziehen. Ut & quoad servitiorum ac ope-
rarum rusticarum præstationem, die frohndienste.
Apprime utile hic est illud Terentii in *And. A. 1. Sc. 1.*
Ne quid nimis! sed enim communiter hic exceditur,
und

und heisset es insgemein: Wilt du nicht, so mustu, prouti respondit famosus ille Dux Wallensteinus, interrogatus, qualis processus erga Germanos esset exercendus? *Burgoldens. ad Instrum. Pac. Osnabrug-Monast. P. 1. disc. 1. §. 99. p. m. 119.* und giebt man manchem über der frohn mehr schläg als brod. *Aliter sentiebat Ericus, Dux ille Brunsvicensis, als welcher nicht leiden kunte, daß seine vögte die unterthanen über den frohndiensten schlugen, und als es ein vornehmer mann auf eine zeit verfahe, und einen diener schlug, mußte er eine zeitlang das land von aussen ansehen, teste Burgoldensi d. l. P. 1. disc. 23. n. 5. p. 410.* Cogitandum tamen insinul, quod tumeant servi, si non timent. Wenn man den bauern viel bittet, so grollet ihn der bauch. Prudentia ubique opus est.

XCVI.

1. **W**enn der esel seine last hat, so weiß er wie er gehen soll. *Alinus onustus gradum optime observat, & novit, quomodo sine offensione incedere debeat. Adplicatur ad illos homines, qui in officio contineri non possunt, nisi duriori modo habeantur.*

2. R. (1) quia ob defectum iudicii statim fiunt insolentes ac feroces, terminosque praescriptos excedunt, suo & aliorum damno. (2) Quia luxuriant animi rebus plerumque secundis. Denn wenn dem esel zu wohl ist, geht er auf das eiß, lernet dangen, und bricht ein hein. vid. *Reinking in der biblischen policey L. 2. ax. 114 p. 464* & *Agricola in der auslegung gemeiner teutschen sprichwörter n. 87. p. 94.* wenn man ihm aber des lastis genug auflegt, so gumpet er nicht, h. e. non rudit. *Conf. Bidembach in Promptuario communi- biat p. m. 271.*

3. Decl. quod inprimis intelligatur de illis hominibus, qui natura quasi servi sunt, & quibus melius non est, quam si ipsis imperetur, & quidem modo duriusculo. Vid. *Hoppius in Com. Inst. tit. de Iure Pers. §. 2.*

4. Decl. (2) onus non debere esse nimis grave, sed viribus illud ferentis proportionatum; alias enim, si quis oneri non est ferendo, ille tandem succumbit & pessumit secundum illam paræmiam: Viel sâcke sind des esels tod. Halte deinen knecht zur arbeit, lässest du ihn müßig gehen, so will er juncker seyn, *Sirac. c. 33, 26.* Lege keinem zu viel auf, und halte maas in allen dingen. *ibid. v. 30.*

XCVII.

1. Dem mann ein ey, dem frommen Schweppermann (a) zwey. Cuilibet viro unum ovum, probo vero Schvveppermannno duo, sc. dentur. Meminit hujus *Dietherrus in Com. Thes. Pract. Besold. sub voc. etner p. m. 171.*

2. (a) *Schvveppermann* erat Dux ille Norinbergæ oriundus, cujus ope ac virtute Imperator *Ludovicus IV.* Bavarus vincebat *Fridericum* Austriacum. Vid. omnino *Nicolaus Burgundius in Historia Bavarica p. m. 48.* Nam cum prælio commisso, præter ova nihil adesset, unde defatigati sese recreare potuissent milites, *Ludovicus* illa ita distribui jussit inter eos, ut quilibet militum unum, duo vero acciperet *Schvveppermannus*. Hinc quoque tale epitaphium in monasterio Castellano Palatinatus superioris, legendum conspicitur:

Hier liegt begraben Herr Seyfried Schweppermann
Alles thuns und wandels an
Ein ritter keck und frisch,

Der zu Gnadersdorff im streit thät das best,
 Er ist nun todt,
 Ihme gnade Gott!
 Jedem ein ey

Dem frommen Schweppermann zwey!

Vid. *Auctor descriptionis Circuli Bavarici* p. m. 178.
Luca im Grafen-saal p. m. 893. Sigmund von Bir-
 cken in der erinnerung des spiegels der ehren des
 Erzhauses Oesterreich L. 3. C. 3. p. 290. qui tamen
 quibusdam verbis immutatis ephitaphium illud re-
 censet. Unde proverbialiter dicitur: Jedem ein ey,
 dem frommen zwey! quo nihil aliud significatur,
 quam quod præmia pro meritis dispensanda sint.

3. Ratio, quia præmia reip. sunt; quæ autem reip.
 sunt, illa pro personæ cujusque merito vel demerito
 distribuuntur, ita ut bene meritis majori præmio
 adficiatur, *Hoppius in Comment. Inst. ad pr. de J. & J.*
p. 21.

4. Declara ergo parcemiam ita, ut valeat quoad
 justitiam distributivam.

5. Fallit in rebus, quæ privatorum & singulorum
 sunt, adeoque ad justitiam commutativam perti-
 nent, ubi aliud obtinet: nempe: Gleiche brüder, gleiche
 kappen; So viel mund, so viel pfund.

6. E. g. quando post reportatam victoriam præ-
 mia distribuenda inter milites, tunc attenditur qua-
 litas & meritum personarum, quando vero portio-
 nes hereditariæ assignandæ heredibus eodem gradu
 conjunctis, tunc a merito & qualitate abstrahitur &
 numerus tantum personarum respicitur. Quid de
 prædis bellicis habendum sit, vid. *Grotius de Jure B.*
& P. l. 3. c. 6. §. 24. & *Mullerus in Instit. Jurisprud.*
Gentium c. 5.

7. Fallit egregie nostris moribus ac temporibus,
 ubi modo inverso bene merentes plerumque deterio-
 ris conditionis sunt quam minus merentes. Conf.
par.

par. Das pferd, so den haber vrrdiene / bekommet
am wenigsten davon.

Es ist der neuen welt ihr lauff,
Wer wenig thut, der hat vollauff,
Und wer des esels last zu tragen hat,
Muß sich am zeigleins futter essen satt.

XCVIII.

1. **E**s ist besser ein halbes ey, als gar keines.
Melius est dimidium ovum, quam vacuum putamen. Est dictum illis solenne, qui fortunam tentare & periculum facere non audent, sed in dubio parva re, cujus actu potiuntur, contenti, vel maximas res, quarum spes tamen fallere potest, recusant. Ratio, quia in dubio id, quod minimum est, sequimur, *L. 9. ff. d. R. J.* Man muß das sicherste spielen, imprimis, quando quis exiguas facultates possidet.

2. Exemplum in affecurationem procurante est, qui affecurationis clypeo res suas contra favam fortunam tuetur, & defendit, *Hertius in Tr. Select. & Rar. Jurisprud. Arg. L. 1. de Par. Jur. Germ. par. 43. p. 463.* utpote qui mavult aliquid certi accipere, quam totum fortunæ committere, pertinet huc *Martialis* distichon:

Dimidium donare Livo quam credere totum

Qui mavult, mavult perdere dimidium.

3. Econtrario asscurans pro scopo habet illud: Audaces fortuna juvat, wagen gewinnt, wagen verliert, de quo pluribus *Hertius d. l.* cui addi potest *Benevenutus Stracha de Affecurationibus.* Aliud exem-

exemplum in transigentibus habemus, qui macro concordium (ut barbare dici solet) pingui præferunt victoriæ,

XCIX.

1. **M**An giebt nicht viel golds um ein ey.
Pro uno ovo non multum datur auri;
h. e. Exigua res exiguo quoque emitur pretio.
Simile est illud: Darnach geld, darnach wahr.

2. Ratio, quoniam mercem inter ac pretium debet adesse proportio, *L. rem majoris. 2. C. de Resc. Vend.* Cum alias justum non possit dici pretium.

3. Decl. proportionatum s. justum pretium requiri quidem ad justitiam, non vero ad substantiam emtionis venditionis. *Lauterbach in Comp. Juris tit. de Contr. Emt. Vend. lit. 1. p. m. 306.*

4. Decl. (2) ita, ut pretium inter & rem venditam civilis, non vero omnimodo exacta debeat esse proportio, ut adeo modicus excessus vel defectus non attendatur, sed tolerari soleat. *L. in causa 16. §. pen. ff. de Min. & d. l. 2. C. de Resc. Vend.* Sicut autem modicus excessus ille reputatur, qui infra dimidium est; ita quoque e contrario dolus abesse debet. *L. 3. §. 4. & L. 5. ff. de Act. Emt. Hoppius in Comment. Inst. ad §. 1. de Emt. Vend.* Rescinditur ergo illa tantum emtio venditio, in qua quis læsus est ultra dimidium, ut & imaginaria, utpote quæ magis donatio quam locatio est, *L. 46. ff. Locat.* E. g. pro uno nummo emi quidem potest similia, sed non aliquod prædium.

C.

1. Böhmen (a) ist der Churfürsten ober-mann. (b)

2. (a) Bohemia per metonymiam adjuncti pro subjecto hic pro Rege Bohemiæ posita.

3. (b) Ober-mann vel contracte Ob-mann, arbitrator, significat tertium illum, qui vota paria dissentientium reducit ad imparitatem seu pluralitatem, & sic lites componit, vid. *Besold. in Thes. Pract. sub voc. Obmann in addit.* Differt ab arbitro, qui iudex compromissarius est, ein willkührlicher richter. *Webnerus sub voc. Obmann p. 397.* Sentius est, quod, si ex paribus suffragiorum numero inter Electores nascatur discordia, tunc Rex Bohemiæ tanquam arbitrator eam possit componere, ita, ut in Imperatorem eligatur, cui Rex Bohemiæ votum addit. *Vid. Clapmarus de Arcanis Rerum pub. L. 6. c. 19. p. 334. Petrus de Andlo de Imperio Romano c. 2. Schænborner. lib. 5. Pol. c. 33.*

4. Ratio est, quia Rex Bohemiæ Electorum excellentissimus est.

¶ Probant hoc rythmi illi vulgati, quos citant *Burgoldensis ad Instrum. Pac. P. 1. disc. 19. n. 2. p. 323. Vitriarius L. 3. tit. 12. n. 1. & Auctor addit. ad L. 1. T. 12. p. 341. Carpzov. ad L. Reg. Germ. c. 5. Sect. 10. n. 35. p. 137.*

Ich bin der Churfürsten Obermann,
Wenn man nicht wol eins werden kan,
Wem ich dann geb die stimme mein,
Der muß allein der Keyser seyn.

6. Ampl. (1) ut hodiernum id, aucto numero Electorum, procedat.

7. Ampl. (2) ut Rex Bohemiæ hanc prærogativam habeat, five numerus Electorum par, five impar sit. Quid vero si Rex Bohemiæ & septem tantum ex reliquis Electoribus in actu electionis compareant, & quatuor hunc, quatuor vero istum eligant Regem Romanorum? an tunc ille erit Imperator, qui ab istis electus, qui Regi Bohemiæ sese conformarunt, an vero hoc casu auctoritatem suam denuo interponit Rex Bohemiæ? Pro priori sententia facit, quod, quia vota utrinque sunt æqualia, talis electio non habere possit exitum, nisi affirmative respondeatur. Posterius si concedas, Rex Bohemiæ effective duplex habebit votum; Ordinarium scil. *quod vi Aur. Bull. c. 4. §. primo quidem 4. in ordine* tertium est & extraordinarium, quo discrepantiam votorum eligentium ad pluralitatem redigit. Decisionem aliis relinquamus. Quid ergo habendum de illorum sententia, qui Archipincernam plane nullum votum in actu electionis, nisi in casu Paritatis votorum habere tradunt, ad illud provocantes: Der schenck des Reichs hat keine wahl? Respondetur: illam non mereri applausum obrefragantem A. Bullam d.l. vid. *Auctor addit. ad*

Vitr. L. 3. t. 12. p. 746.

